

ΕΞ ΥΠΑΡΧΗΣ

Μηνιαίο βήμα ανάλυσης, κριτικής και διαλόγου

Σεπτέμβριος 1999
Τεύχος 4ο
Τιμή: £3.00

Η Κύπρος σε τροχιά οικονομικής αστάθειας:
χρηματιστήριο και οικονομική ανάπτυξη

Ομοσπονδία - Συνομοσπονδία

Ιδεοληψίες και προκαταλήψεις

Τι κάνει τους Αμερικανούς
να τρέχουν στο Κυπριακό

Παιγνίδι με σημαδεμένη τράπουλα: Ο
Οτσιαλάν και οι Τούρκοι

Η παγκόσμια αταξία και ο ρόλος των
Ηνωμένων Εθνών

Ενεργειακή επανάσταση

Ένα λουλούδι για τις γυναίκες του
Αφγανιστάν

Προς τη σύγχρονη κοινωνία της ευνομίας

Η ευρώπη της θεσμοθετημένης λιτότητας

25 χρόνια
μετά τον θάνατο
του Δώρου Λοϊζου

Μια κουβέντα με το Δώρο, που δεν έγινε...

Θάσου Χριστοφίδη

Είκοσι πέντε χρόνια ύστερα από σένα, και νάναι όλα πάντα με σένα. Να σου χρωστώ πάντα μια τελευταία κουβέντα που δεν προλάβαμε να τελειώσουμε εκείνο το πασχαλιάτικο απόγευμα του 74. Δευτεροετής τότε του Πολυτεχνείου σε καρτερούσα στη βεράντα του σπιτιού να περάσεις από το δρόμο μας και να σε αρπάξω να σου το πώ «Ξέρεις Δώρο είμουν και εγώ εκεί...»

Στάθηκες, σε θυμάμαι στο καγκέλι της αυλής με κοίταξες κατ' ευθεία στα μάτια και πριν με ρωτήσεις είχα καταλάβει την απάντηση που περίμενες να σου δώσω. Στα εικοσιένα προς τα εικοσιδύο μου τότε ένοιωσα ένα ρίγος και τη καρδούλα να σπαρταρά και σου είπα ψιθυριστά μα σταθερά «Ξέρεις Δώρο είμουν κι εγώ εκεί!». Θυμάμαι το χαμόγελό σου που σχηματίστηκε και τη σιγουριά στο βλέμμα σου που με αντίκρουσε λέγοντας «Τόλεγα από τη πρώτη στιγμή... Θέλω όμως να βρεθούμε για να μου τα πεις όλα, ξέρεις, μούχες πει, θέλω να κάμω ένα αφιέρωμα στην εφημερίδα της Οργάνωσης με ζωντανές αφηγήσεις. Το ραντεβού το κλείσαμε για το καλοκαίρι που θα ξαναπεστρέφα πίσω μια και την άλλη μέρα ταξίδευα πίσω στην Αθήνα και συ εκείνο το απόγευμα δεν είχες το χρόνο που θέλεις να αφιερώσουμε.

Όλα ξεκίνησαν εκείνο το απόγευμα που βγήκα στο δρόμο της γειτονιάς μου, με είδες και μου φώναξες «Έλα να ακούσεις κάτι». Μπήκα στο δωμάτιό σου και μου 'βαλες τα ακουστικά του ηκάλπ στ' αυτιά μου να ακούσω το «Φορτηγό» του Σαββόπουλου. Με ξεκίνησες με την μπαλάντα στο Βιετνάμ. Μικρός μαθητής εγώ τότε στην πρώτη τάξη του Γυμνασίου σε ρώτησα «μα τι σημαίνει στο Βιετνάμ πυρπόλυσαν το ρύζι... και μου τα είπες όλα. Με συνέχισες με τους Μάγους στη σκηνή, με τη πουτάνα τη Γωγώ, τους Παλιούς μου Φίλους, το Δέντρο και έκλεισες με τη Συνεφούλλα. Σε εκείνο το απόγευμα μου ξεδείπλωσες όλο τον κόσμο κι εγώ γοητευμένος σ' άκουγα και από τότε έτρεχα ξωπίσω σου ή πιο καλά από τότε πάντα σε κουβαλώ μαζί μου.

U

Επιστροφή στην καθημερινότητα των πόλεων μετά τις διακοπές και τον καύσωνα. Το «Εξ υπαρχής» σε ένδειξη αισιοδοξίας αύξησε τις σελίδες του τεύχους στις εξήντα - τέσσερις. Αυτή η αισιοδοξία όμως είναι καθαρά ενδογενής. Δεν προκύπτει ούτε από την ευφορία του χρηματιστηρίου, ούτε από την αμφίβολης ηθικής χρηματιστηριακή δραστηριότητα δύο κομμάτων (καλά από την εκκλησία το περιμέναμε), ούτε από τον τρόπο που πολλοί από μας - και δημοσίως παρακαλώ από τα ραδιόφωνα - είδαν την βιβλική καταστροφή στην Τουρκία, ούτε από τον εγκληματικό και κουτσομπολίστικο τρόπο με τον οποίο, σημαντικά Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης αντιμετώπισαν και πάλι, ένα ακόμα θύμα του Aids, ούτε από τον τρόπο που η κυβέρνηση αντιμετωπίζει τα μεγάλα θέματα της ενέργειας και του νερού. Κι ούτε από την έλλειψη ευθύνης που επιδεικνύουν οι πολιτικοί μας και ιδίως η κυβέρνηση, η οποία προώθησε τα τελευταία χρόνια μια πολιτική αντιμετώπισης του Κυπριακού άκαιρη και άτοπη, με καταστροφικές βέβαια συνέπειες. Συνέπειες τις οποίες ολίγοι φαίνεται να βλέπουν. Πάντως οι ριζικές διαφοροποιήσεις οδηγούν σε έντονο προβληματισμό για το μέλλον του ζητήματος. Ένα προβληματισμό ο οποίος επιτέλους θα πρέπει να παρακολουθεί όχι μόνο τις αλλαγές, αυτές καθ' εαυτές αλλά και την ταχύτητα με την οποία επέρχονται.

Κωστής Αχνιώτης

Ταμπέλες και βιτρίνες εναντίον δέντρων

Όλοι οι Λευκωσιάτες, αλλά και οι επισκέπτες της Λευκωσίας αναγνωρίζουν ότι οι δρόμοι της πρωτεύουσας πρασίνισαν. Τώρα, κατά τη διάρκεια της καλοκαιρινής περιόδου με τις καυτές θερμοκρασίες, διαπιστώνει κανείς ότι μπορεί να κάνει τα ψώνια του στους κεντρικούς δρόμους περπατώντας στη σκιά, κάτω από τα δέντρα των πεζοδρομίων. Πριν μερικά χρόνια, για όσους μπορούν να θυμούνται, δεν ήταν έτσι.

Βέβαια πολλές φορές και δικαίως, οι δημοτικές αρχές της Λευκωσίας κατηγορήθηκαν ως υπεύθυνες για την καταστροφή δέντρων σε περιοχές της αρμοδιότητάς τους και θυμίζω για παράδειγμα την περίπτωση της εκρίζωσης μεγάλης ηλικίας ευκαλύπτων, από την κοίτη του Πεδιαίου, όταν ανεγειρόταν το ξενοδοχείο, «Γιόρκειο». Όμως ταυτόχρονα, η Υπηρεσία Κήπων του Δημαρχείου δίνει τη δική της μάχη, για να έχουμε οι Λευκωσιάτες τα μεγαλωμένα δέντρα που στο-

λίζουν τα πεζοδρόμια μας και μας δροσίζουν, πέραν των μικρών πάρκων που υπάρχουν και λειτουργούν ως οάσεις στην αφυδατωμένη πόλη, (χώροι οι οποίοι το δίχως άλλο θα πρέπει να αυξηθούν). Τώρα αν κάποιος κοιτάξει προσεχτικά τις δεντροσειρές στα πεζοδρόμια, θα προσέξει ότι κάθε μερικές δεκάδες μέτρα λείπουν ένα ή περισσότερα δέντρα ή ακόμα ότι μερικά δέντρα είναι πολύ μικρότερα από τα διπλανά τους. Αυτό είναι το τεκμήριο του εγκλήματος.

Μιλήσαμε για το θέμα αυτό με ανθρώπους της Υπηρεσίας Κήπων. Ανακαλύψαμε ότι και εδώ υπάρχει μια κλασική, για την κυπριακή κοινωνία συμπεριφορά. Όλοι θέλουμε το πράσινο, αλλά μπροστά από την ταμπέλα του επόμενου μαγαζιού κι όχι του δικού μας, κι οπωσδήποτε όχι στο σημείο που παρκάρουμε το αυτοκίνητό μας. Κι ακόμα χειρότερα, όλοι θέλουμε δέντρα αλλά θεωρούμε τα πεσμένα φύλλα «ξυμारीσιά», αποδεχτή μόνο μπροστα στα σπίτια των γειτόνων. Υπάρχουν κι αυτοί που θεωρούν ότι κάποια δέντρα τους «κόβουν» τον αέρα.

Το συμπέρασμα είναι ότι οι «άνθρωποι που φυτεύουν δέντρα» του

δημαρχείου έχουν να κάνουν βέβαια, πρώτα απ' όλα τη δουλειά τους: να φυτεύουν δέντρα, να τα ποτίζουν, να τα κλαδεύουν. Είναι ωστόσο καταθλιπτικό να διαπιστώνει κάποιος, ότι ο μεγαλύτερος εχθρός των δέντρων της πόλης, δεν είναι το ζεστό κλίμα, ούτε η λειψυδρία, αλλά οι άνθρωποι. Όπως μας είπαν οι αρμόδιοι, 10% των δέντρων που φυτεύονται κάθε χρόνο καταστρέφονται από τον άνθρωπο, κυρίως δε από τους μαγαζάτορες οι οποίοι είτε τα κόβουν, είτε τα ποτίζουν με πετρέλαιο, είτε τα εκρίζουν χτυπώντας τα, «κατα λάθος», με το αυτοκίνητό τους είτε με άλλα τεχνάσματα. Υπάρχει συγκεκριμένη εταιρεία πετρελαιοειδών η οποία, σύμφωνα με πληροφορίες που μας έδωσε πρατηριούχος, επιβάλλει στους πρατηριούχους, την καταστροφή των δέντρων που είναι μπροστά από τους σταθμούς βενζίνης που διαχειρίζονται. Ο βασικός λόγος που προβάλλουν οι καταστροφείς είναι, «να φαίνεται το μαγαζί τους από μακριά». (Κάτι που θα μπορούσε

ενδεχομένως να αφορά και το νόμο περί ίσου ανταγωνισμού).

Το «Πρόγραμμα Ανάπτυξης Δεντροφύτευσης 92-97» προέβλεπε την δεντροφύτευση όλων των πεζοδρομίων της Λευκωσίας. Ανταυτού, ενώ έχουν φυτευθεί 50,000 δεντρώλια, η δεντροφύτευση συνεχίζεται μέχρι και σήμερα, λόγω κυρίως του καταστροφικού μόνους στο οποίο αναφερθήκαμε. Για να συλλάβει κάποιος το μέγεθος της ζημιάς θα πρέπει να αναλογισθεί ότι τα δέντρα που φυτεύονται στη Λευκωσία, χρειάζονται μέχρι να γίνουν αυτάρκη, πέντε χρόνια πότισμα, με το βυτιοφόρο βέβαια. Επομένως, ενώ είχε υπολογισθεί, ότι σιγά σιγά θα λιγότευαν οι δρόμοι που θα χρειάζονταν βυτιοφόρο λόγω «ενηλικιώσεως» των δέντρων, μέχρι και σήμερα τα βυτιοφόρα του δήμου, χρειάζεται να καλύπτουν όλους τους δρόμους, διότι υπάρχουν παντού νεαρά δεντρώλια λόγω αναδεντροφύτευσης η μάλλον-διότι οι ίδιοι κακοί επιμένουν- λόγω πολλαπλής αναδεντροφύτευσης. (επιλεκτικό ποτισμα σημαίνει ψηλό κόστος)

Η μέθοδος της πειθούς, η απαίτηση των πολλών για πράσινο, το πρόστιμο των δέκα- είκοσι λιρών, το οποίο βεβαίως ουδόλως αντιστοιχεί με το μέγεθος της ζημιάς, δεν αποδείχθηκαν αποτελεσματικοί μέχρι στιγμής, τρόποι αποτροπής. Θάλεγα ότι χρειάζεται- κι είναι βέβαια ντροπή για τον τόπο να χρειάζεται κάτι τέτοιο για ένα τόσο αυτονόητο ζήτημα- μια καινούργια εκστρατεία μέσω των ΜΜΕ, η οποία να δαχτυλοδείχνει τους ενόχους. Ο πολίτης καταναλωτής θα πρέπει να γνωρίζει ότι η ταμπέλα που φαίνεται από μακριά είναι πιθανόν να κρύβει αντικοινωνική συμπεριφορά εκ μέρους του ιδιοκτήτη της. Το κομμένο δεντρώλιο μπροστά από ένα άδειο οικόπεδο η σπίτι σημαίνει ότι κάποιος γείτονας φτιάχνει «προσωπικό» χώρο στάθμευσης. Τέλος μια εισήγηση που θα μπορούσε νάχει αποτέλεσμα είναι όποιος συλληφθεί να κόβει δέντρο να υποχρεώνεται να πληρώσει το κόστος όχι ενός νέου δεντρωλίου, αλλά το κόστος μεταφύτευσης ενός δέντρου, ίσης ηλικίας με το κατεστραμμένο.

Κ.Α.
U

**ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΕΞ ΥΠΑΡΧΗΣ**

**Το σοβαρό
περιοδικό
της Κύπρου**

**Σ
Υ
Ν
Δ
Ρ
Ο
Μ
Η
Τ
Ε
Σ**

**Γ
Ρ
Α
Φ
Τ
Ε
Ι
Τ
Ε**

Διεθνές συνέδριο για την Οικο-ειρήνη στο Κίτι

Μάριου Μιχαηλίδη

Το Διεθνές Χωριό Οικο-ειρήνης πραγματοποίησε τον περασμένο Αύγουστο την πρώτη του δραστηριότητα, η οποία είχε περιφερειακό χαρακτήρα, πιστοποιώντας έτσι τη διεθνή του ταυτότητα.

Για οκτώ μέρες, από 31 Ιουλίου μέχρι τις 8 Αυγούστου, διοργανώθηκε ένα πρωτοποριακό συνέδριο, εργαστηριακού χαρακτήρα, στο οποίο συμμετείχαν 23 νέοι από γειτονικές μας χώρες. Το συνέδριο ασχολήθηκε με τη διαμόρφωση θέσεων και απόψεων αναφορικά με το Διεθνές Χωριό Οικο-ειρήνης το οποίο θα οικοδομηθεί στον Ψεματισμένο. Οι συμμετέχοντες προέρχονταν από τον Λίβανο, την Ιορδανία, τις Αυτόνομες Παλαιστινιακές Περιοχές, το Ισραήλ, την Ελλάδα, την Τουρκία και την Κύπρο φυσικά

(και από τις δύο κοινότητες).

Βασικός σκοπός του εργαστηρίου ήταν η εμπλοκή στελεχών από οργανώσεις νεολαίας, οι οποίες ασχολούνται με θέματα Οικολογίας, Ειρήνης, Δημοκρατίας και Ισότητας των Φύλων. Από τους συμμετέχοντες έγιναν συγκεκριμένες προτάσεις για τη διαμόρφωση και ιεράρχηση των στόχων του χωριού. Έτσι ώστε το Διεθνές Χωριό για την Οικο-ειρήνη να διαδραματίσει με επιτυχία τον ρόλο του στην περιοχή, ανάμεσα στους λαούς των διαφόρων χωρών που αντιμετωπίζουν προβλήματα ή βρίσκονται ακόμα και σε εμπόλεμη κατάσταση.

Όραμα των οργανώτων είναι ένας οργανισμός ο οποίος θα απλώνεται σε όλη την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Ο οργανισμός αυτός θα αποτελεί γέφυρα συνεργασίας των ανθρώπων που προσπαθούν να ανα-

πτύξουν μια κουλτούρα ειρηνικής συνύπαρξης και αλληλοκατανόησης μεταξύ των λαών της περιοχής. Η έννοια της Οικο-ειρήνης όπως την αντιλαμβάνονται οι άνθρωποι του Διεθνούς Χωριού Οικο-ειρήνης περιλαμβάνει, πέραν από τις σχέσεις των ανθρώπων, και

- στο σεβασμό και τη φροντίδα του φυσικού μας περιβάλλοντος, προωθώντας την αειφόρο ανάπτυξη
- στην ισότητα των φύλων και
- στην περαιτέρω συνειδητοποίηση και πολιτική εμπλοκή των νέων

Χρησιμοποιώντας ειδική μεθοδολογία ομαδικής εργασίας με συναινετικές διαδικασίες οι συντονιστές του εργαστηρίου βοήθησαν τους συμμετέχοντες να συνθέσουν τις προσωπικές τους αντιλήψεις και στόχους για προώθηση του σκοπού της Οικο-Ειρήνης σε κοινό πλαίσιο

δράσης. Επίσης, μέσα από τη διαδικασία, πρότειναν δικές τους ιδέες και ανέλαβαν συντονισμένες πρωτοβουλίες για προώθηση της οικοδόμησης του χωριού ειρήνης.

Ο δημοκρατικός τρόπος επικοινωνίας που εφαρμόστηκε κατά τη διάρκεια του συνεδρίου συνέβαλε σημαντικά στη δημιουργία μιας πιο ολοκληρωμένης αντίληψης από τους συμμετέχοντες για τα πολύπλοκα και πολυδιάστατα προβλήματα που αντιμετωπίζει η περιοχή μας. Μέσα από έναν ανοικτό και εστιασμένο διάλογο δόθηκε η ευκαιρία σε όλους τους συμμετέχοντες να συμβάλουν δημιουργικά στην καλύτερη κατανόηση του όρου «Οικο-ειρήνη» και της σημασίας της οικοδόμησης του Διεθνούς Χωριού Οικο-ειρήνης.

Η εκτίμηση τόσο των οργανωτών όσο και των συμμετεχόντων είναι ότι το εργαστήριο στέφθηκε με επιτυχία.

Και αυτό γιατί εκτός από την οικοδόμηση ενός κοινού οράματος και κοινού προγράμματος δράσης, αναπτύχθηκαν στενές προσωπικές

σχέσεις μεταξύ των συμμετεχόντων ακόμα και από χώρες που βρίσκονται σε εμπόλεμη κατάσταση.

Ομοσπονδία και Συνομοσπονδία

Τουμάζου Τσιελεπι
Νομικού Διεθνολόγου

Ένα σχεδόν τέταρτο του αιώνα από την επίσημη αμοιβαία αποδοχή της διζωνικής, δικαιοδικής ομοσπονδίας, ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ ανακάλυψε στην τελευταία του έκθεση ότι όλα αυτά τα χρόνια «το Κυπριακό καλύφθηκε με νομικές, αφηρημένες έννοιες, που γίνονται ολοένα και πιο δύσκολο να ξεμπλεχτούν και που φαίνονται όλο και πιο απομακρυσμένες από τις πραγματικές ανάγκες και των δυο κοινοτήτων». Και δηλώνει «πεπεισμένος ότι η διεθνής κοινότητα θα υποστήριζε οποιαδήποτε λύση για την οποία θα συμφωνούσαν αμοιβαία και οι δύο πλευρές». Επώνυμοι Ελληνοκύπριοι, περιλαμβανομένων και πολιτικών, ενυπόγραφα υιοθετούν τα πιο πάνω, ζητούν απεγκλωβισμό από τους «νομικισμούς», τις «ορολογίες» και την «ονοματολογία» της λύσης, υπενθυμίζουν το παράδειγμα της Ελβετίας που ονομάζεται συνομοσπονδία αλλά είναι ομοσπονδία, ισχυρίζονται ότι όλα τα σχέδια που κατά καιρούς αποδεχθήκαμε έχουν μέσα τους έντονα συνομοσπονδιακά στοιχεία, διερωτώνται πόση διαφορά υπάρχει μεταξύ διζωνικής, δικαιοδικής ομοσπονδίας και συνομοσπονδίας, αφήνουν να νοηθεί ότι μπορούμε να συζητήσουμε συνομοσπονδία, φτάνει να μην υπάρχει δικαίωμα απόσχισης, κ.ο.κ.

Είναι καθαρό ότι, δεκαετίες μετά από την αποδοχή της ομοσπονδίας, είναι αναγκαίο να επανέλθουμε για πολλοστή φορά σ αυτή την έννοια.

Τα κράτη, από τη σκοπιά της πολιτειακής δομής (δηλ. της εδαφικής διαίρεσης και οργάνωσής τους), διακρίνονται σε ενιαία και ομοσπονδιακά.

Το ομοσπονδιακό κράτος διαφέρει από το ενιαίο στο ότι οι περιφέρειες του πρώτου δεν είναι απλές διοικητικές μονάδες που υπάγονται απευθείας στην κεντρική εξουσία, αλλά έχουν και τα δικά τους όργανα εξουσίας, με τις δικές τους αρμοδιότητες. Υπερέχει, όμως, η κεντρική εξουσία και το ομοσπονδιακό σύνταγμα. Μόνο το ομοσπονδιακό κράτος έχει κυριαρχία και διεθνή προσωπικότητα και ποτέ οι περιφέρειες.

Η συνομοσπονδία (ή ομοσπονδία κρατών) δεν είναι καν πολιτειακή δομή. Ενώ η ομοσπονδία είναι η ίδια κράτος και ποτέ τα συστατικά της μέρη, ακριβώς το αντίθετο συμβαίνει με τη συνομοσπονδία. Κράτη είναι μόνο τα συστατικά μέρη και ποτέ η ίδια η συνομοσπονδία. Τα συστατικά μέρη και μόνον αυτά είναι που έχουν κυριαρχία και διεθνή προσωπικότητα.

Η συνομοσπονδία αποδείχθηκε προσωρινή και μη βιώσιμη μορφή. Σκληρή και αδυσώπητη μοίρα όλων των συνομοσπονδιών ήταν η διάλυσή τους είτε μέσω της απορρόφησης των αδύνατων από τα ισχυρά υποκείμενα, είτε μέσω του οριστικού διαχωρισμού (Αμερική, Γερμανία, Ελβετία, Αίγυπτος, Συρία). Σήμερα δεν υπάρχουν συνομοσπονδίες.

Η αλήθεια, λοιπόν, είναι ότι υπάρχει ένα απόλυτα διακριτό σύνορο, μια πολύ ουσιαστική διαφορά μεταξύ ομοσπονδίας και συνομοσπονδίας: Η ομοσπονδία είναι ένα κράτος, η συνομοσπονδία δεν είναι καν κράτος. Αποτελείται από τόσα κράτη, όσα ακριβώς είναι τα συστατικά της μέρη. Πιο απλά, συνομοσπονδία σημαίνει διχοτόμηση. Και είναι πολύ παράδοξος ο ισχυρισμός ότι το κύριο δεν είναι αν θα έχουμε ομοσπονδία ή συνομοσπονδία

αλλά το να αποφύγουμε την απόσχιση: Η συνομοσπονδία συνιστά απόσχιση αφ'εαυτής.

Η Ελβετία

Είναι αλήθεια ότι κάποτε η «ετικέτα» δεν αντιστοιχεί με το περιεχόμενο και αυτή ακριβώς είναι η περίπτωση της Ελβετίας. Από τα τέλη του δέκατου τρίτου αιώνα άρχισε εκεί μια εξελικτική πορεία συνένωσης χωριστών οντοτήτων, που πέρασε μέσα από συνομοσπονδιακή ομπρέλα και κατέληξε, από τα μέσα του περασμένου αιώνα, σε ομοσπονδία. Αυτή ακριβώς η μακρά οντογένεση εξηγεί γιατί η Ελβετία, ενώ είναι σήμερα κλασική ομοσπονδία, εξακολουθεί να ονομάζεται συνομοσπονδία. Εξηγεί, επίσης, γιατί τα καντόνια εξακολουθούν να θεωρούνται «κυρίαρχα» στο βαθμό που η κυριαρχία τους δεν περιορίζεται από το ομοσπονδιακό σύνταγμα. Πέραν, όμως, των καθαρά ιστορικών λόγων, τον περασμένο αιώνα επικρατούσε η θεωρία ότι σ ένα ομοσπονδιακό κράτος η κυριαρχία διαμοιράζεται μεταξύ κέντρου και περιφερειών. Αυτή η θεωρία απορρίπτεται από τη σύγχρονη επιστήμη του Διεθνούς Δικαίου. Εκείνο που στην πραγματικότητα διαμοιράζεται δεν είναι η κυριαρχία με την οποία εννοούμε την ανεξαρτησία της κρατικής εξουσίας στο διεθνή τομέα και την υπεροχή της στο εσωτερικό - αλλά οι αρμοδιότητες.

Το ότι η «κυριαρχία» των ελβετικών καντονίων δεν έχει πρακτικό αντίκρουσμα φαίνεται καθαρά μέσα από μια αδρή επισκόπηση των αρμοδιοτήτων τους. Αυτές οι αρμοδιότητες δεν είναι αυθύπαρκτες, αλλά παραχωρούνται από το ομοσπονδιακό σύνταγμα και μπορούν να αυξομειώνονται. Υπερέχει το ομοσπονδιακό δίκαιο. Υπάρχει ομοσπονδιακή εποπτεία που σημαίνει, μεταξύ άλλων, ότι η αναθεώρηση συντάγματος οποιου-

δήποτε καντονίου απαιτεί έγκριση του κέντρου. Αν η ομοσπονδιακή εποπτεία δεν φέρει αποτέλεσμα, υπάρχει ο ομοσπονδιακός εξαναγκασμός που μπορεί να φτάσει μέχρι και τη στρατιωτική δράση, κάτι που ως τώρα δεν χρειάστηκε. Υπάρχει και η ομοσπονδιακή παρέμβαση που αποσκοπεί σε επαναφορά της εσωτερικής τάξης σε ένα καντόνιο και που χρησιμοποιήθηκε καμιά δεκαριά φορές. Υπάρχουν, τέλος, τα διατάγματα έκτακτης κατάστασης που μπορούν να ισχύουν για ένα χρόνο, χωρίς έγκριση των καντονίων. Όλα αυτά πείθουν ότι τα καντόνια δεν υπερέχουν της κεντρικής εξουσίας, αλλά υποτάσσονται σ αυτήν. Επομένως, δεν μπορεί να γίνεται λόγος για εσωτερική κυριαρχία.

Ούτε, όμως, για εξωτερική κυριαρχία μπορεί να γίνεται λόγος. Έχουν μεν τα καντόνια δικαίωμα σύναψης διεθνών συμφωνιών αλλά μόνο σε 2-3 αυστηρά καθορισμένα ζητήματα τοπικής σημασίας και μόνο όταν σ αυτά τα ζητήματα δεν συμβάλλεται η ομοσπονδία. Οι συμφωνίες που συνάπτουν τα καντόνια χρήζουν ομοσπονδιακής έγκρισης και τη διεθνή ευθύνη γι αυτές τη φέρει το κέντρο. Όλες οι επαφές των καντονίων με ξένες κυβερνήσεις γίνονται πάντοτε μέσω της ομοσπονδιακής κυβέρνησης. Τέλος, απαγορεύεται κατά ρητό τρόπο η απόσχιση.

Η στάση του Ντενκτάς

Όσοι μας συμβουλευούν να μη δίνουμε σημασία στις ταμπέλες, υπονοώντας προφανώς ότι ο Τουρκοκύπριος ηγέτης μπορεί μεν να ζητά συνομοσπονδία, αλλά το περιεχόμενο των θέσεων του να είναι ομοσπονδιακό, πρέπει να απαντήσουν σ ένα απλό ερώτημα: Μήπως είναι τις αρμοδιότητες των ελβετικών καντονίων που ζήτησε ο Ντενκτάς και γι αυτό ζητά συνομοσπονδία και ελβετικό μοντέλο; Ασφαλώς όχι.

Ο Τουρκοκύπριος ηγέτης αποξενώνει τις ελβετικές ταμπέλες της «συνομοσπονδίας» και της «κυριαρχίας» των καντονίων από το πραγματικό τους περιεχόμενο και θέλει να τις χρησιμοποιήσει για αναγνώριση του ψευδοκράτους ή για νομιμοφανή απόσχιση από τη μελλοντική ομοσπονδία. Αυτό

επιβεβαιώνεται από τη μέχρι σήμερα πρακτική του κ.Ντενκτάς.

Όλα αυτά τα χρόνια ο Τουρκοκύπριος ηγέτης δεν ζήτησε συνομοσπονδία εννοώντας ομοσπονδία. Έκανε ακριβώς το αντίθετο. Παραπλανητικά ισχυριζόταν ότι δέχεται την ομοσπονδία, αλλά το περιεχόμενο των προτάσεων του ήταν πάντα συνομοσπονδιακό. Οι θέσεις του για δύο λαούς με χωριστό δικαίωμα αυτοδιάθεσης, χωριστή κυριαρχία, καταστρατήγηση των ελευθεριών εγκατάστασης και περιουσίας, αρμοδιότητα των περιφερειών σε θέματα ιθαγένειας, διεθνών μεταφορών κ.ά., συνιστούν γνωρίσματα συνομοσπονδίας και όχι ομοσπονδίας.

Η θέση του ΟΗΕ

Τώρα ο Ντενκτάς, ζητώντας και επίσημα πλέον συνομοσπονδία, βάζει τη σωστή «ταμπέλα» στο περιεχόμενο των θέσεων του. Αυτό βεβαίως, κάθε άλλο παρά σημαίνει πως τίποτε δεν άλλαξε. Η επίσημη εξαγγελία αλλαγής στρατηγικού στόχου συνιστά ένα νέο σοβαρό τελεσμένο. Ακόμα χειρότερα: Παρόλο που στο παρελθόν οι διχοτομικές θέσεις Ντενκτάς ήταν συγκαλυμμένες με ομοσπονδιακό κτηγορηματικά. Και δεν ανταποκρίνεται καθόλου στην πραγματικότητα ο ισχυρισμός ότι όλα τα σχέδια που κατά καιρούς έγιναν αποδεκτά από την ελληνοκυπριακή πλευρά έχουν μέσα τους έντονα συνομοσπονδιακά στοιχεία. Ενας τέτοιος ισχυρισμός είχε προβληθεί κατά κόρον στο παρελθόν, ιδιαίτερα σε σχέση με τη Δέσμη Ιδεών Γκάλι. Όσοι υιοθετούν σήμερα και εκ των υστέρων τέτοιους ισχυρισμούς αντικειμενικά ενισχύουν την άποψη ότι εκείνα τα έγγραφα θα έπρεπε να είχαν απορριφθεί.

Ασφαλώς τα έγγραφα του ΟΗΕ είχαν αδυναμίες, και πάντα θα έχουν. Γι αυτό, άλλωστε, είχαν γίνει αποδεκτά ως βάση για διαπραγμάτευση και αυτό ακριβώς μας είχε ζητηθεί. Κανείς δεν μας είπε πάρτε τα ή απορρίψτε τα. Από τις αδυναμίες όμως, και τα αρνητικά στοιχεία μέχρι τα έντονα συνομοσπονδιακά στοιχεία υπάρχει τεράστια απόσταση. Το μόνο έγγραφο που έμμεσα αναφερόταν όχι σε συνομοσπονδία, αλλά σε κρατική διαδοχή, ήταν εκείνο που

είχε υποβληθεί στη Γκλιόν το καλοκαίρι του '97. Όσον αφορά τη Δέσμη Ιδεών, εκεί όχι μόνο δεν υπήρχαν συνομοσπονδιακά στοιχεία, αλλά ο ίδιος ο Μπούτρος Γκάλι είχε τότε απορρίψει σωρεία θέσεων του κ.Ντενκτάς, ακριβώς επειδή το περιεχόμενό τους ήταν συνομοσπονδιακό. Για να τεκμηριώσει τις καταγγελίες του, ο Γ.Γ. παρέθετε μία προς μία τις συνομοσπονδιακές θέσεις του Ντενκτάς όπως περίπου τις συνοψίσαμε πιο πάνω, και απαιτούσε εγκατάλειψή τους ως προϋπόθεση για παραπέρα διαπραγματεύσεις (παρ. 47-56, 61 Έκθεσης του Νοεμβρίου του '92). Αυτή η θέση του Γ.Γ. υιοθετήθηκε και από το Συμβούλιο Ασφαλείας με το ψήφισμα 789.

Ακριβώς εδώ έγκειται η ειδοποιός διαφορά και η μεγάλη οπισθοδρόμηση: Προηγουμένως απαιτείτο η εγκατάλειψη των συνομοσπονδιακών θέσεων του Ντενκτάς ως προϋπόθεση για συνομιλίες. Ενώ τώρα ο ΟΗΕ επιτρέπει στον Ντενκτάς να θέσει τις διχοτομικές του θέσεις στην τράπεζα των διαπραγματεύσεων (είχαν προηγηθεί αλυσιδωτές τοποθετήσεις Βρετανών και Αμερικανών επισήμων για «αποδοχή» του ψευδοκράτους και των «κυβερνητικών» του σχημάτων, για «ντε φάκτο» νομοθεσία στα κατεχόμενα και τόσα άλλα).

Παλαιότερα το πρόβλημα ήταν να πειστεί η τουρκική πλευρά να δεχθεί έμπρακτα τη διζωνική, δικαιοδική ομοσπονδία. Τώρα χρειάζεται να πείσουμε και τη διεθνή κοινότητα ότι με το να δέχεται να συζητήσει διχοτομικές θέσεις, απλώς ενθαρρύνει την τουρκική αδιαλλαξία, αναπερώνει τις ελπίδες του Ντενκτάς για ευρύτερη διεθνή αναγνώριση του ψευδοκράτους και απομακρύνει ακόμα περισσότερο την προοπτική αμοιβαία αποδεκτής λύσης.

Είναι, φυσικά, πολύ αργά πλέον για να ζητήσουμε από τον ΟΗΕ να απαιτήσει εκπλήρωση των προϋποθέσεων που ο ίδιος ο διεθνής οργανισμός έθετε στον Ντενκτάς πριν από επτά χρόνια. Αν, όμως, τελικά δεχθεί ο Ντενκτάς να παρακαθήσει σε συνομιλίες, εκεί οφείλουμε να υπερασπιστούμε μέχρι τέλους τη συμφωνημένη βάση των διαπραγματεύσεων και ακριβώς πάνω σ αυτό το σημείο χρειάζεται να αρχίσουμε δουλειά, έστω και τώρα.

Ο μεγαλύτερος εχθρός μας, στην πορεία προς τη λύση είναι οι:

ιδεοληψίες

και

προκαταλήψεις

Στην παγκόσμια σκηνή καθιερώνονται νέες αρχές και αξίες

Λούη Ηγουμενίδη

Πριν από μερικούς μήνες, όταν ο Γιώργος Α. Παπανδρέου, σαν αναπληρωτής τότε υπουργός εξωτερικών της Ελλάδας, επισκεπτόταν την Κύπρο και διατύπωνε σε δημόσια συγκέντρωση τις απόψεις του για την εξωτερική πολιτική, μέσα στο νέο πλαίσιο των διεθνών εξελίξεων, παρατήρησα ότι ήταν η άλλη φωνή της Ελλάδας, εκείνη που δεν είχαμε συνηθίσει, ακούγοντας, ως τότε, τις μεγαλοστομίες όλων των Ελλήνων πολιτικών, που νόμιζαν ότι αποκτούν πολιτικό κεφάλαιο πλειοδοτώντας σε συνθήματα και "λεβέντικους" αφορισμούς. Εξέφραζα έτσι την ελπίδα ότι και στο εθνικό κέντρο θα γινόταν σιγά-σιγά η στροφή προς την πολιτική των πραγματικοτήτων, εκείνων που φαίνεται ότι θα καθορίσουν τη φυσιογνωμία του κόσμου μας, στις αρχές τουλάχιστον της νέας χιλιετίας.

Πρόσφατα, ο Γιώργος Α. Παπανδρέου, σαν υπουργός των εξωτερικών τώρα και απηχώντας υπεύθυνα τις σκέψεις και τη νοοτροπία του πρωθυπουργού Σημίτη, διέτυψε, σε συνέντευξή του, μια πρωτοποριακή άποψη σχετικά με το πρόβλημα

των μειονοτήτων στην Ελλάδα. Σχολιάζοντας την κοινή δήλωση των τριών Μουσουλμάνων-Ελλήνων βουλευτών της Θράκης, που ανήκουν ο καθένας σε διαφορετικό κόμμα (το ΠΑΣΟΚ, τη Ν.Δ. και το Συνασπισμό), περί ανάγκης να αναγνωριστεί η ύπαρξη τουρκικής, μακεδονικής και άλλων μειονοτήτων στη βόρεια Ελλάδα, είπε ευθα-

σώς ότι δεν έχει κανένα πρόβλημα να αναγνωρίσει στον καθένα το δικαίωμα να αυτοπροσδιορίζεται εθνικά, όπως άλλωστε προβλέπουν και τα διεθνώς καθιερωμένα ανθρώπινα δικαιώματα, αρκεί τούτο να μην προδικάζει αμφισβητήσεις συνόρων, εκφράζοντας έτσι την προσήλωση της κυβέρνησής του στη συνθήκη της Λωζάνης, που κατά

κύριο λόγο καθόρισε τα σύνορα στα Βαλκάνια. Έσπευσε μάλιστα να γενικεύσει την άποψή του περί των ιδεοληψιών και προκαταλήψεων του παρελθόντος, για να δώσει πειστική απάντηση στους κατηγορούς του, που ήξερε εκ των προτέρων ότι θα προέρχονταν πανταχόθεν και κυρίως από ορισμένους θερμοκέφαλους πασοκοήδες, που δηλώνουν ευλαβικά προσηλωμένοι στη μνήμη του πατέρα του Έλληνα υπουργού εξωτερικών.

Είναι αλήθεια ότι το κύμα των αντιδράσεων υπήρξε θυελλώδες. Προπαντός "αξιοποιήθηκε" από τους εξ επαγγέλματος πατριδικάπηλους ο τίτλος της τουρκικής εφημερίδας "Μιλιέτ" που έλεγε: "Μπράβο Γιώργο!" για να κατηγορήσουν τον κ. Παπανδρέου ότι

υποτάσσεται στις τουρκικές αξιώσεις, κατ' εντολή των υψηλών συμμάχων της χώρας και κυρίως των ΗΠΑ. Ήμεσα ή έμμεσα αποκρηύχθηκαν οι δηλώσεις Παπανδρέου και από βουλευτές του κόμματός του, όπως και από την αντιπολίτευση ζητήθηκε η απομάκρυνσή του από το υπουργείο εξωτερικών. Ο Κώστας Σημίτης κάλυψε τον υπουργό του, το ζήτημα σταδιακά εκφυλίστηκε, μετά και από τις διευκρινίσεις που δόθηκαν περί ατομικού δικαιώματος επιλογής της εθνικότητας και φαινομενικά το "σκάνδαλο" εμφανίζεται ξεχασμένο. Όμως το μέγα ζήτημα που ήγειρε ο Γιώργος Παπανδρέου επίσημα και τόσοι άλλοι ανεπίσημα, σε Ελλάδα και Κύπρο, παραμένει καθοριστικό για τις

εξελίξεις που μας αναμένουν, αναφορικά κυρίως με το Κυπριακό πρόβλημα και τις συνομιλίες προς αναζήτηση δίκαιης και βιώσιμης λύσης. Και το ζήτημα τούτο δεν αφορά ειδικά στις μειονότητες της Ελλάδας, ούτε σε άλλες, όπου κι αν κατοικούν, όσα προβλήματα κι αν αντιμετωπίζουν. Η ουσία του θέματος αφορά στη νέα νοοτροπία που χρειάζεται και που κερδίζει έδαφος διεθνώς, η οποία θ' ανοίξει δρόμους για την επίλυση χρόνιων διεθνών προβλημάτων, που έμειναν στάσιμα και σε επικίνδυνο αδιέξοδο, λόγω προκαταλήψεων, ιδεοληψιών και άλλων δεσμεύσεων, που η ίδια η πραγματικότητα τους έχει αφαιρέσει κάθε υπόβαθρο.

Επαιώνοντας λοιπόν, για άλλη μια φορά

φώτο: Χρήστος Αβρααμίδης

τον Γιώργο Παπανδρέου για το θάρρος του αλλά και για την πρωτοπόρα σκέψη του, που τον οπλίζει με πολιτική διορατικότητα, θα ήθελα να αναφερθώ στα αναμενόμενα σχετικά με το Κυπριακό και να επιχειρήσω να προσδιορίσω τις κινήσεις που πρέπει να γίνουν για μια αναγκαία "real politik" που θα μας επιτρέψει ν' απαλλαγούμε από ιδεοληψίες και προκαταλήψεις για να γίνει το βήμα προς τη σωτηρία της Κύπρου.

Πολιτικός ρεαλισμός

Υποθετώντας τον αναγκαίο πολιτικό ρεαλισμό, που σημαίνει την αξιολόγηση της ουσίας των πραγμάτων, απαλλαγμένη από ιδεοληπτικά περιτυλίγματα, θα πρέπει ν' αναθεωρήσουμε τις επίσημες προσεγγίσεις μας για το Κυπριακό πρόβλημα και σ' ό,τι αφορά στο παρελθόν του και σ' ό,τι έχει να κάνει με το παρόν, αλλά και σ' ό,τι αναφέρεται στο μέλλον, στους στόχους και τις επιδιώξεις μας σαν λαού και σαν έθνους.

Μερικοί θα σπεύσουν, βέβαια, ν' αποκαλέσουν αυτόν τον πολιτικό ρεαλισμό σαν πολιτική του "ξεβρακάματος", υποχωρητική και δουλική απέναντι στις απαιτήσεις του εχθρού και ιδιαίτερα τον τούρκικο επεκτατισμό. Όμως δεν είναι αλήθεια όλα τούτα και εξ αρχής αποσιωπούν το γεγονός ότι ο κάθε ρεαλισμός ασχολείται με την πραγματικότητα και αναζητεί μόνο την αλήθεια, στο βάθος των πραγμάτων και σε αναφορά προς ένα αντικειμενικό σύστημα αξιών. Δεν έχει να κάνει τίποτε με υποχωρήσεις και δουλικές συμπεριφορές, ούτε υπερβαίνει την αντικειμενικότητα, για να ικανοποιήσει τα συμφέροντα και τις επιθυμίες οποιουδήποτε.

Στο παρελθόν

Αν στραφούμε λοιπόν στο παρελθόν, Αγαία να αξιολογήσουμε την ως τώρα πορεία μας και να αντιλήσουμε μαθήματα για το παρόν, θα διαπιστώσουμε, αν υιοθετήσουμε μια γνήσια διάθεση αντικειμενικότητας, ότι συμπεριφερθήκαμε με πολιτικό εγωισμό, κυριευμένοι από προκαταλήψεις και ιδεοληψίες και παρακάμψαμε απερίσκεπτα κάθε δυνατότητα που μας προσφέρθηκε να λύσουμε το Κυπριακό, δίκαια

και ειρηνικά, προς όφελος του συνόλου των κατοίκων της Κύπρου.

Το αίτημα για ένωση υπήρξε εξ αρχής μια ουτοπική ιδεοληψία, που δεν στηριζόταν σε καμιά ιστορική αντικειμενικότητα. Ούτε η Κύπρος ούτε η Ελλάδα είχαν ποτέ, υποκειμενικά και αντικειμενικά, τη δυνατότητα να ενωθούν και λόγω ιστορικών συγκυριών και εξ αιτίας εξωτερικών και εσωτερικών συμφερόντων, που αναπτύσσονταν και λειτουργούσαν σε σχέση με τις δύο χώρες.

Η έλλειψη πολιτικού ρεαλισμού δεν επέτρεψε στην Ελληνοκυπριακή κοινότητα να υπολογίσει σωστά το ρόλο, τα δικαιώματα και τις δυνατότητες της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Γι' αυτό και δεν προβλέφθηκε ο ρόλος που θα διαδραμάτιζε στην περίπτωση συμφωνημένης λύσης, μετά το τέλος του άστοχου και τακτικά λαθεμένου απελευθερωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ.

Τις συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου τις αντιμετωπίσαμε με την πρωτόγονη λογική του πολιτικού νηπίου και προκαλέσαμε τη διακοινοτική σύγκρουση, εξυπηρετώντας κατά τον καλύτερο τρόπο τα συμφέροντα και τις επιδιώξεις των ξένων. Προτιμήσαμε να στερήσουμε τους συμπατριώτες μας από ορισμένα ασήμαντα προνόμια και δώσαμε την ευκαιρία στην Τουρκία και στους προστάτες της να διεκδικούν κυρίαρχη εξουσία στην Κύπρο.

Αλλά και μετά, η εμφύλια διαμάχη και η προδοσία της ΕΟΚΑ Βαε πρόδιδαν την παντελή έλλειψη πολιτικού ρεαλισμού και πατριωτικής διορατικότητας. Μέχρι που φθάσαμε στην εισβολή και τη βίαιη κατάληψη εδαφών από την Τουρκία, γεγονός που διαμόρφωσε μια νέα, τραγική, πραγματικότητα, η οποία δεν μπορεί έκτοτε να παραγνωρίζεται, όπως επιχειρούν συχνά όσοι επιδιώκουν λύση με γνώμονα τα θερινά τους όνειρα

Μετά το 1974 και ως σήμερα, η πλειοψηφία της πολιτικής ηγεσίας και στην Κύπρο και στην Ελλάδα προσεγγίζουν το Κυπριακό πρόβλημα χωρίς πολιτικό ρεαλισμό. Προβάλλουν το δίκαιο, όπως το αντιλαμβάνονται στη σφαίρα του συναισθήματος και στηρίζουν την επιχειρηματολογία τους σε θεωρητικές αναφορές, σε επιταγές της ιστορίας και στην επιθετικότητα της Τουρκίας. Όμως υπάρχουν και οι πραγματικότητες, που είναι έγκλημα

να παραγνωρίζονται. Κι αυτές οι πραγματικότητες συνθέτουν το αληθινό σκηνικό του Κυπριακού, που παρουσιάζει μια Κύπρο μοιρασμένη, μια Τουρκία ικανή να κρατήσει τις κατακτήσεις της και μια διεθνή κοινότητα να επιδιώκει ένα συμβιβασμό που θα τηρεί ίσες αποστάσεις. Προς όφελος βέβαια των διεθνών συμφερόντων και της νέας (άδικης) τάξης πραγμάτων.

Κάνοντας αυτές τις αναφορές δεν μου διαφεύγει ούτε η πολιτική της Άγκυρας και του Ντενκτάς, ούτε ο ρόλος των ΗΠΑ και άλλων μεγάλων δυνάμεων, ούτε τις δικαιώνω. Όμως μιλώντας για πολιτικό ρεαλισμό επιδιώκω να ληφθούν πραγματικά υπόψη.

Το παρόν

Οπολιτικός ρεαλισμός επιβάλλει να ανασυντάξουμε τις σκέψεις μας σχετικά με το τί ισχύει σήμερα και ποιές είναι οι αντικειμενικές δυνατότητες επίλυσης του Κυπριακού. Πρέπει, κατ' αρχή, να ξεπεράσουμε κάθε ιδεοληπτική προδέσμευση με επιθυμίες και οράματα απραγματοποίητα. Να επιμετρήσουμε τους ορίζοντες του σήμερα και ν' αναζητήσουμε λύση που μπορεί να προκύψει μέσα από τους πραγματικούς συσχετισμούς δυνάμεων και τα αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα.

Σήμερα υπάρχει αφ' ενός η Κυπριακή Δημοκρατία, ένα κράτος με διεθνή αναγνώριση και προσωπικότητα, με φίλους και συμμάχους, με μια σταθερή οικονομία και ένα επίπεδο ανάπτυξης

ικανοποιητικό. Η Ελλάδα είναι το μοναδικό αμυντικό μας στήριγμα, ενώ η Τουρκία βρίσκεται στο νησί σαν κατακτητής του 1/3 των εδαφών μας και σαν προστάτης της Τουρκοκυπριακής κοινότητας.

Η Τουρκοκυπριακή κοινότητα με τη βοήθεια και την προστασία της Άγκυρας ίδρυσε το "κράτος" του κ. Ντενκτάς, που δεν αναγνωρίζεται βέβαια διεθνώς, αλλά ντε φάκτο αποτελεί μια πραγματικότητα, με την οποία κατά καιρούς συνομιλούμε για να βρούμε λύση των διαφορών μας, αμοιβαία αποδεκτή, δηλαδή ικανή να ικανοποιεί τις προσδοκίες και των δύο κοινοτήτων, που έμμεσα αναγνωρίζονται μεταξύ τους ότι αποτελούν ξεχωριστές πολιτικές οντότητες.

Η Κυπριακή Δημοκρατία βρίσκεται στα πρόθυρα της εισόδου της στην Ευρωπαϊκή Ένωση ενώ το "κράτος" του κ. Ντενκτάς αρνείται να διαπραγματευθεί την ένταξη του στην Ε.Ε., ακολουθώντας την πορεία της Τουρκίας και απειλώντας ότι, αν εμείς γίνουμε τελικά δεκτοί στην Ε.Ε., το έδαφος που ελέγχει θα ενωθεί με την Τουρκία και θα αποτελέσει τμήμα της επικράτειάς της.

Εμείς είμαστε πρόθυμοι να "συμβιβαστούμε" σε μια λύση ομοσπονδίας, διζωνικής-διπεριφερειακής, αλλά αρνούμαστε κατηγορηματικά τη συνομοσπονδία, με το επιχείρημα ότι αυτό θα σημαίνει αναγνώριση του "κράτους" του κ. Ντενκτάς και των επικυριαρχικών δικαιωμάτων της Τουρκίας, κατ' αρχή στη μισή και αργότερα σ' ολόκληρη την Κύπρο.

φώτο: Χρήστος Αβρααμίδης

Ο κ. Ντενκτάς και η Άγκυρα προβάλλουν την αξίωση για συνομοσπονδία και ζητούν αναγνώριση, κυριαρχικά δικαιώματα και διακοπή της διαδικασίας ένταξης μας στην Ε.Ε. Επικαλούνται τις πραγματικότητες της μετά το 1974 περιόδου και διακηρύττουν ότι δεν φοβούνται την πλευρά μας, γιατί στρατιωτικά η Τουρκία είναι ισχυρότερη της Ελλάδας.

Η διεθνής κοινότητα μας υποδεικνύει ότι πρέπει να βρούμε λύση, αμοιβαία αποδεκτή, που να στηρίζεται σε υποχωρήσεις και από τις δύο πλευρές και απαλλαγμένη από προϊδεασμούς και πείσματα, που μας κράτησαν τόσα χρόνια χωρισμένους. Αυτό μάλιστα το "κυνικό" ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας το εκδηλώνει συγκεκριμένα η κοινή απόφαση των G 8 και το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Μας προετοιμάζουν για συνομιλίες εντός φθινοπώρου και μας προειδοποιούν, έμμεσα πλην σαφώς, ότι θα είναι η τελευταία φορά που θα αποπειραθούν να μας "βοηθήσουν" να βρούμε λύση. Αυτή τη στάση τη συμμερίζεται πλήρως και η Ε.Ε. και κατά καιρούς μάλιστα μας απειλούν ότι δεν θα γίνουμε δεκτοί σαν πλήρες μέλος, αν ως την ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων δεν θα έχουμε λύσει το Κυπριακό.

Το μέλλον

Και ενώ αυτά είναι, σε γενικές γραμμές, τα δεδομένα του σήμερα, το ερώτημα που προβάλλει είναι τί σχέση με το μέλλον της Κύπρου και του προβλήματός της. Για ν' απαντήσουμε όμως το καίριο τούτο ερώτημα, πρέπει πρώτα να προσδιορίσουμε ρεαλιστικά τις επιδιώξεις μας, τις προτεραιότητές μας και ό,τι θεωρούμε εκ των ων ουκ άνευ, για να θεωρήσουμε μια λύση αποδεκτή και βιώσιμη.

Ρεαλιστικά μιλώντας και με δεδομένες τις πραγματικότητες που ισχύουν σήμερα, εκείνο που μπορούμε και πρέπει να επιδιώκουμε για το μέλλον μπορεί να περιγραφεί ως εξής: Επιδιώκουμε μια Κύπρο όχι διχοτομημένη, με κατοχυρωμένη τη Δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα, πλήρες μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οικονομικά ευημερούσα και πολιτισμικά αναπτυσσόμενη, στα ευρωπαϊκά επίπεδα και

χωρίς να απειλείται η ακεραιότητα και η κυριαρχία της.

Στόχος μας λοιπόν, ρεαλιστικός και χωρίς ιδεοληψίες και προκαταλήψεις, είναι πρώτα και κύρια να μην διχοτομηθεί η Κύπρος και κυρίως να μην ενσωματωθούν τα κατεχόμενα στην Τουρκία, γεγονός που θα αποτελέσει την απαρχή πλήρους ενσωμάτωσής μας στην Τουρκία, ή διπλής ένωσης. Στόχος μας είναι να είναι στην Κύπρο συνταγματικά κατοχυρωμένη η Δημοκρατία και να υπάρχει σεβασμός και προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Και όλ' αυτά μπορούν να είναι κατοχυρωμένα μόνο μέσα στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, χωρίς να τα επιβουλεύεται κανένας και χωρίς να τα υπονομεύει η Τουρκία. Ακόμα, μέσα στα πλαίσια της Ε.Ε., θα κατοχυρώσουμε την οικονομική μας ανάπτυξη και την πολιτισμική μας πρόοδο. Τα υπόλοιπα και όσα σχετίζονται με "προαιώνιους πόθους" και άλλες ιδεοληψίες θα πρέπει να τεθούν στο περιθώριο. Σχήματα, ονόματα και συνθήματα δεν μπορεί να έχουν καμιά σχέση με το μέλλον της πατρίδας μας.

Και θα δανειστώ τα λόγια του Έλληνα υπουργού των εξωτερικών Γιώργου Παπανδρέου. Δεν με ενοχλεί η ονοματολογία της λύσης, ούτε το πώς θα αυτοπροσδιορίζονται οι Τουρκοκύπριοι. Εκείνο που επιβάλλει ο πολιτικός ρεαλισμός είναι να δεσμευτούν τα μέρη, όπως κι αν ονομάζονται, ότι δεν θα αποσχιστούν από το κράτος που θα προκύψει με τη συμφωνία. Ότι δεν θα ενωθεί ολόκληρη ή μέρος της Κύπρου με την Τουρκία ή την Ελλάδα, ή οποιαδήποτε άλλη χώρα. Ότι η ενταξιακή μας πορεία θα ολοκληρωθεί και θα γίνει όλη η Κύπρος πλήρες μέλος της Ε.Ε. Ότι η πρόδος και η ευημερία της Κύπρου θα είναι εγγυημένη, όπως και η ασφάλεια του λαού της.

Αν αυτά τα θέλουν και οι Τουρκοκύπριοι και αυτό φαίνεται να επιδιώκουν και οι μεγάλες δυνάμεις, τότε τί θα μας εμποδίσει να πάμε με πνεύμα καλής θέλησης στις συνομιλίες και να καταλήξουμε σε λύση που θα τερματίζει ένα αναχρονισμό και μια τραγωδία που κράτησε τόσες δεκαετίες. Αν πιστέψουμε ότι απαλλαγμένοι από ιδεοληψίες και προκαταλήψεις, μπορούμε να σώσουμε την Κύπρο, τότε ας μην μας δεσμεύουν τα ονόματα και η αδυναμία μας να διαβάσουμε την ιστορία.

Τι κάνει τους αμερικανούς να τρέχουν στο Κυπριακό

Κωστή Αχνιώτη

Ηολότητα σχεδόν των Ελληνοκυπρίων πολιτικών προβλέπει ζημιές για την ελληνοκυπριακή πλευρά από τις επερχόμενες, εξ όσων φαίνεται, νέες συνομιλίες για το Κυπριακό. Για την τουρκοκυπριακή πλευρά διαφαίνεται ήδη ένα πιθανό όφελος, ανεξάρτητα εκ πρώτης όψεως από την πορεία των συνομιλιών αυτών καθ' εαυτών, αναφορικός με την πρόθεση της να παρουσιαστεί στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων ως οντότητα πέραν της κοινότητας.

Δημοσιογραφικές πληροφορίες αναφέρουν ότι ο ίδιος ο ΓΓ του ΟΗΕ, Κόφι Ανάν, είναι απογοητευμένος από την κατάσταση στην Κύπρο, αλλά θα συγκαλέσει τις δύο πλευρές σε συνομιλίες μετά από πιέσεις των ΗΠΑ. Οι ασχολούμενες με το Κυπριακό Υπηρεσίες των ΗΠΑ και της Βρετανίας δραστηριοποιούνται, σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, έντονα από αυτό το μήνα, δίνοντας την εντύπωση ότι βλέπουν περιθώρια σημαντικής κινητικότητας. Περιθώρια τα οποία φαντάζουν αόρατα, και στους απ' εδώ και στους απ' εκεί Κυπρίους. Τίθεται επομένως το ερώτημα: γιατί τρέχουν οι αμερικανοί;

★ Το Κυπριακό στη
μετά τον πόλεμο του
Κοσόβου περίοδο

★ Η νέα ταξη στα
Βαλκάνια και τη
Μέση Ανατολή
καθορίζει ως
συνεργαζόμενους
βασικούς πυλώνες την
Ελλάδα, την Τουρκία,
το Ισραήλ και την
Αίγυπτο.

★ Γιατί η Δύση
επιμένει σε νέο γύρο
συνομιλιών στην
Κύπρο.

★ Ήλθε η ώρα να
πληρώσουμε το
κόστος των
«προτάξεων», του
δόγματος του
«ενιαίου αμυντικού
χώρου», των
πυραύλων και της
«πανεθνικής
σύμπλευσης» με το
καθεστώς του κυρίου
Μιλόσεβιτς;

Η πολυεθνική επέμβαση στη Βοσνία και το Κόσοβο, η παρουσία αμερικανικής στρατιωτικής δύναμης στην Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας και το σύνολο των διπλωματικών κινήσεων των ΗΠΑ στα Βαλκάνια, άσχετα με το αν κάποιος είναι υπέρ ή εναντίον τους και άσχετα ακόμη και από την αποτελεσματικότητά τους, δείχνουν με πολλή σαφήνεια ένα τουλάχιστον πράγμα. Την

Η αμερικανική πολιτική στα Βαλκάνια και τη Μέση Ανατολή

επιθυμία της Υπερδύναμης να μην αφήσει τα Βαλκάνια να αποσταθεροποιηθούν. Την επιθυμία αυτή επιβεβαίωσε και η πρόσφατη διεθνής διάσκεψη στο Σεράγεβο. Απ' εδώ και πέρα όμως αρχίζουν οι μεγάλες αμφιβολίες για το μέλλον. Ποιά σταθερότητα μπορεί να στηριχτεί μακρόχρονα στην παρουσία πολυέξοδων στρατιωτικών μονάδων, που θα βρεθούν οι οικονομικοί πόροι για την ανάπτυξη των Βαλκανικών κρατών-ανάπτυξη που θεωρείται αναγκαία για το ξεπέρασμα των εθνικιστικών φανατισμών ποιές πραχτικά πολιτικές συνεργασίας θα πρέπει να προωθηθούν στα διάφορα κράτη της περιοχής και βέβαια πώς και ποιά σχέση θα οικοδομηθεί με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ακόμα ποιό είναι το μέλλον της συνεργασίας ΗΠΑ και ΕΕ στη περιοχή και ευρύτερα. Σε πρόσφατο άρθρο του ο Χενρυ Κίσιγκερ διερωτάται αν ο πόλεμος στο Κόσοβο, παρά την νίκη του ΝΑΤΟ, δεν σήμανε και το τέλος της συμμαχίας αυτής.

Θα πρέπει λοιπόν να επικρατεί μεγάλη αβεβαιότητα στα επιτελεία του Στέιτ Ντιπάρτμεντ, γεγονός που υποχρεώνει σε συνεχείς διπλωματικές κινήσεις για την αδιάλειπτη ανατροφοδότηση μιας συνολικής δυναμικής προς την σταθερότητα, όπως βέβαια καθορίζεται αυτή από τις ΗΠΑ. Θα λέγαμε, υπερβάλλοντας ίσως, ότι επικρατεί πανικός μπροστα στον κίνδυνο να σπάσει η αλυσίδα των αλληλοδιαδεχομένων κινήσεων ή μπροστά στον κίνδυνο να θεθεί, λόγω και άλλων παρεμβολών, σε αμφισβήτηση ο ρόλος του διευθυντή ορχήστρας που οι Ηνωμένες Πολιτείες οικοδόμησαν για τον εαυτό τους στα Βαλκάνια.

Ανάλογη ως ένα βαθμό και με τις δικές της βέβαια ιδιομορφίες είναι η κατάσταση στη γειτονική προς τα Βαλκάνια, Μέση Ανατολή, όπου η εκλογή του Εχούντ Μπάρακ στην ηγεσία του Ισραήλ, φαίνεται «να δίνει νέες ελπίδες στην ειρήνη» και όπου η παλαιστινιακή ηγεσία καθώς και η Αίγυπτος και η Ιορδανία παραμένουν προσηλωμένες στα συμφωνηθέντα παρά τις ισραηλινές παλινδρομήσεις. Παράλληλα η ασφυχτική πίεση εναντίον του Ιράκ συνεχίζεται όπως δείχνει και ο πρόσφατος βομβαρδισμός αμάχων από τους Αμερικανούς ή Βρετανούς. Είναι όμως σαφές αν και όχι ασφυχτική η πίεση για ειρήνευση στην Παλαιστίνη.

Μέση Ανατολή και Βαλκάνια όμως δεν είναι απλώς γειτονικές περιοχές, αλλά τεμνόμενες και γεωγραφικά μέσω Τουρκίας, Κύπρου και πολιτικά μέσω των διαπλεκόμενων πολιτικών επιδιώξεων ή φιλοδοξιών Τουρκίας, Κύπρου, Ελλάδας, και του Ισλαμικού Κόσμου και των ισλαμιστών ιδιαίτερα. Η σταθερότητα, η ειρήνευση και ο έλεγχος των δύο περιοχών πάνε μαζί.

Ένα ακόμη στοιχείο το οποίο κάνει τους Αμερικανούς να βιάζονται για την σταθερότητα στην περιοχή, πέραν της επιθυμίας τους να εκμεταλλευθούν το «εμφέ» του Κοσόβου και πέραν της «ασφάλειας» στην οποία έχουμε αναφερθεί πιο πάνω, είναι η διολίσθηση προς την εμπόλεμη αστάθεια στις μουσουλμανικές περιοχές στη Ρωσική Ομοσπονδία και οι τριβές ανάμεσα στις πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες του Καυκάσου, των οποίων τα πετρέλαια συγκεντρώνουν και περιφερειακό και διεθνές ενδιαφέρον. Είναι επί πλέον χρήσιμο να θυμηθούμε ότι πολλοί Ρώσοι πολιτικοί, αλλά και άλλοι έβλεπαν ότι μετά τη Γιουγκοσλαβία θα ερχόταν η σειρά της Ρωσίας. Η σταθερότητα λοιπόν στα Βαλκάνια και τη Μέση Ανατολή επιβάλλεται τώρα, για να είναι δυνατή μια δυτική επέμβαση στον Καύκασο στο όχι απόμακρο μέλλον.

Το επιδιωκόμενο σύστημα ασφάλειας στα Βαλκάνια και τη Μέση Ανατολή χρειάζεται τοπικούς στυλοβάτες ή με άλλα λόγια περιφερειακές δυνάμεις ικανές να στηρίξουν μια άτυπη και κατά προτίμηση επίσημη συμμαχία, και να της προσδώσουν πέραν της δύναμης και το ανάλογο πολιτικό κύρος.

Το κουαρτέτο της νέας τάξης στα Βαλκάνια και τη Μέση Ανατολή

Οι «φυσικοί» συνεταιίροι της Ουάσιγκτον σ' αυτή τη δουλειά δεν μπορεί να είναι άλλοι από την Ελλάδα, την Τουρκία, το Ισραήλ και την Αίγυπτο, για λόγους παράδοσης, δύναμης, επιρροής και συγκριτικά «καλού επιπέδου δημοκρατικότητας» ή τουλάχιστον κοσμικότητας του κράτους.

Η Αίγυπτος είναι το πνευματικό κέντρο του Αραβικού Κόσμου, είναι η πολυπληθέστερη αραβική χώρα, έχει σταθεροποιήσει τον κοσμικό χαρακτήρα του κράτους της, η διακυβέρνηση της χώρας διατηρεί μια πολιτική εικόνα, έχει καταφέρει να κρατεί υπό έλεγχο την εξάπλωση του φονταμενταλισμού, σταθεροποίησε απολύτως την ήπια ή και φιλική σχέση της με το Ισραήλ και διατηρεί ως ελάττωμα για τον ρόλο μιας περιφερειακής δύναμης τη χρονίως δύσκολη οικονομική της κατάσταση. Στον πόλεμο του Κόλπου στάθηκε χωρίς ενδοιασμούς στο πλευρό των Αμερικανών και γενικά των Δυτικών.

Το Ισραήλ διαθέτει, ως πλεονέκτημα για την συμμετοχή του στο κουαρτέτο στο οποίο αναφερόμαστε, την πολεμική του μηχανή και την εκ γενετής σχέση του με τη Δύση, το δυσκολεύουν όμως οι σχέσεις του με τους Άραβες, η δυσκαμψία του στο Παλαιστινικό και ενδεχομένως η δυσκαμψία στη πολιτική του ζωή λόγω της χρόνιας στρατικοποίησης. Στον πόλεμο του Κόλπου ωστόσο ακολούθησε τις οδηγίες των Δυτικών, παραμένοντας στην παθητική άμυνα για πρώτη φορά στην ιστορία του.

Η Τουρκία είναι η μεγαλύτερη σε έκταση και πληθυσμό χώρα του κουαρτέτου. Κατέχει την σημαντικότερη ταυτόχρονα γεωστρατηγική θέση, γειτνοεύοντας με τα Βαλκάνια, με μια σειρά πρώην Σοβιετικών Δημοκρατιών, το Ιράν και τις αραβικές χώρες της Μέσης Ανατολής.

Διασυνδέεται μέσω του εθνικισμού με τους τουρκογενείς πληθυσμούς των Βαλκανίων και της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, και μέσω του Ισλάμ με τους πληθυσμούς που μόλις αναφέραμε, και με τις αραβικές χώρες. Η κοσμικότητα του κράτους της επιτρέπει να εμφανίζεται συγκριτικά ως πρότυπο για αρκετές γειτονικές της χώρες. Οι διεθνείς οικονομικοί οργανισμοί, όπως π.χ. το ΔΝΤ της δίνουν καλές οικονομικές προοπτικές. (Δεν γνωρίζουμε ακόμα πως αυτές οι εκτιμήσεις θα επηρεαστούν από τον πρόσφατο σεισμό). Ο ρόλος της είναι δυνατόν να είναι θεμελιακός στην εκμετάλλευση των πετρελαίων της περιο-

χής. Στον πόλεμο του Κόλπου διαδραμάτισε κεντρικό ρόλο στο πλευρό της Δύσης. Στη βαλκανική κρίση στήριξε ανεπιφύλακτα επίσης τους δυτικούς, στήριζοντας τους Βόσνιους Μουσουλμάνους και τους Κοσοβάρους, κερδίζοντας σ' αυτό το σημείο «πόντους» και στο επίπεδο της κοινής γνώμης των δυτικών χωρών. Γενικά συμπλέει βασικά με τις επιλογές του ΝΑΤΟ.

Ταυτόχρονα όμως αυτά τα πλεονεκτήματα, τα οποία εν δυνάμει θα μπορούσαν να της δώσουν τον κεντρικό ρόλο στο κουαρτέτο στο οποίο αναφερόμαστε, συνοδεύονται από ισχυρά μειονεκτήματα: την στρατοκρατία, τις μεγάλες κοινωνικές αντιθέσεις που την αφήνουν εκτεθειμένη σε «απρόσμενες αστάθειες», την υπανάπτυξη εκτεταμένων περιοχών της, τις συχνές και μεγάλες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το ισλαμιστικό κίνημα ως ένα βαθμό, το κουρδικό πρόβλημα και τέλος τα μεγάλα προβλήματα με αρκετές γειτονικές χώρες.

Η Ελλάδα, παραδοσιακή σύμμαχος της Δύσης, υπέστη μια σχετική υποβάθμιση της γεωστρατηγικής της σημασίας μετά την διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, έχει όμως καταφέρει να είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πολύ σύντομα φαίνεται ότι θα καταταγεί στην ΟΝΕ, διαθέτει την πιο ισχυρή πολεμική μηχανή στα Βαλκάνια πλην της Τουρκίας (αλλά κι αυτό είναι σχετικό σε ότι αφορά τα Βαλκάνια λόγω των γεωγραφικών θέσεων των δύο χωρών και των επίσης «δύσκολων» σχέσεων της Τουρκίας στην ασιατική της πλευρά), είναι πλήρως δημοκρατική χώρα, διαθέτει ισχυρή συγκριτικά οικονομία και παρά το ότι είναι από τις πιο φτωχές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει καταφέρει να δημιουργήσει μια βαλκανική «ζώνη της δραχμής». Επιπλέον, έχει μέσω της Κύπρου ένα πόδι στην Μέση Ανατολή.

Από την πλευρά των μειονεχημάτων

τώρα είναι οι δύσκολες σχέσεις με την Τουρκία, η συμβολική μόνο συμμετοχή της στον πόλεμο του Κόλπου και η σχετική αποστασιοποίηση της από τις νατοϊκές και ευρωπαϊκές πολιτικές επιλογές στο Βοσνιακό και στο Κόσοβο παρά τις «ισορροπίες» που κρατήθηκαν και οι οποίες θα βοηθήσουν ίσως στην ενσωμάτωση και της ηττημένης Γιουγκοσλαβίας σε μια περιφερειακή συμφωνία σταθερότητας και συνεργασίας στα Βαλκάνια, υπό την επίβλεψη των ΗΠΑ. (Κι εδώ όμως τα πράγματα έχουν μια σχετικότητα διότι αν ανατραπεί ο Μιλόσεβιτς, πιθανόν η νέα γιουγκοσλαβική ηγεσία να περάσει από μία ψυχρότητα με την Ελλάδα). Και πριν από λίγα χρόνια όμως κινδύνευε η Ελλάδα να είναι μέρος της βαλκανικής κρίσης, στην περίπτωση της Αλβανίας και της ΠΓΔΜ. Αν η Ελλάδα δεχόταν να διασφαλίσει την κυριαρχία αυτής της χώρας πιθανόν να μην είχαν κληθεί επί τούτου οι Αμερικανοί.

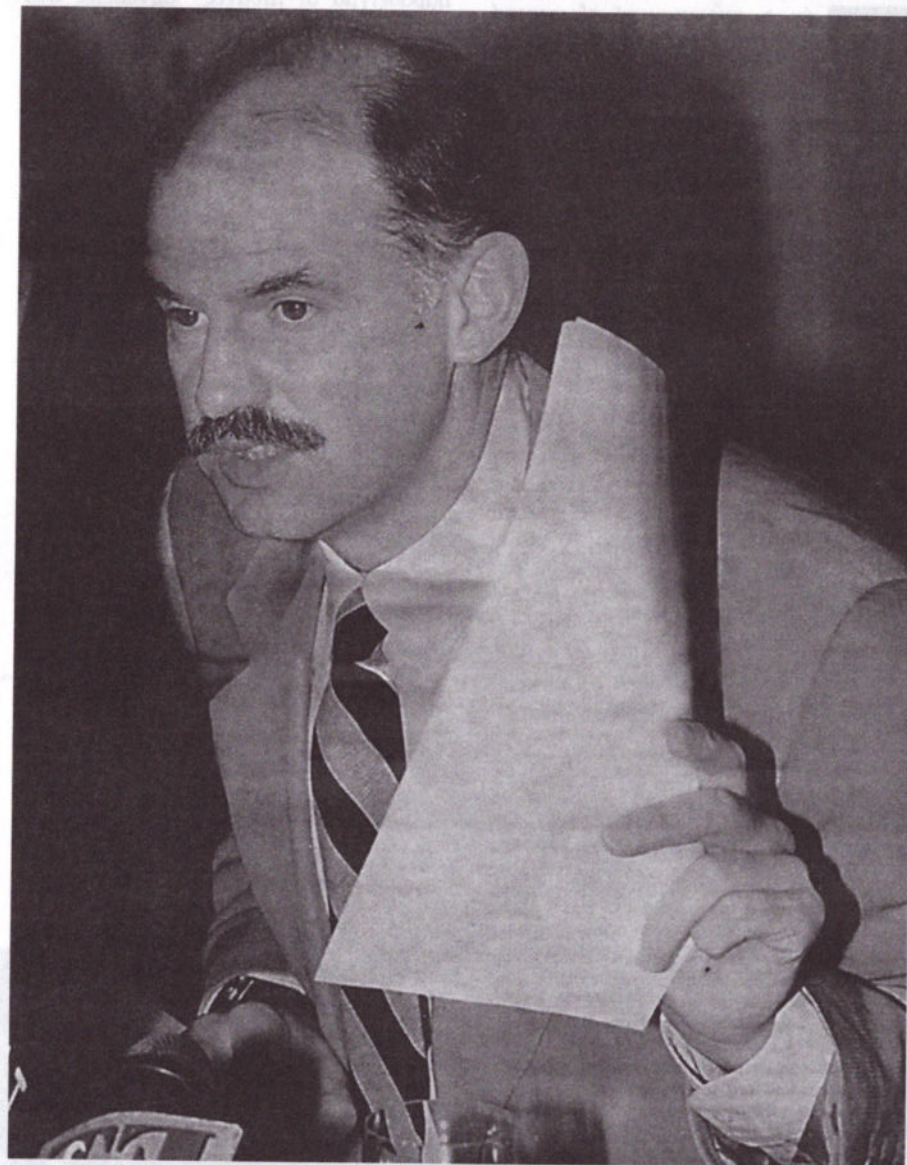
Εν πάση περιπτώσει από τις τέσσερις χώρες στις οποίες αναφέρθηκαν με (την Αίγυπτο, το Ισραήλ, την Τουρκία και την Ελλάδα) και των οποίων η συνεργασία είναι αναγκαία για την σταθερότητα στα Βαλκάνια και την Μέση Ανατολή, η Ελλάδα παρουσιάζει την πιο «κόρμια» εικόνα, την πιο «ευρωπαϊκή» εικόνα, και αν μειώσει τα σημεία τριβής στα οποία αναφερθήκαμε, θα μεγιστοποιήσει το ρόλο της.

Η ελληνική, εξωτερική πολιτική «εξευρωπαϊζεται» στους στόχους και το ύφος

Η ελληνική κυβέρνηση συνειδητοποιεί πλήρως, με κάποιο ετεροχρονισμό, ότι ΕΙΝΑΙ μέλος της ΕΕ και καταλαβαίνει ότι ηγείται μιας περιφερειακής δύναμης στα Βαλκάνια

Σ' ένα πρόσφατο δημοσίευμα εκθειάζονταν η τόλμη και η αποτελεσματικότητα των Ελλήνων επιχειρηματιών οι οποίοι κατάφεραν να επεκτείνουν την ελληνική αγορά σε όλο το εύρος των Βαλκανίων και να δημιουργήσουν τη ζώνη της δραχμής, παρά τις δυσχέρειες που προέκυπταν από την ελληνική εξωτερική πολιτική, κυρίως των προηγούμενων κυβερνήσεων. Παρουσιάστηκε δηλαδή, πέραν της δυσαρμονίας που υπήρχε ανάμεσα στις αμερικανικές και ευρωπαϊκές επιλογές στα Βαλκάνια, μια δυσαρμονία ανάμεσα στην ελληνική εξωτερική πολιτική και της ανάγκης και των ουσιαστικών όπως απέδειξε η πράξη, δυνατοτήτων επέχτασης του ελληνικού κεφαλαίου στη βαλκανική περιφέρεια. Βέβαια η ελληνογιουγκοσλαβική φιλία έχει και την οικονομική της διάσταση, η οποία θα πρέπει να είναι «υπολογίσιμη» έκτασης, όπως και η ελληνορωσική επίσης. Χρειάστηκαν όμως οι «ακροβατικές ισορροπίες» της κυβέρνησης Σημίτη, για να μην βρεθεί και η Ελλάδα «ηττημένη» και περιθωριοποιημένη δίπλα από τη Γιουγκοσλαβία. Η ίδια κυβέρνηση κατάφερε να απεγκλωβίσει τη χώρα από τριβές που φαινόταν πιθανές για μια χρονική περίοδο με την Αλβανία, ενώ και οι σχέσεις της Ελλάδας με την ΠΓΔΜ έχουν ουσιαστικά σχεδόν εξομαλυνθεί.

Είναι ενδιαφέρον να παρατηρήσει κανείς ότι, ως αιτιολόγηση εσωτερικής χρήσης περισσότερο, για την εξομάλυνση των σχέσεων της Ελλάδας στα βόρεια σύνορα της προεβλήθησαν επιχειρήματα που σχετίζονταν περισσότερο με τον «εξ ανατολών» κίνδυνο, παρά επιχειρήματα επί της ουσίας. Δηλαδή η έμφαση δεν δόθηκε, στην περίπτωση της Αλβανίας στη λογική της αναγνώρισης και σταθερότητας των συνόρων, ούτε στην περίπτωση της ΠΓΔΜ στην αναρμοδιότητα του Ελληνικού κράτους ή του ελληνικού λαού εις ότι αφορά την

«βάπτιση» της γειτονικής του χώρας αλλά εις την ανάγκη επίλυσης αυτών των προβλημάτων, για να αντιμετωπισθεί η Τουρκία με περισσότερη αποτελεσματικότητα. Είναι όμως γεγονός ότι γινόταν και αναφορά στην ανάγκη να μη γίνει η Ελλάδα «μέρος της βαλκανικής κρίσης», πράγμα αναγκαίο για να αναπτύξει την επιρροή της στα Βαλκάνια.

Εν πάση περιπτώσει η Ελλάδα κατάφερε να απεγκλωβισθεί χωρίς μεγάλες ζημιές από την κρίση στη βόρεια πλευρά της και να επιδοθεί στην εμπέδωση της εικόνας του «ήρεμου, προηγμένου οικονομικά, πολιτικά αλλά και στρατιωτικά δυνατού γείτονα και φίλου. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, θα πρέπει να αναμένει κανείς Ελλάδα με την ηγεσία των Κοσοβάρων αλλά και μια εντατική προσπάθεια να ελαχιστοποιηθεί ο επηρεασμός της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής από το βάρος

της ελληνοτουρκικής αντιπαράθεσης η οποία θα πρέπει κατά το δυνατό, με βάση αυτή τη λογική, να περιοριστεί επίσης. Εξ ου και οι συνομιλίες επι «χαμηλών θεμάτων»

Για να μπορεί όμως η ελληνική εξωτερική πολιτική στα Βαλκάνια να έχει την αναγκαία αποτελεσματικότητα, θα πρέπει να εντάσσεται σε όσο το δυνατό μεγαλύτερο βαθμό στο πλαίσιο από το οποίο το ελληνικό κράτος αντλεί σημαντικό μέρος της δύναμης του, δηλαδή την Ευρωπαϊκή Ένωση και το ΝΑΤΟ. Οι διεκδικήσεις του δηλαδή θα πρέπει να εντάσσονται, κατά το δυνατόν, μέσα στις ευρύτερες διεκδικήσεις των οργανισμών αυτών. Σε μεγάλο βαθμό αυτό συμβαίνει «φυσιολογικά» γιατί η Ελλάδα ΕΙΝΑΙ μέρος των οργανισμών αυτών, υπάρχουν όμως και οι δυσαρμονίες στις οποίες αναφερθήκαμε.

Ο «ύστερος αλυτρωτισμός» και το «σύνδρομο» της μικρασιατικής καταστροφής των νεοελλήνων

Εάν η αμερικανική εξωτερική πολιτική «κατανοούσε» ότι η ΠΓΔΜ θα έπρεπε για παράδειγμα να ονομάζεται «Δημοκρατία του Βαρδάρη», ή αν με τους Κοσοβάρους ήταν όσο τυφλή είναι με τους Κούρδους, ή αν με το καθεστώς Μιλόσεβιτς ήταν τόσο καλή όσο με την τουρκική ηγεσία τότε, το ΚΚΕ στην αντιιμπεριαλιστική του εκστρατεία δεν θα κέρδιζε ούτε την Λιάνα Κανέλλη. Δηλαδή εξαιρουμένης της αντίληψης που έχει ο ευρύτερος χώρος του ΚΚΕ για τις ΗΠΑ, το αντιαμερικανικό αίσθημα στην Ελλάδα ταυτίζεται με το αίσθημα άμυνας έναντι αρκετών γειτονικών χωρών (η ΠΓΔΜ θα καταλάμβανε την ελληνική Μακεδονία, όπως η Τουρκία μέρος της Κύπρου για παράδειγμα, και καθόλου δεν λήφθηκε υπόψη η εμμονή των Αμερικανών στη σταθερότητα των συνόρων της ΠΓΔΜ, γεγονός που όπως έγινε κατανοητό μετά την εξαψη ήταν υπέρ των ελληνικών συμφερόντων). Ταυτόχρονα με αυτό το αίσθημα άμυνας, που παραπέμπει ίσως και στην μικρασιατική καταστροφή και τον πανικό και τον πόνο που ακολούθησε, συνυπάρχει και ένα κατάλοιπο αλυτρωτισμού, πχ για ένα διάστημα έναντι των Βορειοηπειρωτών, δηλαδή επεκτατισμού έναντι των σημερινών συνόρων, χωρίς να λογαριάζονται για

παράδειγμα οι πιθανές συνέπειες στο ελληνικό μέρος της Θράκης. Στην πραγματικότητα για αρκετές δεκαετίες μετά τον εμφύλιο η Ελλάδα λειτουργήσε σαν «μπάτσος» του ΝΑΤΟ, καλλιεργώντας μια πολιτική νοοτροπία ανασφάλειας και επιθετικότητας μαζί, έναντι «του εξωτερικού και εσωτερικού εχθρού». Μια ετοιμότητα για δράση αν υπήρχε υποψία κινδύνου και ταυτόχρονα μια πειθαρχία αστυνομικού (για παράδειγμα δεν υπήρξε αντίδραση όταν ο Τίτο δημιούργησε τη γιουγκοσλαβική Μακεδονία). Αυτός ο τρόπος αντίληψης των πραγμάτων έτεινε να οδηγήσει το ελληνικό κράτος στην απομόνωση και την αναποτελεσματικότητα, μέσα στις συνθήκες που προέκυψαν μετά την διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης ενώ ακριβώς ήταν η στιγμή κατά την οποία όλες οι δυτικές χώρες «βούτηξαν» για να εκμεταλλευτούν τα «κενά» και τα «καινά» που προέκυψαν. Ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών Γιώργος Παπανδρέου κυριολεκτούσε όταν δήλωνε σε πρόσφατη συνέντευξη του ότι θα είναι επιθετικός στην εξωτερική του πολιτική: «εγώ θα είμαι επιθετικός στην πολιτική μου και θα πρόσθετα ότι αντιμετωπίζουμε την εξωτερική μας πολιτική με μια άλλη νοοτροπία. Πιστεύω ότι πρέπει να λύσουμε τα προβλήματα μικρότερης σημασίας για να κινηθούμε με άνεση και

δυναμικότητα στα ουσιαστικά προβλήματα που έχουμε». (Ελευθεροτυπία 1/8/99).

Η συνέντευξη αυτή παρουσιάστηκε λίγο μετά τις δηλώσεις Παπανδρέου που σχολίαζε την ανακοίνωση των τριών τουρκικών καταγωγής βουλευτών της Βουλής των Ελλήνων. Παρά το σάλο που προκλήθηκε - και λίγο κατά παρεξήγηση ως συνθήκος - ο Γ Παπανδρέου επέμεινε στις θέσεις του, επιστρέφοντας και λίγο στο παρελθόν: «ήταν μια καταστροφική πολιτική της ελληνικής πολιτείας όλα αυτά τα χρόνια, που θεωρούσαν ότι με την απομόνωση θα τους ανάγκαζαν να πάνε στην Τουρκία. Για να μπορέσω να βοηθήσω τη νέα γενιά που πήγαινε στα τουρκικά πανεπιστήμια, καθιέρωσα ένα ποσοστό, επί του πληθυσμού, εισαγωγής στα ελληνικά πανεπιστήμια, όπως ακριβώς κάνουμε με τους Έλληνες της ομογένειας. Δεν έχουμε κανένα λόγο να κουβαλάμε τις παλιές μας αμαρτίες». (Ελευθεροτυπία 1/8/99).

Συνοπτικά μπορούμε να εξάγουμε το συμπέρασμα ότι για να εναρμονίσει η ελληνική κυβέρνηση την εξωτερική της πολιτική με τις περιφερειακές της φιλοδοξίες θα πρέπει να έλθει σε αντιπαράθεση κι έρχεται με την «παραδοσιακή» τάση απομόνωσης που χαρακτηρίζει μέχρι τώρα την πολιτική της κουλτούρα.

Το Κυπριακό στη νέα περιφερειακή τάξη («και νεκρός ενίκα», ο Ανδρέας Παπανδρέου)

Δύσκολα μπορεί να φανταστεί κάποιος την ελληνοκυπριακή πλευρά σε πιο δύσκολη κατάσταση απ' αυτήν που αντιμετωπίζει τα τελευταία χρόνια. Ότι νέο προτάθηκε από τις κυβερνήσεις Κληρίδη ήταν ακριβώς ότι δεν έπρεπε να διανοηθεί κανείς στις συνθήκες που επικρατούν τα τελευταία χρόνια. Πρόκειται για πολιτική άτοπη και άκαιρη στην ολότητα της. Και τα πολιτικά λάθη ο αυτόν τον άκαρδο κόσμο πληρώνονται στο ισάξιο τους βάρους τους. Η πολιτική της «πρόταξης των πέντε σημείων», η πολιτική του «ενεργού ηφαιστείου», η πολιτική του «δόγματος του ενιαίου αμυντικού χώρου», η αγορά των S-300, ήταν μια πολιτική, επιπέδου παιδικού παραμυθιού, που μας κληροδότησε ο Ανδρέας Παπανδρέου πεθαίνοντας πριν προλάβει να ανακαλέσει. (Βυθίσατε το χώρα - Νταβός). Το γιουγκοσλαβικό ηφαιστειο προκάλεσε ένα σεισμό εις βάρος των Σέρβων, το κυπριακό θα προκαλούσε μιά έκρηξη μεγέθους πυροτεχνήματος με μόνα θύματα τους Ελληνοκυπρίους. Η άτακτη φυγή που ακολούθησε ήταν επομένως αναπόφευκτη. Προσφέρθει όμως επί πύνακι το κατάλληλο κλίμα στον κ. Ντενκτάς, για την ανοιχτή προώθηση της συνομοσπονδίας. Η σύμπλευση της αντιπολίτευσης στο θέμα των πυραύλων και η θολή της θέση στο θέμα του δόγματος ευνοούσαν τις δυνατότητες που της παρέχον οι θέσεις της στα υπόλοιπα σημεία και έδωσαν διαστάσεις «καθολικότητας» στα λάθη.

Η τουρκοκυπριακή όμως πλευρά εκμεταλλεύθηκε πλήρως και την κρίση στη Βαλκανική, ιδίως στο Βοσνιακό και στο Κοσοβάρικο ζήτημα. Προώθησε την ταύτιση των Τουρκοκυπρίων με τους Μουσουλμάνους της Βοσνίας και τους Αλβανόφωνους Κοσοβάρους. Η επιτυχία της πολιτικής αυτής αυξήθηκε όμως λόγω της ελληνοκυπριακής ταύτισης με τους Σέρβους. Πώς μεταφράστηκε η θέση αυτή από τη διεθνή κοινή γνώμη αναφορικά με το Κυπριακό; Σίγουρα η κυβέρνηση θα προχωρήσει σε διεθνή έρευνα για να το διαπιστώσει. Εν τω μεταξύ η επίσκεψη του Βόνιου Υπουργού Παιδείας στα κατεχόμενα, η «φιλοσυννομοσπονδιακή» θέση της

πρόσφατης Ισλαμικής Διάσκεψης, η ενδεχόμενη συζήτηση του Κυπριακού σε ισλαμική διάσκεψη στα πλαίσια του ΟΗΕ, θα θεωρούνται «φυσικά φαινόμενα», όπως ο κεραυνός και η βροχή και ο πρόσφατος σεισμός στην Τουρκία (όπου στείλαμε και δυό γιατρούς με δική τους πρωτοβουλία και κάτι ψιλιά). Και βέβαια δεν θα ζητηθούν ευθύνες από κανένα πλην του κ. Ντενκτάς, πίσω από τον όγκο του οποίου έχουμε μάθει να πετάμε τα λερωμένα μας. Συνοπτικά, η ελληνοκυπριακή πλευρά έχει τα τελευταία χρόνια πετάξει στα σκουπίδια των αχρήστων το μεγαλύτερο μέρος από τα λίγα περιθώρια απόρριψης που διέθετε. Η τουρκοκυπριακή πλευρά έρχεται (αν έρθει) στις συνομιλίες με περισσότερες απαιτήσεις παρά ποτέ. Η ελληνοκυπριακή πλευρά αντιμετωπίζει τον κίνδυνο να αντιμετωπίσει και προβλήματα στο ζήτημα της ένταξης, αν κριθεί ότι ευθύνεται η ίδια για τα προβλήματα που πέραν πάσης αμφιβολίας θα προκύψουν. Οι ΗΠΑ και η Βρετανία δεν πρόκειται να αφήσουν τα πράγματα σε στασιμότητα.

Το Κυπριακό για αυτούς είναι ένα από τα θέματα που πρέπει με κάποιο τρόπο να βγει από την στασιμότητα, γιατί αυτό επιτάσσει η πολιτική τους στα Βαλκάνια και τη Μέση Ανατολή. Τώρα είναι η ώρα να εκμεταλλευθούν το «εφφέ» του Κοσόβου». Εξ άλλου η εντύπωση που έχω αποκομίσει από τα λεγόμενα των διπλωματών των δυτικών χωρών τα τελευταία χρόνια είναι η ακόλουθη. Είναι πλέον βέβαιοι ότι καμιά λύση δεν πρόκειται να στηριχθεί στη βούληση των δύο πλευρών. Θάλαγα ότι ο προβληματισμός τους αφορά πλέον ο ένα χρονοδιάγραμμα πύεσων προς τις δύο πλευρές. Από την άλλη φαίνεται εντελώς αδύνατο να υπάρξει κάποιο συνολικό σενάριο λύσης, το οποίο δεν θα υποχρέωνε κάποια από τις πλευρές στην άρνηση έναντι οποιουδήποτε κόστους. Έτσι η μόνη διέξοδος προς το παρών είναι τα «ενδιάμεσα βήματα» από την μια και η αδιάλειπτη συνέχιση των συνομιλιών από την άλλη, μέσα στο «κόσμιο» κλίμα που θα επικρατεί σόλα τ ανοιχτά ζητήματα της περιοχής, και σ' ένα περιβάλλον ύφεσης.

Ζητάμε από την Ευρώπη να μας βοηθήσει να διατηρήσουμε το κεφάλι μας και τον ανθρωπισμό μας. Δεν μπορούμε να ζητήσουμε να μας δώσει τα ανθρωπινα δικαιώματα, διότι η Ευρώπη ποτέ δεν δέχτηκε ότι αυτά ισχύουν και για μας. Ούτε τώρα τις τελευταίες μέρες τα αποδέχεται. Επειδή τώρα όμως ο κίνδυνος χτυπάει την πόρτα της, έβγαλε την φωνίτσα της. Αν η Ευρώπη έδειχνε τον παραμικρό ανθρωπισμό, αν είχε μία συμπεριφορά ελάχιστα έστω ανθρωπιστική απέναντί μας, αν δεν ακολουθούσε μία βρώμικη πολιτική απέναντί μας και κρατούσε μία ουδετερότητα αν ήθελε, θα μπορούσε να κάνει μια επιδιαιτησία. Εμείς δεν έχουμε την δύναμη να ζητήσουμε κάτι από την Ευρώπη, ούτε η Ευρώπη θα μας άκουγε. Η Ελλάδα είναι ένα κράτος όπου δεν φοβάμαι να ζήσω αλλά αυτό μπορεί να δημιουργήσει πρόβλημα στην εξουσία. Επειδή και η χώρα σας δεν είναι εντελώς ανεξάρτητη από διεθνή συμφέροντα, έχω τις επιφυλάξεις μου.

(Προφητικά λόγια του Αμπτουλάχ Οτσιαλάν, συνέντευξη στο βήμα των Αθηνών σε ανύποπτο χρόνο πριν καν αρχίσει η ευρωπαϊκή του Οδύσσεια)

Ο Οτσιαλάν και οι Τούρκοι Παιχνίδι με σημαδεμένη τράπουλα

Κωνσταντίνου Τσιούρτου

Υστερα από μία δίκη που σχεδόν άγγιζε τα όρια της παρωδίας με στόχο να δημιουργήσει τεχνητή ένταση στην Τουρκία, ο Κούρδος ηγέτης Αμπτουλάχ Οτσιαλάν καταδικάστηκε στην ποινή του θανάτου. Το αν θα εκτελεστεί ή όχι η εσχάτη των ποινών, είναι ένα θέμα που θα μελετήσει αναλυτικά η μυστική διπλωματία αυτών που κυβερνούν σήμερα τον κόσμο. Η απόφασή τους φυσικά θα υπαγορεύεται, αποκλειστικά και μόνο από τα υπόγεια συμφέροντά τους. Κάπου εκεί στο βάθος θα συναντηθούν με τους υπονόμους των προσωπικών κατοικιών των τούρκων στρατηγών, του Ετζιβεβίτ και του Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ, όπου και θα αρχίσει το ανατολίτικο παζάρι.

Θεωρείται αδύνατο η Άγκυρα να προχωρήσει αυτόβουλα στη ριζοσπαστική στροφή για τα τουρκικά δεδομένα και να αναγνωρίσει την κουργική ταυτότητα αν και υπέγραψε την συνθήκη του ΟΑΣΕ στην Κοπεγχάγη το 1991, αποδεχόμενη έτσι το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού των ατόμων. Βασικό της όπλο για εξουδετέρωση των εξωτερικών πιέσεων

η εκμετάλλευση της διχογνωμίας των συμμάχων της. Έτσι, η αλεπού Μπουλέντ Ετζιβεβίτ έσπευδε να εγκωμιάσει την αμερικανική στάση μετά την καταδίκη του Οτσιαλάν. «Οι ΗΠΑ επέδειξαν πολύ μεγαλύτερη κατανόηση από τους Ευρωπαίους συμμάχους μας.»

Η διπλωματική όμως δήλωση του εκπροσώπου του state department, James Rubin, έδωσε το ξεκάθαρο μήνυμα ότι η Ουάσιγκτον καλύπτει τις ενέργειες της Άγκυρας με διαφανές μανδύα: «Η δίκη Οτσιαλάν έγινε με μεθοδικό τρόπο και είναι θέμα της τουρκικής δικαιοσύνης και του προέδρου της χώρας να αποφασίσουν αν θα τον εκτελέσουν.»

Αυτό που είναι πάντως πασιφανές, είναι ότι, τα ζωτικά συμφέροντα των ΗΠΑ θίγονται από την πολιτική που θέλει να χαράξει η Τουρκία επί του Κουρδικού στο Ιράκ. Οι διαφορετικές απειλές προέρχονται από το Ιράκ, για την Τουρκία η κουργική οντότητα, για τις ΗΠΑ ο Σατάμ Χουσεϊν, αποσυντονίζουν και αποδυναμώνουν τόσο την διμερή τους συνεργασία στην περιοχή όσο και την μονομερή τους προσπάθεια.

Είναι βέβαιο ότι το τουρκικό πολιτικοστρατιωτικό κατεστημένο σεβόμενο την ιστορία του είναι έτοιμο να χρησιμοποιήσει τον κούρδο ηγέτη ως διαπραγματευτικό χαρτί αλλά και μοχλό πίεσης, όταν και όπου αυτό χρειαστεί με στόχο να αποκρούσει και να αποσπάσει ισοπαλίες, ακόμα και νίκες στον ευρωπαϊκό αλλά και διεθνή πολιτικό στίβο.

Με πρόσφατη απόφασή του, το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει καταστήσει σαφές, ότι η Τουρκία θα αποβληθεί από τα έδρανά του αν υλοποιήσει την απόφαση θανάτου του Οτσιαλάν. Και αυτό ενώ η Τουρκία ετοιμάζεται για ακόμη μια φορά να επιχειρήσει να περάσει το κατώφλι της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι διαμορφούμενες γνώμες ορισμένων ευρωπαϊκών κρατών υπέρ του να καταστεί η Τουρκία, επίσημα πλέον, υποψήφια ως χώρα για ένταξη, ίσως αναγκάσουν ορισμένους θανατούς άνδρες της τουρκικής πολιτικής σκηνής, να παρέμβουν δυναμικά και αποφασιστικά ώστε η ηθική νίκη και ικανοποίηση που δόθηκε στο δυνατό εθνικιστικό κίνημα και τους κεραλικούς, να μην καταστεί μπουμέραγκ για την ευρωπαϊκή πορεία και την εξωτερική πολιτική. Θιασώτες αυτής της άποψης είναι σε κάποιο βαθμό τόσο ο πρόεδρος της Τουρκίας Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ όσο και ο πρωθυπουργός Μπουλέντ Ετζιβεβίτ.

Παρότι η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν είχε ακόμη εκφραστεί συλλογικά μέσω του θεσμού της ΚΕΠΠΑ, δεν νοείται για το μέσο ευρωπαϊκό πολίτη η συναίνεσή της στην εφαρμογή της ποινής και αυτό γιατί θα ρθει αντιμέτωπη με τις ανθρωπιστικές αξίες που υποτιθεται έχει γεννήσει και εκφράζει. Γι' αυτό και αρκετοί Ευρωπαίοι έχουν καλέσει την Άγκυρα διά της επισήμου ή της ανεπισήμου οδού να μην εφαρμόσει την ποινή, συνδέοντας την χρηματοδότηση της Τουρκίας με σημαντική πρόοδο στο καθεστώς των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως και σε άλλα ανεπίλυτα προβλήματα όπως το Κυπριακό.

Βεβαίως οι Ευρωπαίοι μπορούν αν θελήσουν πραγματικά να αποτρέψουν την εκτέλεση του κούρδου ηγέτη. Δεν μπορεί όμως αυτό να σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι είναι έτοιμοι να ψυχράνουν τις σχέσεις τους με την Τουρκία παγοποιώντας έτσι τα συμφέροντά τους. Η ευρωπαϊκή στρατηγική για την Τουρκία που δύναται να τεθεί σε εφαρμογή στην επόμενη σύνοδο στο Ελσίνκι είναι η προσφορά ανταλλαγμάτων για να αποτραπεί η εκτέλεση του Οτσιαλάν. Αν αυτό συνυπολογιστεί και με τις

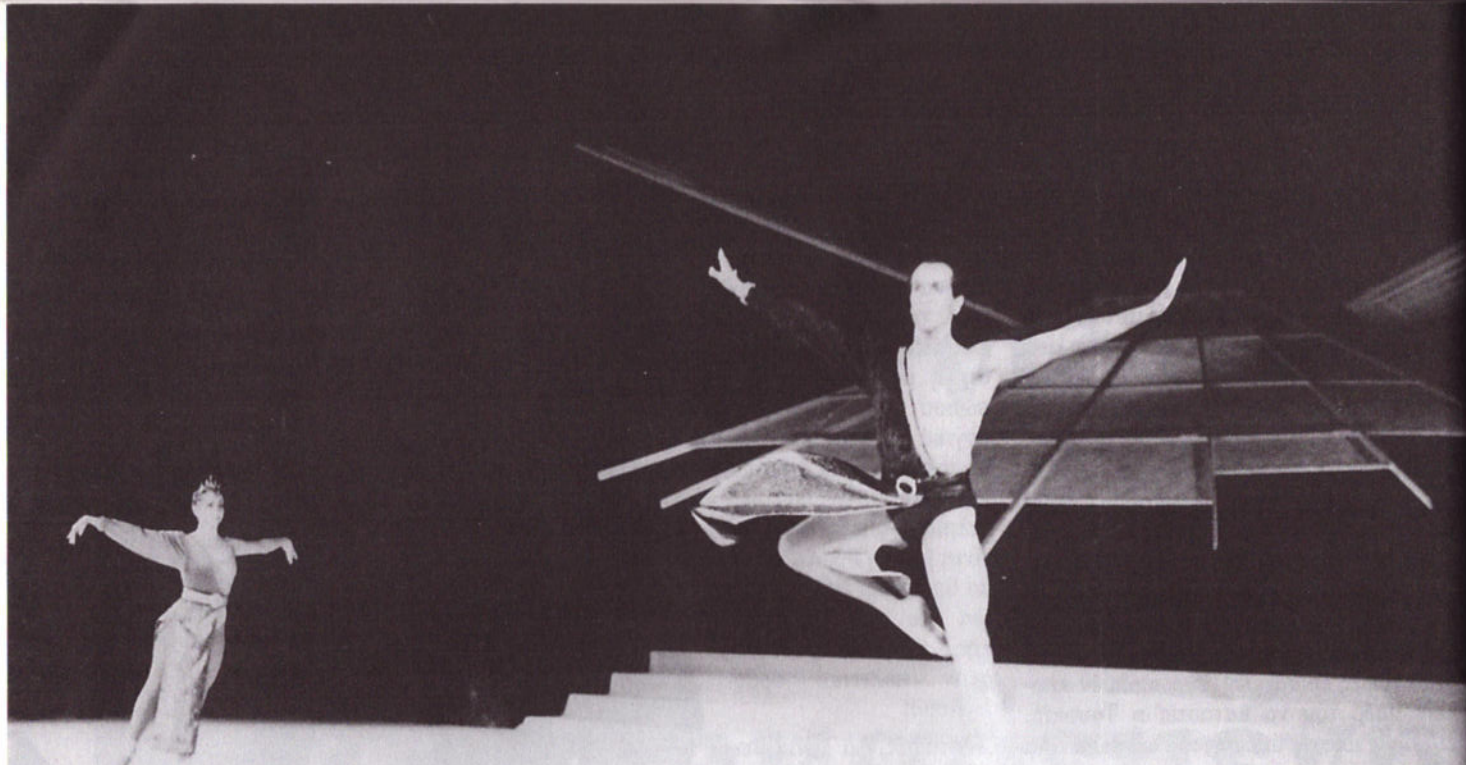
πρόσφατες δηλώσεις του κούρδου ηγέτη προς την ένοπλη πτέρυγα του ΡΚΚ να σταματήσει τον ένοπλο αγώνα και να αποσυρθεί από τον Σεπτέμβριο του 1999-έκκληση η οποία έγινε δεκτή με ανακοίνωση εκπροσώπου του ΡΚΚ-τότε φυσιολογικά θα περίμενε κανείς η Τουρκία να άρει την απόφασή της. Αν αυτό πάντως είναι τελικά το αποτέλεσμα, τότε θα είναι ίσως η πρώτη φορά που θα δικαιώνει μία πρόβλεψη για μία πολιτική πράξη της, η οποία βασίζεται στον πολιτικό ορθολογισμό!

Δυστυχώς, τα εθνικιστικά στοιχεία που βρίσκονται αυτή τη στιγμή στην τουρκική κυβέρνηση, κατάφεραν να περάσουν την δυσπιστία τους έναντι της έκκλησης Οτσιαλάν, στους υπόλοιπους εταίρους τους στην εξουσία και στην κοινή γνώμη. Δηλώσεις όπως αυτές του Υπουργού Γεωργίας, Γιουσούφ Γκιολκάλ, ότι «η έκκληση του Οτσιαλάν προς την τρομοκρατική του οργάνωση δεν αλλάζει τίποτα» και του πρωθυπουργού Μπουλέντ Ετζιβεβίτ ότι «οι αντάρτες αν παραδοθούν απλά δεν θα τιμωρηθούν με την ποινή του θανάτου», δεν είναι σίγουρα ενθαρρυντικές.

Για την τουρκική κυβέρνηση το πρόβλημα δεν είναι το πώς θα μπορέσει να κάνει όσο το δυνατό λιγότερες υποχωρήσεις στα θέματα Οτσιαλάν, ανθρωπινα δικαιώματα και Κυπριακό, και ταυτόχρονα να διασφαλίσει την ευρωπαϊκή της πορεία. Το πρόβλημα, είναι πώς θα καταφέρει να μετριάσει τις αντιδράσεις από την σίγουρη θανάτωση του Οτσιαλάν, να βρει τον δρόμο προς την Ευρώπη, να αποφύγει για ακόμη μια φορά τον ουσιαστικό διάλογο στο Κυπριακό, και τέλος, να ικανοποιήσει τα οικονομικά συμφέροντα των αμερικανών κηδε-

μόνων της. Ειδικά το τελευταίο, είναι αυτό που θα της δώσει το απύροβλητο και είναι η πηγή απόπου θα αντλήσει το θράσος για να πετύχει τα τρία προηγούμενα.

Η παγκόσμια αταξία και ο

φώτο: Χρήστος Αβρααμίδης

Νιαζί Κιζιλγιουρέκ

Αμέσως μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και το τέλος της διαμάχης ανάμεσα στη Δύση και την Ανατολή, πολλές φορές ειπώθηκε ότι, από πλευράς διεθνούς πολιτικής, έχουμε εισέλθει σε μια νέα εποχή. Ωστόσο, η αισιοδοξία για ένα νέο κόσμο γρήγορα επισκιάστηκε από μια σειρά εξελίξεων που δεν ήταν δυνατό να προβλεφθούν. Η εξαγγελία του "τέλους της ιστορίας" απεδείχθη απλά βεβιασμένη και παραπλανητική. Είναι σήμερα βέβαιο ότι κανείς δεν συμμερίζεται την αισιοδοξία του 1989, όταν κατεδαφίζονταν το τείχος του Βερολίνου. Εκείνο που σήμερα χαρακτηρίζει τις τάσεις της διεθνούς πολιτικής είναι μάλλον ένα σύνολο αντιφατικών θέσεων και απόψεων.

Στην πραγματικότητα, το διεθνές σύστημα που βασιζόταν στα εθνοκράτη, καταθρυμματίστηκε πολλές φορές, προκαλώντας δυο Παγκόσμιους Πολέμους και εκατοντάδες περιφερειακούς. Η απειλή του φασισμού οδήγησε, μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, στη δημιουργία των Ηνωμένων Εθνών, με κύριο μέλημα τη διασφάλιση της διεθνούς ειρήνης και

ασφάλειας. Όμως, ο αναδυόμενος τότε ιδεολογικός πόλεμος, μεταξύ Ανατολής και Δύσης, μετέτρεψε τα Ηνωμένα Έθνη σ' ένα αναποτελεσματικό διεθνή θεσμό. Εκείνο που είχε σημασία στην πραγματικότητα ήταν να κερδίσει κανείς στο διπολικό εκείνο κόσμο. Έτσι, τα Ηνωμένα Έθνη είτε τύγχαναν εκμετάλλευσης είτε αγνοούνταν. Ήταν επομένως φυσικό, μετά την κατάρρευση του διπολικού συστή-

ματος, να δημιουργηθούν νέες ελπίδες για ένα πιο αποτελεσματικό ΟΗΕ. Πράγματι, μετά το 1989 ο ΟΗΕ πραγματοποίησε περισσότερες στρατιωτικές επιχειρήσεις, παρά στη διάρκεια της 40ετούς ύπαρξής του.

Όμως, εκείνο που γρήγορα θα διαφανόταν στο διεθνή πολιτικό ορίζοντα ήταν εθνοτικές συγκρούσεις, προβλήματα ασφάλειας, μαζικοί εκτοπισμοί πληθυσμών, καταπατήσεις ανθρωπι-

νων δικαιωμάτων και οικολογικές καταστροφές. Μόνο το 1989, καταγράφηκαν 261 περιπτώσεις συγκρούσεων, που προέρχονταν από καταπατήσεις ανθρωπίνων ή μειονοτικών δικαιωμάτων. Κατά τρόπο ειρωνικό, οι New York Times περιέγραψαν τις προκλήσεις που αντιμετώπιζαν τα Ηνωμένα Έθνη, σε μια δήθεν ανακοίνωση για κενή θέση ως εξής: "Ζητείται: Ένας μικρός ευκίνητος στρατός, που θα μπορεί γρήγορα να αναπτύσσεται για να εφαρμόσει κατάπαυση πυρός, να βοηθήσει σε περιπτώσεις φυσικών καταστροφών και να μεσολαβήσει σε περιπτώσεις περιοχών εμφυλίων πολέμων. Παρακαλώ αποταθείτε στην παρακάτω διεύθυνση: Ηνωμένα Έθνη, Νέα Υόρκη." Σε μια τηλεοπτική του συνέντευξη στο Α.Β.Σ. το 1993, ο Boutros Ghali επιβεβαίωσε αυτή την ανάγκη, παρατηρώντας: "Μπορώ να σας δώσω ολόκληρο κατάλογο των περιπτώσεων όπου μια επέμβαση των Ηνωμένων Εθνών θεωρείται αναγκαία."

Αν και θα ήταν δύσκολο να αρνηθεί κανείς αυτή την ανάγκη, όταν έρχεται η ώρα μετεξέλιξης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών σ' ένα Παγκόσμιο Μεγαηγεμόνα (megemon), οι απόψεις μάλλον διαφέρουν. Κι αυτό γιατί οι τάσεις στη διεθνή πολιτική είναι μάλλον αντιφατικές.

Παρατηρούμε -

- Από τη μια παγκοσμιοποίηση της διεθνούς οικονομίας και από την άλλη περιφερειοποίηση.
- Ανάπτυξη συστημάτων συλλογικής ασφάλειας, την ίδια στιγμή έμφαση σε εθνικά αμυντικά δόγματα.
- Εξασθένιση του εθνοκράτους, που ωστόσο συνοδεύεται από έξαρση του εθνικισμού.
- Αντίφαση μεταξύ οικουμενικότητας και ιδιαιτερότητας, και
- Μια ολοένα αυξανόμενη αλληλοεξάρτηση, που συνοδεύεται από την επιθυμία της εθνικής κυριαρχίας και τη φιλαυτία της μεγάλης δύναμης.

Σ' ένα τέτοιο κόσμο, για να υπάρξει ένας αποτελεσματικός ΟΗΕ, χρειάζονται ορισμένες μεταρρυθμίσεις. Όπως σωστά το έθεσε και ο Boutros Ghali, ιδιαίτερα δε μπορούν να τύχουν χειρισμού θέματα όπως τα ανθρώπινα και τα μειονοτικά δικαιώματα, ενόσω η παλιά αντίληψη της εθνικής κυριαρχίας δεν επιτρέπει την επέμβαση τρίτων. Δεν θα πρέπει τα κράτη-μέλη να καλύπτονται πίσω από την αρχή της μη επέμβασης και να καταπατούν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ωστόσο, χαλάρωση της εθνικής κυριαρχίας, που θα

"Ζητείται: Ένας μικρός ευκίνητος στρατός, που θα μπορεί γρήγορα να αναπτύσσεται για να εφαρμόσει κατάπαυση πυρός, να βοηθήσει σε περιπτώσεις φυσικών καταστροφών και να μεσολαβήσει σε περιπτώσεις περιοχών εμφυλίων πολέμων. Παρακαλώ αποταθείτε στην παρακάτω διεύθυνση: Ηνωμένα Έθνη, Νέα Υόρκη."

ρόλος των Ηνωμένων Εθνών

επιτρέπει με τη σειρά της παρεμβάσεις, προϋποθέτει δυο μείζονες σημασιές αλλαγές, ώστε να σταματήσουν οι "αυτοκρατορικές" προσεγγίσεις και οι αντικρίσεις των δυο μέτρων και δυο σταθμών:

- (i) Την εκδημοκρατικοποίηση του ΟΗΕ με την επανεξέταση της δομής του Συμβουλίου Ασφαλείας, και
- (ii) την επίτευξη μιας μίνιμουμ ηθικής συναίνεσης, η οποία να βασίζεται στην προοπτική των κοινών συμφερόντων, με άλλα λόγια την καθιέρωση μιας ανεξάρτητης ηθικής.

Αν και ο κόσμος ποτέ δεν ήταν τόσο αλληλοεξαρτώμενος όσο σήμερα, πράγμα που οδηγεί στη δυνατότητα πολυεθνικής δράσης, στις πιο πολλές περιπτώσεις, στην επιδίωξη των συμφερόντων τους, τα εθνοκράτη επιδιώκουν μαξιμαλιστικές λύσεις, συγκρουόμενα έτσι με το κοινό καλό. Κι αυτό, επειδή ακόμα ο καθορισμός των συμφερόντων γίνεται αντιληπτός ως "εθνικό συμφέρον". Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια, η πολυμερής συνεργασία βασίζεται στον εξορθολογισμό των εθνικών εγωισμών, εξού και η συνεργασία αντικρίζεται σαν αυτοσκοπός. Τα διλήμματα που συνοδεύουν τη διαδικασία του συντονισμού και δημιουργούνται από τις αντιφάσεις ανάμεσα

Αν και ο κόσμος ποτέ δεν ήταν τόσο αλληλοεξαρτώμενος όσο σήμερα, κατάσταση που οδηγεί στη δυνατότητα πολυεθνικής δράσης, στις πιο πολλές περιπτώσεις, στην επιδίωξη των συμφερόντων τους, τα εθνοκράτη επιδιώκουν μαξιμαλιστικές λύσεις, συγκρουόμενα έτσι με το κοινό καλό.

στη διεθνή συνεργασία και τα εθνικά συμφέροντα, καθιστούν αναγκαίο ένα ανώτατο σώμα, όπως τον ΟΗΕ. Όμως αυτή καθαυτή η δομή του 1945, η οποία δίνει το δικαίωμα βέτο στα πέντε μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας, παρεμποδίζει το ρόλο του Παγκόσμιου Οργανισμού. Το πρόβλημα που εγείρεται εδώ είναι πώς να ελέγχει κανείς τους ελέγχοντες.

Ακόμα ένα εμπόδιο όσον αφορά την αποτελεσματικότητα του ΟΗΕ, είναι η έντονη σε παγκόσμια κλίμακα πολιτικοποίηση, που ήταν άγνωστη στο παρελθόν και η οποία σήμερα οδηγεί σε μια έντονη κινητοποίηση, με σκοπό την υπεράσπιση συγκεκριμένων εθνικών συμφερόντων. Είναι αναγκαίο να ενθαρρύνει κανείς μια ηθική κατανόηση η οποία θα μπορεί να υπερβεί τα επί μέρους συμφέροντα και να διαβλέπει το μακροπρόθεσμο κοινό καλό. Τα κράτη, τα οποία εξ ορισμού περιορίζονται στο εθνικό συμφέρον, δεν είναι πάντα οι καταλληλότεροι συντελεστές για να προωθήσουν ένα τέτοιο όραμα. Ως εκ τούτου, στη διαμόρφωση μιας διεθνούς πολιτικής, τα Ηνωμένα Έθνη θα πρέπει να ενθαρρύνουν μια πιο δυναμική εμπλοκή των φορέων της κοινωνίας των πολιτών.

Για να δώσω ένα παράδειγμα, στην περίπτωση της Κύπρου, παράλληλα με τις προσπάθειες προσέγγισης των επίσημων πλευρών, θα πρέπει να γίνουν προσπάθειες να ενθαρρυνθεί ο διάλογος ανάμεσα στις διάφορες ομάδες και οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών.

Θα ήθελα να αναφερθώ στο βιβλίο του Boutros Ghali "Μια πρόταση για την Ειρήνη", το οποίον κυκλοφόρησε το 1992 και φέρνει νέες ελπίδες και προκλήσεις. Στον παραδοσιακό ρόλο των ειρηνευτικών επιχειρήσεων του

ΟΗΕ, προστίθενται ιδέες όπως η προληπτική διπλωματία και η ειρήνευση. Ωστόσο, η πρόληψη των συγκρούσεων ή η επιβολή της ειρήνης απαιτούν πολύ περισσότερα από τις διερευνητικού χαρακτήρα αποστολές, με τις οποίες είμαστε συνηθισμένοι μέχρι τώρα. Αλλά εκείνο που χρειάζεται πιο πολύ είναι ο σεβασμός του Παγκόσμιου Οργανισμού και αυτό μπορεί να γίνει μόνον όταν ο ΟΗΕ κλείσει τις πόρτες του στη χειραγώγηση των μεγάλων δυνάμεων.

Εκ των οποίων ουκ άνευ για μια "νέα παγκόσμια τάξη" είναι ο σχηματισμός μιας διεθνούς κοινωνίας, όχι υπό τη μορφή μιας λέσχης Κρατών αλλά μιας κοινότητας πολιτικών μονάδων, συνδεδεμένων μεταξύ τους με υπερεθνικούς δεσμούς και χαρακτηριζόμενων από την κοινότητα ενός ευρέως φάσματος πολιτικών και κοινωνικών αξιών. Αυτό είναι το ασυμπλήρωτο έργο της μεταψυχροπολεμικής εποχής.

Ως εκ τούτου, το ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσον υπάρχει τώρα η δυνατότητα να δημιουργηθεί μια διεθνής κοινωνία με τη στενότερη έννοια του όρου, ξεπερνώντας όχι μόνο την αναρχία των κρατών αλλά επίσης τις αναρχίες της αγοράς και του εθνικού προσδιορισμού. Το θέμα των σχέσεων Βορρά-Νότου, που περιλαμβάνει μια γκάμα οικονομικών, πολιτικών και στρατηγικών προβλημάτων, φαίνεται να δημιουργεί τις προϋποθέσεις για πολλές συγκρούσεις, στις δεκαετίες που μας έρχονται.

Σε μεγάλο αριθμό χωρών του Τρίτου Κόσμου, τα προβλήματα που προκύπτουν από την ανάπτυξη έχουν επιφέρει νέες πολιτικές και κοινωνικές εκρήξεις και δημιουργήσει ιδεολογίες όπως τον εθνικιστικό και θρησκευτικό φανταμεταλισμό. Ενόσω η καπιταλι-

στική ανάπτυξη αποτυγχάνει να προσπορίσει στη μάζα του πληθυσμού του πλανήτη τα οικονομικά και πολιτικά οφέλη που έχουν εξασφαλίσει τα πιο αναπτυγμένα κράτη ή να προσφέρει μια λογική προοπτική ενός τέτοιου ενδεχομένου, η πολιτική και οικονομική ένταση στον Τρίτο Κόσμο θα συνεχίζεται. Αναμφίβολα, η οικονομική κρίση εκτρέφει τον αυξημένο εθνικιστικό εθνικισμό.

Αν λάβει κανείς υπόψη για παράδειγμα ότι, από τους 23 πολέμους που έγιναν το 1994, όλοι, με εξαίρεση πέντε, είχαν τις ρίζες τους σε κοινοτικές αντιζηλίες και εθνικές προκλήσεις στα κράτη και περίπου τα τρία τέταρτα των προσφύγων του κόσμου, που υπολογίζονται γύρω στα 27 εκατομμύρια, έχουν εγκαταλείψει τις εστίες τους ή εκτοπιστεί από εθνικές συγκρούσεις, θα μπορούσε να μιλήσει κανείς για παγκόσμια "αταξία" παρά "τάξη".

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η διάλυση των ιδεολογικών μπλοκ και η παγκοσμιοποίηση συνοδεύτηκαν από εθνικό κατακερματισμό, που είναι το αποτέλεσμα διαφόρων πολύπλοκων παραγόντων, όπως ο επίσημος κρατικός εθνικισμός, οι αρχέγονες ταυτότητες, η ανισομερής ανάπτυξη, κλπ. Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ο ρόλος των επεκτατικών στόχων γειτονικών κρατών, που αισθάνονται τώρα πιο ελεύθερα παρά στην εποχή του ψυχρού πολέμου να ενθαρρύνουν τον εθνικό κατακερματισμό, για να ενισχύσουν τη δική τους επιρροή.

Σ' αυτό το σημείο θα μπορούσαμε να στραφούμε στην Κύπρο και στην Τουρκία. Σε συντομία, θα μπορούσαμε να ορίσουμε το Κυπριακό πρόβλημα ως διαμάχη που προήλθε από τον εθνικιστικό εθνικισμό και τις ψυχροπολεμικές στρατηγικές των Μεγάλων Δυνάμεων. Η περίοδος του ψυχρού πολέμου εξαρτάται κατ' αποκλειστικότητα από την πολιτική βούληση των κρατών-μελών του ΟΗΕ. Εάν η διεθνής κοινότητα ανησυχεί ότι τα εθνικά ομοιογενή κράτη θα εξακολουθήσουν να πολλαπλασιάζονται, η Κύπρος θα μπορούσε να ήταν ένα καλό παράδειγμα ανακοπής αυτής της τάσης και των εθνοπολιτικών συγκρούσεων, νοουμένου ότι θα ξεκαθαρίσει μια νέα διεθνής έννομη τάξη και πολιτική, κάτι που ξεπερνά την πολιτική βούληση των εθνοκρατών.

Το θέμα των χαμένων ευκαιριών, όσον αφορά τη λύση του Κυπριακού, ηγέρθει αρκετές φορές στο παρελθόν, με διχασμένες τις απόψεις, ανάλογα με το αν ανήκει κανείς στους «ενδοτικούς» ή τους «απορριπτικούς» ή αν αντικρίζεται το θέμα από αντιπολιτευτικής ή όχι σκοπιάς. Όπως στις πιο πολλές περιπτώσεις, το μικρό μέγεθος της χώρας, τα πάθη αλλά και η σε μεγάλο βαθμό, έλλειψη εκείνης της ωριμότητας που επιτρέπει να λέει κάποιος απλά «ήταν λάθος» - με ή χωρίς το «μου» - δεν επιτρέπουν αντικειμενικές θεωρήσεις, εις ου και η κριτική σκέψη, σε μεγάλο βαθμό, απουσιάζει από τη χώρα μας.

Εν πάσει περιπτώσει, όποια κι αν είναι η πραγματικότητα, η Τουρκία έχει βάλει αυτή τη στιγμή στο τραπέζι για συζήτηση τη συνομοσπονδία, ενώ για μερικούς ψηλαφιστές είναι κάποιες ενέργειες που θα μπορούσαν να οδηγήσουν στη διπλή ένωση, κι ας ακούεται κατά καιρούς η επωδός του «ουκ ελάττω παραδώσω».

1964: η έκθεση Γκάλο Πλάζα

Αν ήταν δυνατό να γύριζε πίσω το ρολόϊ...

Ιωσήφ Παγιάτα

Χάριν της ιστορίας, αξίζει ίσως να ανασυρθεί από τα συρτάρια ένα έγγραφο, που ανασκοπητικά δύσκολα θα μπορούσε να μη θεωρηθεί για την ελληνοκυπριακή πλευρά ως μια χαμένη ευκαιρία par excellence. Πρόκειται για την έκθεση Γκάλο Πλάζα που υποβλήθηκε πριν 34 τόσα χρόνια και χωρίς να έχει επίσημα απορριφθεί (απορρίφθηκε από την Τουρκική πλευρά) δεν προωθήθηκε από την Κυπριακή Κυβέρνηση, γιατί απέκλειε την Ένωση! Αλλά ας δούμε

σε πολύ αδρές γραμμές, μέσα σε ποια πλαίσια κινήθηκε η έκθεση.

Ως γνωστόν ο Γκάλο Πλάζα, πρώην Πρόεδρος του Εκουαδόρ, διορίστηκε ως μεσολαβητής του ΟΗΕ για την Κύπρο από τον Ου Θάντ, το Σεπτέμβριο του 1964, μετά τα γεγονότα του 63, που είχαν ως αποτέλεσμα τις διακοινοτικές ταραχές. Οι όροι εντολής του ήταν να προωθήσει μια ειρηνική λύση και συμφωνία με τις δύο κοινότητες στην Κύπρο και τις Κυβερνήσεις της Κύπρου, της Ελλάδας, της Τουρκίας και της Βρετανίας.

Κατά τον Πλάζα η λύση συνίστατο στην εγκαθίδρυση ενός ανεξάρτητου, κυρίαρχου και ενιαίου κράτους, όπου θα αποκλειόταν η Ένωση με την Ελλάδα και θα διασφαλιζόνταν όλα τα ανθρώπινα και μειονοτικά δικαιώματα. Τούτο εξυπάκουε την κατάργηση ή τουλάχιστον την τροποποίηση των συμφωνιών Ζυρίχης - Λονδίνου

Αν και τα «ενδιαφερόμενα μέρη» περιλάμβαναν και τις 4 εμπλεκόμενες κυβερνήσεις, όπως διαφαίνεται από

πλείστες όσες αναφορές στο κείμενο της έκθεσης, ο Πλάζα θεωρούσε ότι οποιαδήποτε λύση θάπρεπε κατά κύριο λόγο να αναζητηθεί ανάμεσα στις δυο μεγάλες κοινότητες και τον Κυπριακό λαό.

Οι τότε τοποθετήσεις των ενδιαφερομένων μερών, είχαν περίπου ως εξής:

Ελληνοκυπριακή Πλευρά: Ένα νέο Σύνταγμα, που θα αφορούσε ένα «πλήρως ανεξάρτητο, ενιαίο, ακέραιο και κυρίαρχο κράτος», απελευθερωμένο από οποιοδήποτε συμφωνίες, με το λαό να μπορεί να αποφασίσει για το μέλλον της χώρας του, με βάση το διεθνώς αναγνωρισμένο δικαίωμα της αυτοδιάθεσης.

Τούτο εξυπάκουε τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος, για να διαφανεί αν ο λαός ήθελε συνέχιση της ανεξαρτησίας ή Ένωση με την Ελλάδα. Αναφορικά με τις συνομιλίες που θα ακολουθούσαν, η ελληνοκυπριακή πλευρά αντιτίθετο στις πολυμερείς συνομιλίες, τόσο για λόγους αρχής όσο και ουσίας και ευνοούσε διμερείς συνομιλίες που θα επικεντρώνονταν στα μειονοτικά δικαιώματα. Οι αρχές του ενιαίου κράτους και της διακυβέρνησης της πλειοψηφίας δεν ήταν διαπραγματεύ-

σιμες, ενώ οι συνομιλίες θα διακόπτοντο αφήσι στιγμής η Τουρκοκυπριακή πλευρά θα ήγειρε θέμα διχοτόμησης ή ομοσπονδίας!

Τουρκοκυπριακή Πλευρά: Επικαλούμενη ανησυχίες για τη ζωή και την περιουσία των Τουρκοκυπρίων, επέμενε στο γεωγραφικό διαχωρισμό, κάτω από ένα ομοσπονδιακό σύστημα διακυβέρνησης. Οι προτάσεις προέβλεπαν υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών, με την κάθε κοινότητα να κατέχει χωριστό μέρος της χώρας. Η Τουρκοκυπριακή κοινότητα θα κατείχε το βόρειο τμήμα, με μια διαχωριστική γραμμή που άρχιζε από τη Γιαλιά, περνούσε από τη Λευκωσία και κατέληγε στο Βαρώσι και περιέκλειε περίπου το 38% της συνολικής έκτασης της Δημοκρατίας. Οι Τουρκοκύπριοι ευνοούσαν την αυτοδιοίκηση των δυο μερών, σε ότι θα ήταν εκτός των ομοσπονδιακών αρμοδιοτήτων, με δικαίωμα των δυο μερών να διατηρούν πολιτιστικές και οικονομικές σχέσεις με την Ελλάδα και την Τουρκία αντίστοιχα. Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση θα είχε την ευθύνη για τις εξωτερικές υποθέσεις, την άμυνα, τον προϋπολογισμό, τα τελωνεία, το εμπόριο, το νόμισμα, την

ιθαγένεια, τις τηλεπικοινωνίες και την ποινική νομοθεσία. Στη Βουλή η εκπροσώπηση θα ήταν 70:30, ενώ στη Γερουσία 50:50. Οι συνθήκες συμμαχίας και εγγυήσεων θα συνέχιζαν. Η Τουρκοκυπριακή πλευρά, σε αντίθεση με την Ελληνοκυπριακή, υποστήριζε πολυμερείς συνομιλίες.

Ελληνική Πλευρά: Υποστήριζε την απελευθέρωση της Κύπρου από τις οποιαδήποτε συνθήκες και το δικαίωμα για αυτοδιάθεση. Το μέλλον της Κύπρου θα έπρεπε να αποφασιστεί από την πλειοψηφία του λαού της, του οποίου η Ελλάδα θα σεβόταν την ετυμηγορία. Τα δικαιώματα της τουρκοκυπριακής κοινότητας, θα διασφαλιζόνταν από τα Ηνωμένα Έθνη.

Τουρκική πλευρά: Υποστήριζε ότι οποιαδήποτε λύση του Κυπριακού προβλήματος, θα έπρεπε να αποκλείει την Ένωση και να περιλαμβάνει το γεωγραφικό διαχωρισμό των δυο κοινοτήτων, κάτω από ένα σύστημα ομοσπονδιακής διακυβέρνησης.

Βρετανική Πλευρά: Υποστήριζε πλήρως τις προσπάθειες των Ηνωμένων Εθνών και ενόσω διαρκούσε η προσπάθεια της μεσολάβησης δεν επιθυμούσε να προβάλλει οποιοδήποτε θέσισ!

Παρά το ασυμβίβαστο και το αμετάθετο των θέσεων των δυο ουσιαστικά πλευρών, θέλησε και προσπάθησε ο Πλάζα να υποβοηθήσει την προσπάθεια εξεύρεσης μιας συμπεφωνημένης λύσης. Όπως λέει και ο ίδιος, πρωταρχικός του στόχος, ήταν ο σεβασμός των δυο κοινοτήτων και κατεπίκληση λιγότερο των άλλων μερών.

Κατά τον Πλάζα η λύση συνίστατο στην εγκαθίδρυση ενός ανεξάρτητου, κυρίαρχου και ενιαίου κράτους, όπου θα αποκλειόταν η Ένωση με την Ελλάδα και θα διασφαλιζόνταν όλα τα ανθρώπινα και μειονοτικά δικαιώματα. Τούτο εξυπάκουε την κατάργηση ή τουλάχιστον την τροποποίηση των συμφωνιών Ζυρίχης - Λονδίνου. Απέβλεπε κατά κύριο λόγο την κρίση του 63 στις δυσκολίες εφαρμογής των Συμφωνιών, την ίδια στιγμή που η τουρκική και η τουρκοκυπριακή πλευρά αντίκριζαν αυτές τις «δυσκολίες» ως τον τρόπο διασφάλισης της ύπαρξης της τουρκοκυπριακής κοινότητας, ως μιας κοινότητας με ευδιάκριτα πολιτικά δικαιώματα και όχι μειονότητας. Οι

τουρκικές προτάσεις στόχευαν και στη διατήρηση της ισορροπίας δυνάμεων στην Ανατολική Μεσόγειο, κάτι που θα ανατρεπόταν αν η Κύπρος γινόταν μέρος της ελληνικής επικράτειας.

Για την Ένωση, παρατηρούσε ο Πλάζα, ότι «είναι η πιο διαιρετική και δυνητικά η πιο εκρηκτική πτυχή του Κυπριακού προβλήματος» και ότι προσπάθεια επιβολής της θα είχε ως αποτέλεσμα τη βία και θα προκαλούσε την ενεργό και έντονη αντίδραση της Τουρκίας, με ταυτόχρονη επιδείνωση των σχέσεων Ελλάδας - Τουρκίας. Παρατηρούσε ωστόσο ότι για την Ένωση, ανεπιφύλακτη υποστήριξη - «unqualified support» - δεν υπήρχε ανάμεσα στον ελληνοκυπριακό πληθυσμό... Κατέληγε όμως ότι η διατήρηση της ανεξαρτησίας της Κύπρου, θα έπρεπε να ήταν απότοκο της ελεύθερης βούλησης της κυβέρνησης και του λαού της και όχι επιβολής. Εξ ου και το θέμα του αποκλεισμού της Ένωσης έβλεπε ως ένα είδος πεφωτισμένης πολιτικής ικανότητας (enlightened statesmanship) καθώς επίσης και αυτοδιάθεσης κυρίαρχου κράτους, με την έννοια ότι, προς εξυπηρέτηση του υπέρτατου εθνικού συμφέροντος και της ειρήνης στην περιοχή, η κυπριακή κυβέρνηση θα αναλάμβανε εθελοντικά να διατηρήσει την ανεξαρτησία της Δημοκρατίας. Εξεζητημένη αντίκριση ομολογουμένως...

Στην παγίωση της ειρήνης και ασφάλειας στην περιοχή, κατά τον Πλάζα, θα μπορούσε να συμβάλει και η αποστρατικοποίηση της χώρας. Αξίζει να σημειωθεί ότι είχε αρχίσει τότε το κτίσιμο της Εθνικής Φρουράς, ενώ στην Κύπρο βρίσκονταν ήδη 15.000 Έλληνες στρατιωτικοί.

Κάτι που έκανε τα πράγματα δυσκολότερα κατά τον Πλάζα, ήταν η ερμηνεία που δινόταν από τις δυο κοινότητες στον όρο «κοινότητα». Για τους Τουρκοκύπριους οι δυο κοινότητες ήταν ξεχωριστές νομικές οντότητες που διέφεραν μόνο στο βαθμό που το Σύνταγμα του 60 καθόριζε αυτές τις διαφορές. Σε αντίθεση, για τους Ελληνοκύπριους ήταν ουσιαστικές σημασίας η Δημοκρατία να βασίζεται σε μια πλειοψηφία ικανή να διοικεί και μια μειονότητα που να προστατεύεται από ένα δημοκρατικό σύστημα.

Παρόλο που η εντολή που είχε πάρει ο Πλάζα ενέπλεκε και του δημιουργούσε υποχρέωση και προς τις τρεις εγγυήτριες δυνάμεις, η προσοχή του πιο πολύ στρεφόταν προς τον κυπριακό λαό και τις δυο κοινότητες, χωρίς βέβαια αυτό να τον κάμει να παραγνωρίσει το θέμα των «ισορροπιών στην περιοχή». Εν αντιθέσει με σήμερα, που το Κυπριακό αντικρίζεται μέσα από το πρίσμα των διεθνών συμφερόντων και εκείνων των περιφερειακών δυνάμεων της περιοχής και τα καθαυτό κυπριακά συμφέροντα κανένα δεν φαίνεται να απασχολούν

Παρατηρούσε ακόμα ο Πλάζα, ότι οι Τουρκοκύπριοι δεν ενδιαφέρονταν απλά για τη δημιουργία μιας ομοσπονδιακής δομής διακυβέρνησης αλλά και το γεωγραφικό διαχωρισμό, για τον οποίο δεν υπήρχαν τότε οι προϋποθέσεις. Τούτο ως ήταν φυσικό εύρισκε σε πλήρη αντίθεση την Ελληνοκυπριακή πλευρά, που έβλεπε σ' αυτό μια προσπάθεια διχοτόμησης της νήσου. Από πλευράς του ο Πλάζα έβλεπε την πρόταση να συγκρούεται με πλείστες όσες αρχές, συμπεριλαμβανομένης και της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων και κατέληγε ότι, ο φυσικός διαχωρισμός της νήσου θα έπρεπε να αντικρίζεται «ως ένα βήμα απελπισίας προς την λανθασμένη κατεύθυνση».

Για αναβίωση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης ανάμεσα στις δυο κοινότητες και την ειρήνη, έβλεπε ως απαραίτητη προϋπόθεση το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των βασικών ελευθεριών, εξ ου και επιχειρηματολογούσε υπέρ των πλέον άκαμπτων και αυστηρών εγγυήσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα και την εξασφάλιση από οποιαδήποτε μορφή δυσμενούς διάκρισης. Μεταξύ των σημαντικών εισηγήσεων στην έκθεση του, ήταν και ο διορισμός ενός Επιτρόπου των Η.Ε., που θα παρέμενε στη χώρα, όσο καιρό θα χρειαζόταν.

Υποδείκνυε ότι ο τρόπος αναζήτησης μιας ειρηνικής και συμπεφωνημένης λύσης, περνούσε μέσα από το διακοινοτικό διάλογο. Αν χρειαζόταν η καταφυγή στο λαό, πίστευε ότι η λύση θα έπρεπε να τεθεί ενώπιον του εν ειδή πακέτου και όχι ξεχωριστά για τα επί μέρους σημεία. Ακόμα, ότι οι διάφορες πιυχές της λύσης, θα έπρεπε να βασίζονται η μια στην άλλη και όλες τους στο σύνολο.

Ύστερα από τόσα χρόνια, με το ευεργέτημα της αποστασιοποίησης από τα γεγονότα, την πείρα που αποκτήθηκε στο μεταξύ και κάποια γνώση θα έπρεπε, θα μπορούσε κανείς να κάμει κάποιες διαπιστώσεις.

Ο Γκάλο Πλάζα διορίστηκε και ήταν υπόλογος στον Ου Θάντ. Όταν στο πηδάλιο του ΟΗΕ βρισκόταν ένας έντιμος, ακεραίος και σοβαρός πολιτικός, που απολάμβανε παγκοσμίου κύρους και που δεν χειραγωγείτο από τους Αμερικάνους, των οποίων δεν υπήρχε τότε η μονοκρατία.

Παρόλο που η εντολή που είχε πάρει ο Πλάζα ενέπλεκε και του δημιουργούσε υποχρέωση και προς τις τρεις εγγυήτριες δυνάμεις, η προσοχή του πιο πολύ στρεφόταν προς τον κυπριακό λαό και τις δυο κοινότητες, χωρίς βέβαια αυτό να τον κάμει να παραγνωρίσει το θέμα των «ισορροπιών στην περιοχή». Εν αντιθέσει με σήμερα, που το Κυπριακό αντικρίζεται μέσα από το πρίσμα των διεθνών συμφερόντων και εκείνων των περιφερειακών δυνάμεων της περιοχής και τα καθαυτό κυπριακά συμφέροντα κανένα δεν φαίνεται να απασχολούν.

Οι Ελληνικές θέσεις, δεν ήταν λιγότερο κουτοπόνηρες από τις Ελληνοκυπριακές, αφού η Ελλάδα ήταν τότε έτοιμη να δεχτεί την ετυμηγορία της πλειοψηφίας των Κυπρίων, αποτελούμενων κατά 78% από Ελληνοκυπρίους, με την πλειοψηφία να κλίνει ακόμα προς την Ένωση!

Από πρώτη άποψη, ορθώς η ελληνοκυπριακή πλευρά επιδίωκε τη δημιουργία ενός πραγματικά ανεξάρτητου, ενιαίου κράτους, χωρίς των λογίων λογίων εξαρτήσεις. Όμως, από καθαρά πραγματιστικής προσέγγισης, δεδομένων των όσων είχαν προηγηθεί, θα μπορούσε κανείς να καταλήξει ότι οι ελληνοκυπριακές προτάσεις - και οι τουρκικές ασφαλώς - είχαν μαξιμαλιστικό χαρακτήρα, που καθόλου δεν ήταν υποβοηθητικός σε μια συμβιβαστική λύση. Ακόμα είναι φανερό ότι, η κυπριακή κυβέρνηση μιλούσε τότε από θέσεως ισχύος, αν κρίνει κανείς από τις θέσεις που πρόβαλλε, όπως για παράδειγμα εκείνη περί μειονοτικών δικαιωμάτων ή διακοπής των συνομιλιών, στην περίπτωση που θα εγειρόταν θέμα διχοτόμησης ή ομοσπονδίας! Είναι επίσης φανερό ότι, 5 σχεδόν χρόνια μετά την ανεξαρτησία αλλά είχε κατά νουν η κυπριακή Κυβέρνηση, όταν επέμενε στην εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης, αν και από το σχόλιο που γίνεται από μέρος του Πλάζα διαφαίνεται ότι η επιθυμία των ελληνοκυπρίων για Ένωση, δεν είχε πια τη σχέση καθολικότητα που είχε προηγουμένως.

Όσο για τις τουρκικές - τουρκοκυπριακές θέσεις, ήταν εκείνες που εννιά χρόνια αργότερα, με την εισβολή, όταν η ελληνοκυπριακή πλευρά βρέθηκε σε θέση αδυναμίας, επέβαλε και με συνέπεια προώθει η Τουρκία. Το πρόσχημα ήταν «οι ανησυχίες για την ασφάλεια της ζωής και της περιουσίας των Τουρκοκυπρίων», κάτι που μια σειρά λαθών από Ελληνοκυπριακής πλευράς, είχαν ως αποτέλεσμα να δημιουργηθούν αργότερα τα σχετικά

ερείσματα και να ενισχυθεί η τουρκική πολιτική φαρέτρα.

Σήμερα, με την κυρίαρχη μαζί με το Ισραήλ, παρουσία της στην Ανατολική Μεσόγειο και με τον κατ' εξακολούθηση ρόλο του στρατηγικού εταίρου των Αμερικανών, που ειρήσθω εν παρόδω, ποτέ δεν είδαν ευνοϊκά μια αληθινά ανεξάρτητη Κύπρο, καταφέρνει να κρατά η Τουρκία, όχι μόνο τα όσα κατέκτησε με την εισβολή αλλά να υπερακοντίζει τις δικές της τότε μαξιμαλιστικές θέσεις, θέτοντας στο τραπέζι των συνομιλιών τη συνομοσπονδία.

Οι Ελληνικές θέσεις, δεν ήταν λιγότερο κουτοπόνηρες από τις Ελληνοκυπριακές, αφού η Ελλάδα ήταν τότε έτοιμη να δεχτεί την ετυμηγορία της πλειοψηφίας των Κυπρίων, αποτελούμενων κατά 78% από Ελληνοκυπρίους, με την πλειοψηφία να κλίνει ακόμα προς την Ένωση!

Όσο για τη Βρετανική θέση ήταν εκείνη της «κλούβας» όπως λέμε στην Κύπρο ή στην καλύτερη περίπτωση, της «προσηνούς ουδετερότητας», φτάνει να μην ανατρεπόταν το καθεστώς των βάσεων.

Ενδεικτικό του πόσο αλλάζουν οι συνθήκες, είναι ότι το 65 η κυπριακή κυβέρνηση ήταν αντίθεση με τις πολυμερείς συνομιλίες, ενώ η Τουρκία ήταν υπέρ. Σήμερα, όταν το ισοζύγιο δυνάμεων έχει αντιστραφεί, η κυπριακή κυβέρνηση έχει σαν άξονα της πολιτικής της τη διεθνοποίηση του Κυπριακού, ενώ η Τουρκία δε σταματά να επαναλαμβάνει ότι το Κυπριακό θα πρέπει να λυθεί με συνομιλίες ανάμεσα στις δυο κοινότητες!

Διαβλέποντας τον κίνδυνο δυσμενών διακρίσεων από μέρους της μεγαλύτερης προς την πλευρά της μικρότερης κοινότητας, επιχειρηματολογούσε υπέρ μιας σειράς αυστηρών εγγυήσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κάτι που δυστυχώς δεν κατάφερε να σεβαστεί και

να χειριστεί επιτυχώς η κυπριακή κυβέρνηση στην περίοδο 64-74

Συλλαμβάνοντας τα συγκρουόμενα παράματα αλλά και κατανοώντας τις ανησυχίες των δυο κοινοτήτων, προσπάθησε ο Πλάζα να διακρίνει τι θα μπορούσε να επιβιώσει στο μέλλον, απομακρύνοντας κάποιους κινδύνους για το λαό της Κύπρου, που δυστυχώς στην εξέλιξη του χρόνου επαληθεύτηκαν. Ο διπολισμός που επικρατούσε τότε στα παγκόσμια πράγματα, του επέτρεπε κάποια επικέντρωση στα συμφέροντα του κυπριακού λαού στο σύνολο του παρά, στις οποιοδήποτε πρόσκαιρες «ισορροπίες»... Τον απασχολούσε η κυπριακή προοπτική, εξ ου και έβλεπε τις δυσκολίες εφαρμογής των Συμφωνιών του 60, τις οποίες ήθελε να απαμβλύνει, σε αντίθεση με σήμερα όπου το Κυπριακό αντικρίζεται αλλά ως θέμα περιφερειακών ισορροπιών και μη αποσταθεροποίησης της περιοχής.

Ο Πλάζα έβλεπε ότι χωρίς τον παρεμπόδι της Ένωσης, δεν ήταν δυνατό να γίνει οποιοδήποτε βήμα προς την κατεύθυνση λύσης του Κυπριακού. Κάτι που και σήμερα ακόμα ίσως να μην έχει γίνει ακόμα παραδεκτό από κάποιες πλευρές. Τα γεγονότα του 74, δικαίωσαν τον Πλάζα, ο οποίος χαρακτήριζε την Ένωση την «πιο εκρηκτική πτυχή του κυπριακού προβλήματος» και ότι «προσπάθεια επιβολής της θα προκαλούσε την ενεργό και έντονη αντίδραση της Τουρκίας», κάτι που δεν μπόρεσαν να καταλάβουν 9 χρόνια αργότερα, οι παράφρονες δικτάτορες της Ελλάδας. Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι, μαζί με τον αποκλεισμό της Ένωσης, κατά τρόπο αντισταθμιστικό, ο Πλάζα αποστασιοποιείτο σημαντικά και ουσιαστικά από τις Τουρκικές θέσεις, κάνοντας μάλιστα 2 σοβαρές σκέψεις βελτίωσης επί το λειτουργικότερο των Συμφωνιών Ζυρίχης - Λονδίνου, τις οποίες συμφωνίες θυμόμαστε, η Ελληνοκυπριακή πλευρά, σήμερα με νοσταλγία. Χαρακτηριστικό αυτής της αποστασιοποίησης, είναι ότι χαρακτήριζε ο Πλάζα το γεωγραφικό διαχωρισμό των δυο κοινοτήτων ως «a desperate step in the wrong direction». Είναι ενδεικτικό της φιλοσοφίας μέσα στην οποία κινείτο αλλά και της διαφύλαξης σε προοπτική των συμφερόντων των δυο κοινοτήτων. Ωστόσο αναγνώριζε ότι υπήρχε η

ανάγκη η Τουρκοκυπριακή κοινότητα να τύχει επαρκούς προστασίας κι ας μιλούσε σε κάποιο σημείο για «συνταγματική παραδοξότητα» (constitutional oddity).

Κρίνοντας τα πράγματα 34 χρόνια μετά και μέσα από τα σημερινά αδιέξοδα και τη θέση αδυναμίας της ελληνοκυπριακής πλευράς, αλλά ακόμα τα διάφορα στάδια μέσα από τα οποία πέρασε το Κυπριακό, θα είναι πολύ δύσκολο να υποστηρίξει κανείς ότι η έκθεση Πλάζα δεν ήταν μια μεγάλη χαμένη ευκαιρία

Διαβλέποντας τον κίνδυνο δυσμενών διακρίσεων από μέρους της μεγαλύτερης προς την πλευρά της μικρότερης κοινότητας, επιχειρηματολογούσε υπέρ μιας σειράς αυστηρών εγγυήσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κάτι που δυστυχώς δεν κατάφερε να σεβαστεί και να χειριστεί επιτυχώς η κυπριακή κυβέρνηση στην περίοδο 64-74, όταν εκ των πραγμάτων μετέτρεπε σε καθαρά ε/κ δίνοντας έτσι ένα κακό δείγμα των ελληνοκυπριακών προθέσεων και ένα εξαιρετικό χαρτί στα χέρια της Τουρκίας, στην προσπάθεια υλοποίησης των βλέψεών της για την Κύπρο.

Αξίζει να σημειωθεί ότι με το καυτό θέμα των εγγυήσεων λίγο ασχολήθηκε, κάνοντας νύξη ότι ένα τέτοιο ρόλο θα μπορούσαν να αναλάβουν τα Η.Ε.

Βλέποντας τα πράγματα εκ των υστέρων, είναι σαφές ότι η Τουρκία κατάφερε μέχρι στιγμής να υλοποιήσει όλους της τους στόχους για την Κύπρο, προσφέροντας ασφάλεια στους Τουρκοκύπριους, με αντάλλαγμα, ωστόσο, τον ουσιαστικό τους εξανδραποδισμό.

Σε κραυγαλέα αντίθεση, από τους ελληνοκυπριακούς στόχους, τίποτε δεν έχει υλοποιηθεί, ενώ οι προοπτικές για

μια υποφερτή λύση είναι αρκετά απομακρυσμένες. Το 37% της χώρας είναι υπό κατοχή οι δυο κοινότητες αποκομμένες η μια από την άλλη και βομβαρδιζόμενες διαρκώς από δυο εθνικισμούς, ο ΟΗΕ, μετά τα γεγονότα της Γιουγκοσλαβίας, αποδυναμωμένος όσο ποτέ, ενώ τα κέντρα προς τα οποία στρεφόμεστε για να μας λύσουν το Κυπριακό, είτε είναι εκείνα που έχουν την Τουρκία ως στρατηγικό εταίρο είτε πιο πολύ λογαριάζουν την αγορά της Τουρκίας, των 62 εκατομμυρίων, παρά τα κυπριακά δίκαια.

Κρίνοντας τα πράγματα 34 χρόνια μετά και μέσα από τα σημερινά αδιέξοδα και τη θέση αδυναμίας της ελληνοκυπριακής πλευράς, αλλά ακόμα τα διάφορα στάδια μέσα από τα οποία πέρασε το Κυπριακό, θα είναι πολύ δύσκολο να υποστηρίξει κανείς ότι η έκθεση Πλάζα δεν ήταν μια μεγάλη χαμένη ευκαιρία.

Από τουρκικής / τουρκοκυπριακής πλευράς, οι αντιρρήσεις στο περιεχόμενο της έκθεσης Πλάζα ήταν πολλές. Από ελληνοκυπριακής μόνο μία, εκείνη του αποκλεισμού της Ένωσης. Κάτι που είχε ωστόσο πια, συναισθηματικό αντίκρουσμα παρά οτιδήποτε άλλο, αφού η Ένωση, η ατόφια Ένωση, είχε ουσιαστικά γίνει ανέφικτη, αφής στιγμής πονηρά οι Βρετανοί κατέστησαν την Τουρκία «ενδιαφερόμενο μέρος», στην Κυπριακή διένεξη. Όμως, η παρουσία του Γρίβα και οι δικές του συναισθηματικές ανάγκες ή ιστορικές ευθύνες όπως τις αντιλαμβάνονταν, δεν επέτρεψαν στον Πρόεδρο Μακάριο να πάρει για άλλη μια φορά τις τολμηρές αποφάσεις του 1958. Είναι ακόμα πιθανόν, ότι ενώ τα σημάδια για το μη πραγματοποιήσιμο της Ένωσης να ήταν ήδη ευκρινή, το εσωτερικό κόστος οριστικής απεμπόλησης της Ένωσης να ήταν απαγορευτικό. Έτσι η έκθεση Πλάζα που θα μπορούσε να αποτελέσει το εφελτήριο, αν όχι τη βάση μιας βελτιωμένης σε σχέση με τη συμφωνία της Ζυρίχης, απλά καταχωρίστηκε σε κάποιο συρτάρι.

Για όσους από μας, Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους, έχουμε βιώμα μας το όραμα της κυπριακής ανεξαρτησίας, δεν είναι δυστυχώς δυνατόν - τουλάχιστον στο προβλεπτό μέλλον - να γυρίσει πίσω το ρολόι...

Ενεργειακή Επανάσταση για την Κύπρο

Μια κριτική ανάλυση της παρούσας και μελλοντικής ενεργειακής κατάστασης στην Κύπρο

Ειρήνης Κωνσταντίνου

Ηατμόσφαιρα της γης ζεσταίνεται ολοένα και περισσότερο ως αποτέλεσμα της υπερβολικής χρήσης των ορυκτών καυσίμων. Οι συνέπειες των κλιματικών αλλαγών απειλούν τα παγκόσμια οικοσυστήματα και τις κοινωνικές διατάξεις. Τα τέσσερα πιο ζεστά χρόνια από το 1400 ήταν όλα μέσα στην δεκαετία του 1990. Η Διακυβερνητική Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τις κλιματικές αλλαγές (United Nations Intergovernmental Panel on Climate Change-IPCC) αναμένει συνέχιση της αύξησης της θερμοκρασίας από 1.0°C - 3.5°C μέχρι το έτος 2100. Η στάθμη της Μεσογείου αναμένεται να ανεβεί ακόμη 15-90 εκατοστόμετρα μέχρι το έτος 2100, με καταστρεπτικές συνέπειες για τα νησιά.

Η παγκόσμια αύξηση της θερμοκρασίας δεν είναι ευθύνη μιας μόνο χώρας, αλλά απαιτεί μια αλλαγή σε όλο τον κόσμο. Αυτή η μελέτη επικεντρώνεται στον τομέα παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας και αναλύει τι έχει γίνει και τι μπορεί να γίνει στην Κύπρο για να αρχίσει η απαραίτητη αλλαγή από μολυσματικές πηγές ενέργειας σε ανανεώσιμες λύσεις.

Περιβαλλοντικές συνέπειες της χρήσης των ορυκτών καυσίμων

Η Μετεωρολογική Υπηρεσία στην Κύπρο έχει ετοιμάσει στατιστικά στοιχεία (μερικά από το 1896) τα οποία διαβεβαιώνουν ότι οι παγκόσμιες αλλαγές στις καιρικές συνθήκες παρατηρούνται και στην Κύπρο. Κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα έχει παρατηρηθεί μια αύξηση της θερμοκρασίας της τάξεως του 0.50C και 12% μείωση της βροχόπτωσης σε ολόκληρη την Κύπρο, αυξάνοντας έτσι τις περιόδους με σημαντική έλλειψη νερού.

Η μεγαλύτερη πηγή μόλυνσης της ατμόσφαιρας στην Κύπρο είναι οι δυο ηλεκτροπαραγωγικοί σταθμοί που λειτουργούν από την Αρχή Ηλεκτρισμού Κύπρου (ΑΗΚ). Σύμφωνα με την ΑΗΚ, το 1995 αφέθηκαν στην ατμόσφαιρα περισσότερο από 2 εκατομμύρια τόνοι διοξειδίου του άνθρακα από την παραγωγή ηλεκτρισμού και μόνο, ποσό το οποίο είναι πολύ ψηλότερο από τα παγκόσμια μέσα επίπεδα. Οι δυο σταθμοί συνεισφέρουν σε μια αρνητική παγκόσμια ανάπτυξη, αλλά επηρεάζουν και σε τοπικό επίπεδο. Υπάλληλοι από ένα από τους σταθμούς ανέφεραν ότι υποφέρουν από ασθένειες στους πνεύμονες, αναπνευστικά προβλήματα, καρκίνο, και καρδιακές παθήσεις καθώς και ακουστικά προβλήματα που οδηγούν στην κώφωση. Παρόλα τα παράπονα, δεν έχει γίνει

καμία κυβερνητική δράση για να ελεγχεται η αέρια ρύπανση στην περιοχή. Ούτε έχει γίνει τίποτα για έλεγχο των επιδράσεων που μπορεί να έχει στην υγεία των ανθρώπων η αέρια ρύπανση.

Ενέργεια και Πολιτική

Τα τελευταία 10 χρόνια η κυβέρνηση της Κύπρου σε διάφορα διεθνή συνέδρια έχει επιβεβαιώσει την δέσμευση της προς τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και ένα βιώσιμο μέλλον. Στην παγκόσμια συνάντηση του Ρίο, η Κύπρος συμφώνησε να σταθεροποιήσει

τις εκπομπές της του διοξειδίου του άνθρακα στα επίπεδα του 1990 μέχρι το 2000. Παρόλο που η Κύπρος δεν έλαβε μέρος στη Συνάντηση του Κιότο, η κυβέρνηση έχει προσχωρήσει στο πρωτόκολλο του Κιότο για κλιματικές αλλαγές τον Ιούλιο του 1999. Αλλά εκεί που άλλες χώρες έχουν αρχίσει να παίρνουν συγκεκριμένα μέτρα, η Κύπρος σχεδιάζει την επόμενη δεκαετία να αυξήσει την παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος με την χρήση ορυκτών καυσίμων. Πριν από την επόμενη χιλιετηρίδα, η κυβέρνηση δεν έχει ακόμη μια ενεργειακή καθώς και περιβαλλοντική πολιτική. Τα θέματα ενέργειας δεν αντιμετωπίζονται με το περιβαλλοντικό τους περιεχόμενο, και δεν έχει γίνει τίποτα για μείωση της εξαρτησιμότητας της χώρας από τα ορυκτά καύσιμα. Η κατάσταση αυτή θα φέρει σε κίνδυνο τις διαδικασίες ένταξης της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η ΕΕ απαιτεί από όλα τα κράτη μέλη να παράγουν το 12% της ενέργειας τους από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας μέχρι το 2010.

Για να δοθεί η απαραίτητη σημασία από την κυβέρνηση στα θέματα ενέργειας, θα πρέπει να δημιουργηθεί ένα ανεξάρτητο σώμα, που θα δημιουργεί και θα παρακολουθεί την εφαρμογή της νομοθεσίας στην βιομηχανία και θα:

- Εγγυείται μια ασφαλισμένη και αποτελεσματική παροχή ενέργειας για όλη την Κύπρο.
- Εγγυείται την εισαγωγή ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και την κατάργηση των τεχνολογιών με ορυκτά καύσιμα.
- Εγγυείται την εισαγωγή των τεχνολογιών εξοικονόμησης ενέργειας και την κατάργηση των τεχνολογιών που σπαταλούν ενέργεια όπως επίσης και την προσφορά ενεργειακών ελέγχων σε όλους τους τομείς της κοινωνίας.

Θα πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στην μετατόπιση σε ένα πιο βιώσιμο ενεργειακό τομέα και στον τερματισμό του έργου στον Βασιλικό. Αντί να αρχίσουν οι φάσεις 2 και 3, θα πρέπει να επενδυθούν χρήματα για ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.

Παραγωγή Ενέργειας στην Κύπρο σήμερα

Η Κύπρος είναι σχεδόν αποκλειστικά εξαρτώμενη από τα εισαγόμενα ορυκτά καύσιμα για την παραγωγή ενέργειας, με περισσότερο από 90% από την ενέργεια της να παράγεται από πετρελαιοειδή. Το υπόλοιπο 10% καλύπτεται από το κάρβουνο, (6%) που χρησιμοποιείται για την παραγωγή τσιμέντου και (4%) από ηλιακή ενέργεια. Ένα καταπληκτικό 62% από τα εξωτερικά συναλλαγματικά κέρδη της χώρας χρησιμοποιούνται για να πληρώνονται οι εισαγωγές πετρελαιοειδών.

Ο ηλεκτρισμός στην Κύπρο παράγεται από δυο σταθμούς που χρησιμοποιούν ορυκτά καύσιμα με συνολική χωρητικότητα 690MW. Η μέγιστη ζήτηση που καταγράφηκε στο δίκτυο για το 1999 ήταν 627 MW. Η χώρα περνά από μια οξεία αύξηση της κατανάλωσης ηλεκτρικού ρεύματος της τάξης του 7% τα τελευταία 10 χρόνια. Σύμφωνα με την ΑΗΚ, η αύξηση αναμένεται να συνεχιστεί με μέση τιμή 6% στο μέλλον. Όμως, σύγκριση μεταξύ προβλέψεων από την ΑΗΚ και πραγματικής ζήτησης δείχνουν καθαρά ότι η ΑΗΚ συνεχώς υπερεκτιμά την πραγματική ανάγκη για ηλεκτρικό ρεύμα (με υπερεκτίμηση της τάξης του 28% τα τελευταία 4 χρόνια). Καθώς οι προβλέψεις αυτές είναι και η βάση για το έργο στον Βασιλικό, ένας θα πρέπει να αμφιβάλλει για την εγκυρότητα της απόφασης αυτής.

Ο νέος τεράστιος ηλεκτροπαραγωγικός σταθμός στον Βασιλικό θα διπλασιάσει την σημερινή παραγωγή ενέργειας με ορυκτά καύσιμα. Είναι ήδη έτοιμα 38 MW και η πρώτη φάση του έργου με επιπλέον 260 MW θα είναι έτοιμη στις αρχές του 2000. Αυτό δείχνει καθαρά ότι η κυβέρνηση αγνοεί τις διεθνείς δεσμεύσεις για μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα. Ο σταθμός του Βασιλικού με χωρητικότητα 817.5 MW είναι πολύ μακριά από την βιώσιμη ανάπτυξη.

Γιατί ο Βασιλικός;

Η απόφαση για κατασκευή ενός νέου Ηλεκτροπαραγωγικού σταθμού στον Βασιλικό πάρθηκε από την ΑΗΚ, το σχετικό Υπουργείο και την Βουλή των Αντιπροσώπων χωρίς εις-βάθος μελέτη άλλων καθαρών τεχνολογιών. Επίσης, το τεράστιο μέγεθος του σταθμού (που θα αυξήσει την παραγωγή ηλεκτρισμού περισσότερο από 110%) θα σκοτώσει όλες τις πιθανότητες για ανανεώσιμες πηγές ενέργειας για τις επόμενες δεκαετίες. Το ισοζύγιο πληρωμών της χώρας θα είναι κάτω από συνεχή πίεση για να αντιμετωπίσει τις πληρωμές στο εξωτερικό για την εισαγωγή πηγών ενέργειας. Εκτός αν το εισόδημα από τις εξαγωγές αυξηθεί με τον ίδιο ρυθμό με τις εισαγωγές πετρελαιοειδών, το ισοζύγιο πληρωμών της Κύπρου όλο και περισσότερο θα διατίθεται για πληρωμή των εισαγωγών καυσίμων.

Η Κύπρος δεν χρειάζεται ένα τεράστιο σταθμό σαν τον Βασιλικό, και θα πρέπει να σταματήσει αμέσως περαιτέρω επενδύσεις σε αυτό το έργο. Αντί αυτού, οι αρμόδιες αρχές θα πρέπει να παρουσιάσουν ένα μακροχρόνιο σχέδιο το οποίο θα επικεντρώνεται στην ισοπέδωση της απόδοσης καμπύλης για ζήτηση ηλεκτρισμού και στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.

Το νερό ως ένα ενεργειακό πρόβλημα

Η Κύπρος είναι μια χώρα με σοβαρά προβλήματα έλλειψης νερού. Πρόσφατα, αυτή η κατάσταση έγινε πιο έκδηλη πιθανώς λόγω των κλιματικών αλλαγών.

Το Τμήμα Υδάτων έχει αποφασίσει να επενδύσει σε ένα αριθμό σταθμών αφαλάτωσης. Δυστυχώς, αυτοί οι σταθμοί χρησιμοποιούν ηλεκτρική ενέργεια από ορυκτά καύσιμα. Το Τμήμα Υδάτων δεν ήταν υποχρεωμένο να δώσει προτεραιότητα σε περιβαλλοντικά φιλικές

λύσεις όπως την αφαλάτωση με ηλιακή ενέργεια, παρόλο που σε χώρες όπως το Ισραήλ αυτές οι τεχνολογίες συναγωνίζονται σε κόστος τους σταθμούς που χρησιμοποιούν ορυκτά καύσιμα. Πριν από την επένδυση σε ακριβούς σταθμούς αφαλάτωσης, το Τμήμα Υδάτων θα πρέπει επίσης να εισάγει τεχνολογίες εξοικονόμησης νερού σε όλους τους τομείς της κοινωνίας.

Εναλλακτικές Ενεργειακές Λύσεις για την Κύπρο

Παρόλο που η Κύπρος είναι μια από τις πρώτες χώρες στον κόσμο στην χρήση των ηλιακών θερμοσίφωνων, τίποτα άλλο δεν έχει γίνει να εξασφαλίσει την εισαγωγή των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Αντί αυτού, η χώρα επιχορηγεί την χρήση ορυκτών καυσίμων. Τα τελευταία 14 χρόνια η ΑΗΚ έχει πάρει συνολικά £81.5 εκατομμύρια λίρες μέσω φόρου για τα πετρελαιοειδή. Αυτά τα χρήματα θα έπρεπε να χρησιμοποιηθούν για την εισαγωγή ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην Κύπρο. Σήμερα, θα ήταν αρκετά για να πληρωθούν 163 MW αιολικής ενέργειας!

Η κατάσταση χειροτερεύει όταν ληφθούν υπόψη τα μελλοντικά ενεργειακά σχέδια της Κύπρου. Κατά την διάρκεια της προετοιμασίας για εναρμόνιση του ενεργειακού τομέα με το Ευρωπαϊκό κεκτημένο, η συμβουλευτική εταιρεία Exergia βασικά εισηγείται φωταέριο και καθαρό κάρβουνο, και τα δυο ορυκτά καύσιμα, ως τρόπους για να μειώσουν την εξάρτηση της χώρας από τα πετρελαιοειδή. Εκτός από την υποσχόμενη νομοθεσία για επένδυση στην εξοικονόμηση ενέργειας, δεν γίνεται καμία αναφορά για ανανεώσιμες πηγές

από την εταιρεία Exergia, κάτι που είναι αρκετά ανησυχητικό.

Μια σειρά από εναλλακτικές ενεργειακές λύσεις θα πρέπει να εφαρμοστούν άμεσα στην Κύπρο για την εξασφάλιση ενός ενεργειακού συστήματος φιλικό προς το περιβάλλον.

Εξοικονόμηση Ενέργειας

Οι καταναλωτές ενέργειας ενδιαφέρονται για την εξυπηρέτηση που θα πάρουν με την ενέργεια, αλλά όχι για την αγορά kWhs. Αν οι καταναλωτές μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν λιγότερη ενέργεια για να κλιματισμό ή φωτισμό, θα το έκαναν. Το πρόβλημα είναι ότι οι περισσότεροι καταναλωτές δεν γνωρίζουν πως να εξοικονομήσουν ενέργεια. Η ελαχιστοποίηση σπατάλης στην χρήση ενέργειας, ή όπως είναι γνωστό ο χειρισμός της ζήτησης της ενέργειας είναι η μεγαλύτερη διαθέσιμη ανανεώσιμη μορφή ενέργειας. Όλα τα ενεργειακά συστήματα σπαταλούν ενέργεια. Μελέτες που έγιναν στις Ηνωμένες Πολιτείες και στην Ευρωπαϊκή Ένωση αναφέρουν ότι το 20-30% της παρούσας παραγωγής θα μπορούσε να εξοικονομηθεί αν χρησιμοποιηθεί η τελευταία τεχνολογία για εξοικονόμηση ενέργειας.

Παρόλο που το Υπουργείο Εμπορίου υπολογίζει ότι 15% της ενέργειας θα μπορούσε να εξοικονομηθεί, λίγα έχουν γίνει στην Κύπρο για την εισαγωγή τεχνολογιών εξοικονόμησης ενέργειας. Αν το υπεύθυνο σώμα επικεντρωθεί σε ενεργειακούς ελέγχους για όλους τους τομείς της κοινωνίας δεν θα έχουμε μόνο μια γενική αύξηση στην εξοικονόμηση ενέργειας, αλλά και οι καταναλωτές θα μπορούν να μειώσουν τους λογαριασμούς τους για ηλεκτρισμό με τις ίδιες υπηρεσίες.

Εκτός από ενεργειακούς ελέγχους, οι νομοθέτες θα πρέπει να εισάξουν ειδικές ετικέτες για ηλεκτρικά προϊόντα έτσι

ώστε να ξέρει ο καταναλωτής την αξία του προϊόντος. Με την εισαγωγή κανονισμών και ρυθμίσεων, θα καταργηθούν τα ηλεκτρικά προϊόντα και διεργασίες που σπαταλούν ενέργεια.

Ενεργειακά έξυπνα κτίρια

Τα τελευταία 40 χρόνια η Κύπρος έχει υιοθετήσει μεθόδους κατασκευής που δεν είναι συμβατές με το κλίμα μας. Τα σπίτια μας είναι πολύ ζεστά το καλοκαίρι αλλά και πολύ κρύα τον χειμώνα. Οι σημερινές κατασκευές όχι μόνο αδιαφορούν για την γνώση κατασκευών διαμέσου των αιώνων, αλλά και παραβλέπουν σύγχρονες αντιλήψεις κατασκευών κτιρίων. Αν εφαρμοστεί ο ενεργειακά σωστός τρόπος κατασκευής κτιρίων, θα επιτευχθεί τεράστια εξοικονόμηση στον κλιματισμό. Θα πρέπει να υιοθετηθούν κανονισμοί κατασκευών λαμβάνοντας υπόψη την ολική εικόνα του να ζει κάποιος σε ένα κτίσμα. Σωστή σκιά, σωστή μόνωση, εξωτερικές περισείρες είναι λίγα απλά μέτρα για να εξασφαλιστεί μια άνετη ζωή.

Αιολική Ενέργεια

Η αιολική ενέργεια περνά από ένα παγκόσμιο οργασμό. Το 1997, 7.646 MW αιολικής ενέργειας εγκαταστάθηκαν παγκοσμίως. Η αιολική βιομηχανία στην Δανία είναι η τρίτη μεγαλύτερη στην χώρα. Οι τιμές για αιολική ενέργεια έχουν αποδείξει ότι είναι συναγωνιστικές με την ενέργεια που παράγεται από συμβατικούς ηλεκτροπαραγωγικούς σταθμούς.

Δύο αιολικές έρευνες έχουν γίνει για την Κύπρο. Και οι δυο επισημαίνουν ότι η μέση ταχύτητα του ανέμου είναι αρκετή

για την εισαγωγή της αιολικής ενέργειας. Η μια μελέτη έγινε από την ΑΗΚ και καθορίζει τέσσερις περιοχές με καλές ταχύτητες ανέμου: την περιοχή Κάθηκα, Ασπρόκρεμμο, του φράγματος του Κούρρη και τα Κιόνια. Η άλλη μελέτη έγινε από το Πανεπιστήμιο της Κύπρου και καθορίζει την νότια παραθαλάσσια ζώνη του νησιού να έχει καλές προοπτικές για αιολική ενέργεια.

Ηλιακή Ενέργεια

Η προοπτική για βασικά δωρεάν ενέργεια και η γρήγορη ανάπτυξη της ηλιακής τεχνολογίας έχουν οδηγήσει σε μια παγκόσμια ηλιακή κούρσα. Χώρες όπως η Ιαπωνία, η Γερμανία και οι Ηνωμένες Πολιτείες επενδύουν σε ηλιακούς θερμοσίφωνες και ηλιακά φωτοβολταϊκά. Εκτός από την παραγωγή νέας ενέργειας, αυτή η βιομηχανία δισεκατομμυρίων προσφέρει και εκατοντάδες νέες δουλειές.

Η Κύπρος έχει μακρόχρονη πείρα με την χρήση ηλιακών θερμοσίφωνων. Αυτή η κίνηση έγινε με ιδιωτικά κίνητρα και δεν είχε καμία υποστήριξη από την κυβέρνηση. Η κυβέρνηση θα έπρεπε να μάθει από το κοινό και να πάρει μέτρα για να μπορέσει η Κύπρος να εισάξει θερμο-ηλιακή ενέργεια σε μεγάλη κλίμακα για παραγωγή ηλεκτρισμού. Η Παγκόσμια Ηλιακή Οργάνωση έχει δηλώσει ότι με την κατάλληλη γη στην περιοχή της Μεσογείου, η θερμο-ηλιακή ενέργεια θα μπορέσει να ικανοποιήσει την μακροχρόνια ζήτηση ηλεκτρικής ενέργειας. Υπολογίζεται ότι είναι τεχνικά και οικονομικά δυνατό να εφαρμοστεί θερμο-ηλιακή ενέργεια που να παράγει 8.600 MW μέχρι το 2025.

Τα ηλιακά φωτοβολταϊκά ήδη χρησιμοποιούνται σε ηλιακούς δορυφόρους, διαστημόπλοια, φάρους κτλ. Πιο συνηθισμένα, βρίσκονται σε υπολογιστικές

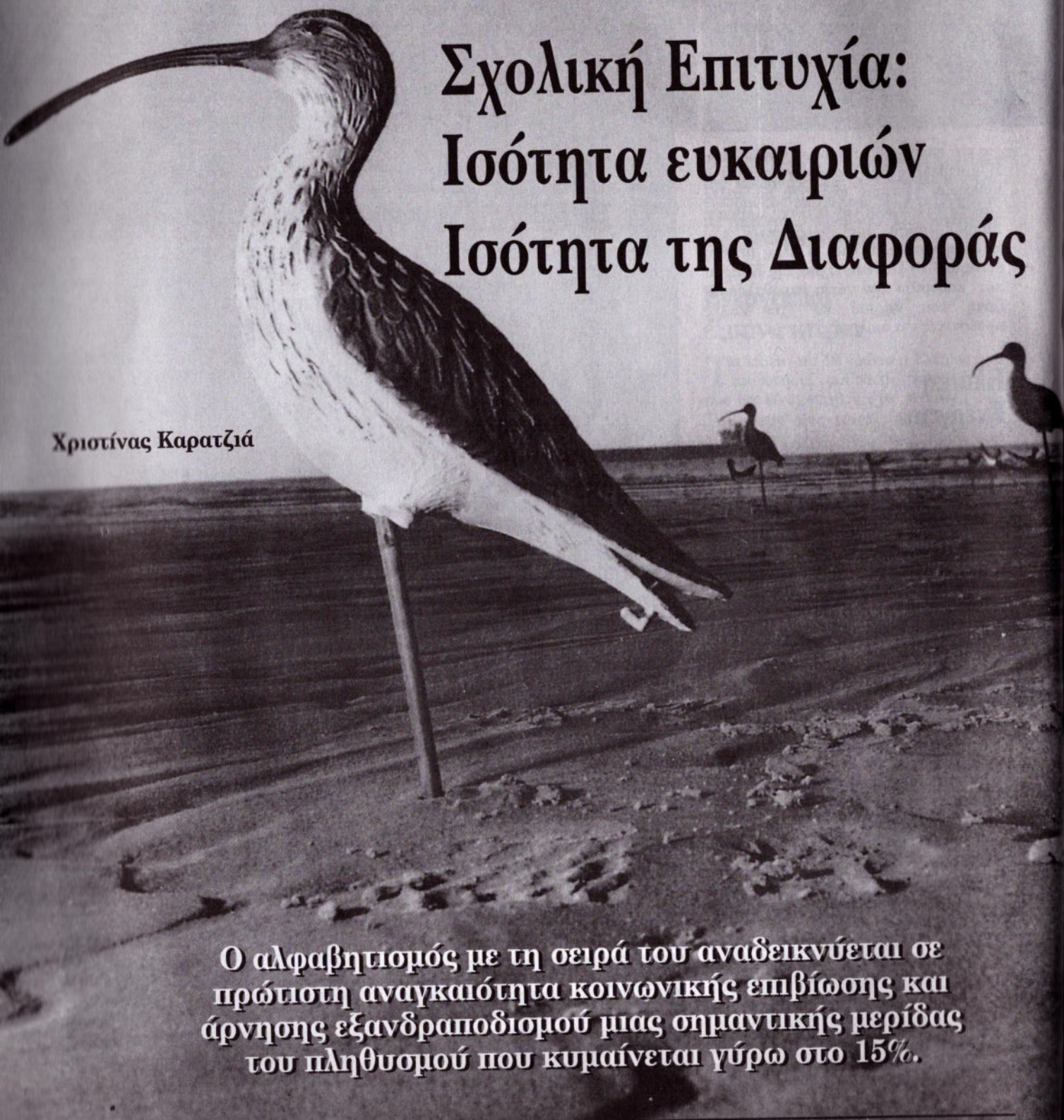
μηχανές, ρολόγια και φορτιστές μπαταριών. Η τεχνολογία δουλεύει, αλλά δεν μπορούν οικονομικά να συναγωνιστούν τα ορυκτά καύσιμα. Όμως, η τιμή του ηλιακού ηλεκτρισμού μειώνεται γρήγορα και είναι πολύ κοντά σε μια σημαντική επανάσταση. Η Κύπρος έχει την ευκαιρία να προλάβει το τρένο και να ακολουθήσει την ηλιακή κούρσα στα αρχικά της στάδια. Αν η Κύπρος μπορούσε να φιλοξενήσει ένα κατασκευαστή φωτοβολταϊκών, οι συνέπειες αναφορικά με τα κέρδη εξαγωγών και ευκαιρίες εργασίας θα ήταν τεράστιες.

Συμπέρασμα

Αυτή η ανάλυση έχει δείξει τρόπους για την Κύπρο για αλλαγή από το μολυσματικό ενεργειακό της σύστημα σε ένα που οδηγεί σε βιώσιμη λειτουργία. Η Greenpeace πιστεύει ότι η κυβέρνηση θα πρέπει να μεταφέρει τις επενδύσεις της

από τον Βασιλικό και στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Ένα μακροχρόνιο σχέδιο θα πρέπει να:

- Σταματήσει τις φάσεις 2 και 3 του έργου στον Βασιλικό.
- Επενδύσει σε εξοικονόμηση ενέργειας, που θα πρέπει να είναι τουλάχιστον 140 MW από την σημερινή παραγωγή.
- Επενδύσει σε σωστούς κανονισμούς κατασκευής έτσι ώστε να σταματήσει την αύξηση στην ζήτηση ηλεκτρικής ενέργειας.
- Επενδύσει σε 150 MW αιολικής ενέργειας, σε 7 αιολικές φάρμες με 14-15 αιολικούς πύργους.
- Επενδύσει σε 100 MW θερμο-ηλιακό ηλεκτροπαραγωγικό σταθμό.
- Επενδύσει σε πρόγραμμα με ηλιακές οροφές, δημιουργώντας 1000 οροφές με συνολικό παραγωγή 2MW από ηλιακά φωτοβολταϊκά.

Χριστίνας Καρατζιά

Σχολική Επιτυχία: Ισότητα ευκαιριών Ισότητα της Διαφοράς

Ο αλφαβητισμός με τη σειρά του αναδεικνύεται σε πρώτη ανγκαιότητα κοινωνικής επιβίωσης και άρνησης εξανδραποδισμού μιας σημαντικής μερίδας του πληθυσμού που κυμαίνεται γύρω στο 15%.

Η εφαρμογή της πολιτικής παροχής ίσων ευκαιριών μόρφωσης σε όλους, ενώ αποτελούσε καθοριστικό βήμα ενίσχυσης και διεύρυνσης της δημοκρατίας, δεν λάμβανε όμως σοβαρά υπόψη τον παράγοντα της ετερογένειας των μαθητών και κατ'επέκταση, δεν υιοθετήθηκαν μέθοδοι και προσεγγίσεις ανάλογες. Αναπόφευκτα έτσι, οδήγησε συνεικονομικών και άλλων παραγόντων, στο φαινόμενο της σχολικής αποτυχίας και του λειτουργικού αναλφαβητισμού που, από παιδαγωγικό, χωρίς σοβαρές κοινωνικές συνέπειες, φαινόμενο, έχει καταστεί ένα καθ'όλα ανησυχητικό κοινωνικό πρόβλημα.

Σήμερα είναι κοινώς αποδεχτό και τεκμηριωμένο πως η φτώχεια, η περιθωριοποίηση και η εξάρτηση από τους μηχανισμούς κοινωνικής πρόνοιας, αποτελούν απότοκα της σχολικής αποτυχίας.

Ο αλφαβητισμός με τη σειρά του αναδεικνύεται σε πρώτη ανγκαιότητα κοινωνικής επιβίωσης και άρνησης εξανδραποδισμού μιας σημαντικής μερίδας του πληθυσμού που κυμαίνεται γύρω στο 15%.

Γίνεται έτσι κατανοητό πως η οποιαδήποτε εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, το οποιοδήποτε όραμα παιδείας, όσο εμπνευσμένο και αν είναι, δεν μπορεί να έχει τα επιθυμητά αποτελέσματα, αν δεν προλαβαίνει και δεν θεραπεύει, με συγκεκριμένα μέτρα, τα σοβαρά προβλήματα του σχολείου, όπως αυτό της σχολικής αποτυχίας.

Αυτό ισχύει για όλα τα

εκπαιδευτικά συστήματα και όχι μόνο δεν το εξαιρεί αλλά επιβάλλεται να ισχύσει και στο δικό μας εκπαιδευτικό σύστημα, που καλείται (με ένα επίσης ποσοστό σχολικής αποτυχίας 15%), να λειτουργήσει μέσα σ'ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο κόσμο. Σ'ένα κόσμο όπου ο κάθε πολίτης καλείται να επιβιώσει και να διακριθεί, όχι στο στενό περιβάλλον του νησιού μας με τις λίγες απαιτήσεις και τα μικρά όνειρα, αλλά μέσα στα πλαίσια ενός σκληρού ανταγωνισμού, που εξυπακούεται από το συναπάντημα με την Ευρώπη και τον Κόσμο.

Στόχος: Η σχολική επιτυχία

Το ερώτημα επομένως που τίθεται είναι, πώς επιτυγχάνουμε το πολυδύναμο σχολείο; Το σχολείο που μπορεί να σεβαστεί την ετερογένεια και να την αναδείξει μέσα από την προσφορά στον κάθε μαθητή, της ευκαιρίας και της δυνατότητας για απελευθέρωση του μέσα από την ολοκλήρωση της προσωπικότητάς του. Μέσα δηλαδή από την ευκαιρία και τη δυνατότητα ανακάλυψης και ανάπτυξης όλων των φυσικών, νοητικών και ψυχικών δυνάμεων. Ο μαθητής, με τη διαβίωση εκπαιδευτική ως προϋπόθεση, θα πρέπει να μαθαίνει πώς να μαθαίνει, να μαθαίνει να είναι, να γίνεται και να συνυπάρχει με τους άλλους.

Η σχολική επιτυχία έτοιμοι στοχεύεται μέσα από τη θετική διάκριση. Επιτυχία που σημαίνει παράλληλα αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού συστήμα-

τος, που αντανακλάται στην επιτυχία του μαθητή. Σύμφωνα με το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο της Γαλλίας, η "σχολική αποτυχία, είναι ο υπ αριθμόν ένας δημόσιος εχθρός των τεχνολογικών κοινωνιών και των σύγχρονων δημοκρατιών", ενώ κατά τον F. Mayor, "ο αναλφαβητισμός υποσκάπτει τις κοινωνικές δομές και την οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη".

Ζητούμενο, η πρόληψη της σχολικής αποτυχίας και του λειτουργικού αναλφαβητισμού και η ενίσχυση της αποτελεσματικότητας του σχολείου. Μακροπρόθεσμοι σχεδιασμοί μπορούν να στοχεύουν στην πρόληψη, ενώ η λήψη άμεσων και πρακτικών μέτρων, μπορεί να αρβλύνει, να θεραπεύσει ως ένα βαθμό το πρόβλημα αλλά και να ενισχύσει μακροπρόθεσμα την αποτελεσματικότητα του σχολείου. Αδήριτη προβάλλει η ανάγκη αντιμετώπισης του προβλήματος αν ληφθεί υπόψη πως η αύξηση του αριθμού των ανθρώπων που είναι και αισθάνονται αποτυχημένοι αυξάνει το κοινωνικό κόστος, επιβαρύνει όμως και την οικονομία μιας χώρας, αφού η πολιτική της θεραπείας και της επανόρθωσης κοστίζει πολύ περισσότερο από εκείνη της πρόληψης.

Ποιοι έχουν την ευθύνη

Αν το πρόβλημα της σχολικής αποτυχίας σήμερα βιώνεται ως πρόβλημα πρωτίστως κοινωνικό, η ευθύνη για την απόβλυσή του αφορά όλους, επικεντρώνεται όμως και

πρέπει να επικεντρώνεται στους φορείς ή τους "συνεταίρους" στο εκπαιδευτικό γίγνεσθαι.

Στο βαθμό που οι παράγοντες αυτοί ενεργοποιούνται για ανάληψη πρωτοβουλιών και ευθυνών στη σχέση τους με το σχολείο, στο βαθμό που αντιμετωπίζονται ως ισότιμοι συνέταιροι και αυτονομούνται, στον ίδιο βαθμό γίνονται αποτελεσματικοί και βοηθούν στην αποτελεσματικότητα του σχολείου. Επομένως, πέρα από την πολιτική βούληση, επιβάλλεται η ουσιαστική αύξηση των κονδυλίων για την εκπαίδευση. Η ευθύνη για την αποκέντρωση και την κατά συνέπεια αυτονομία του σχολείου αφορά πρώτιστα την Πολιτεία. Η οποιαδήποτε όμως διάθεση κονδυλίων θα είναι γράμμα κενό, χωρίς την εμπλοκή και μεγαλύτερη υπευθυνότητα των ίδιων των εκπαιδευτικών, των γονιών, των μαθητών αλλά και των κοινοτικών θεσμών καθώς επίσης και άλλων παραγόντων, κοινωνικών και οικονομικών. Προϋπόθεση και στόχος της αποτελεσματικότητας, η συνειδητοποίηση της ευθύνης η οποία επιτυγχάνεται μόνο μέσα από τη δυνατότητα της ελευθερίας.

Κύριος παράγοντας επιτυχίας εξακολουθεί να είναι ο εκπαιδευτικός, που θα πρέπει να διαπνέεται από "θετικές προσδοκίες" για τις επιδόσεις των μαθητών του. Η θετική όμως αυτή προσέγγιση από τον εκπαιδευτικό εδράζεται σε κάποιες προϋποθέσεις. Ο εκπαιδευτικός μπορεί ν' αναπτύξει την επαγγελματική του υπευθυνότητα, αν δραστηριοποιείται μέσα

σ' ένα αυτονομημένο σχολείο, όπου μπορεί ν' αναπτύσει πρωτοβουλίες για καινοτομίες, να διαμορφώνει, μαζί με άλλους παράγοντες της εκπαίδευσης, προγράμματα σπουδών και να εφαρμόζει μεθόδους και προσεγγίσεις τέτοιες, που να απαντούν στο αίτημα της ετερογένειας. Είναι γι αυτό που ο στόχος της αποτελεσματικής διδασκαλίας σε τάξεις μικτής ικανότητας, δεν μπορεί να εξαντλείται στα πλαίσια του στόχου μιας σχολικής χρονιάς, αλλά θα πρέπει να αποτελεί μόνιμο στόχο, που θα συνεπάγεται φυσικά τη λήψη και άλλων μέτρων, όπως τη μείωση του αριθμού των μαθητών στο κάθε τμήμα, την αναδόμηση των αναλυτικών προγραμμάτων, τα οποία επιβάλλεται να είναι ευέλικτα και να λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τις πραγματικότητες του κάθε σχολείου. Κι όλα αυτά μέσα σ ένα σχολείο που θα διαθέτει την κατάλληλη υλικοτεχνική υποδομή, που θα δημιουργεί με τη σειρά της ευνοϊκό κλίμα εργασίας και μάθησης. Παράδειγμα αποτελούν οι σχολικές βιβλιοθήκες. Σήμερα, ιδιαίτερα στα σχολεία Μέσης εκπαίδευσης, η αξιοποίηση των βιβλιοθηκών είναι πολύ υποβαθμισμένη, στην καλύτερη περίπτωση, ενώ στη χειρότερη οι βιβλιοθήκες χρησιμοποιούνται ως χώρος τιμωρίας. Η αναβάθμιση της λειτουργίας τους και ο εκσυγχρονισμός τους, ώστε να αποτελούν χώρο άντλησης γνώσεων και πληροφοριών, θεωρείται απαραίτητη για την ενίσχυση της διδασκαλίας σε τάξεις μικτής ικανότητας και την πρόληψη της σχολικής αποτυχίας.

Σημαντικός επίσης παράγοντας για τον εντοπισμό των προβλημάτων και των δυσκολιών που παρουσιάζουν οι μαθητές είναι ο Υπεύθυνος τμήματος. Ο ρόλος του επίσης θα πρέπει να αναβαθμιστεί, ώστε να μπορεί να διαδραματίσει τον κύριο ρόλο στην παρακολούθηση της παιδαγωγικής πορείας του τμήματος, ενώ θα είναι ο συνδεδεμένος κρίκος του σχολείου με τους άλλους εκπαιδευτικούς συνεταιίρους. Στόχος πάντοτε, μέσα από τη δυνατότητα της εξατομίκευσης, η θετική διάκριση και όχι η αποπείδωση.

Διευθυντής παιδαγωγός

Ο ρόλος επίσης του διευθυντή του σχολείου, στη συνεχή βελτίωσή του, είναι πρωταρχικός. Νοείται φυσικά πως ο διευθυντής μιας αυτόνομης σχολικής μονάδας βρίσκεται σε συνεχή επιμόρφωση, όπως εξάλλου και το υπόλοιπο εκπαιδευτικό προσωπικό. Έτσι εμφανίζεται και μπορεί να έχει ενισχυμένο τον παιδαγωγικό του ρόλο, ώστε να μπορεί να επικεντρώνει τους στόχους του σχολείου στην αγωγή, "αναπτύσσοντας κριτήρια επιτυχίας και θετικές προσδοκίες για όλους τους μαθητές".

Το σχολείο "εστία στρατηγικού προβληματισμού"

Με την ανάληψη αυτής της δράσης, ο ρόλος τόσο του διευθυντή όσο και των εκπαιδευτικών καθίσταται ουσιαστικός. Εκείνο που απομένει, ώστε το

σχολείο να επιτελεί πλήρως το ρόλο του, είναι η αυξημένη συμμετοχή γονιών και μαθητών τόσο στη σχολική ζωή, όσο και στη διοίκηση του σχολείου. Λειτουργεί έτσι η αρχή της συνεταιρικότητας, οι άμεσα εμπλεκόμενοι στην εκπαιδευτική διαδικασία συνδιαμορφώνουν τους στόχους, τα προγράμματα και αναλαμβάνουν την προώθηση και υλοποίησή τους. Οι μαθητές αποκτούν το αίσθημα του ανήκειν στη σχολική κοινότητα και το μερίδιο επομένως της ευθύνης, για την αποτελεσματικότητα ή όχι του σχολείου, βαραίνει και τους ίδιους. Η υπευθυνότητα όλων των εσωτερικών συνεταιίρων ενεργοποιεί την κοινή δράση για επιτυχία και απελευθερώνει τις πνευματικές και ψυχικές δυνάμεις. Με κέντρο προβληματισμού πάντοτε το σχολείο, μπορούν και επιβάλλεται, σύμφωνα και με τις διεθνείς έρευνες και πρακτικές, να εμπλακούν οι εξωτερικοί παράγοντες, θεσμοί, προσωπικότητες, ακόμα και επιχειρήσεις, οι οποίοι μπορούν να προσφέρουν ψυχολογική και συμβουλευτική βοήθεια, αλλά και να επιχορηγήσουν προγράμματα κατάρτισης νέων με σχολική αποτυχία. Αυτό μπορεί να εφαρμοστεί τόσο ως μέτρο θεραπείας, με προτεραιότητα σχολεία με υψηλό ποσοστό αποτυχίας, όσο και ως μακροπρόθεσμο μέτρο πρόληψης, οπότε θα γενικευτεί.

Το πλαίσιο

Σχολική αποτυχία σημαίνει "τη δυσκολία του μαθητή να ανταποκριθεί στα αναμενόμενα επίπεδα μάθησης όπως αυτά

ορίζονται για μια ορισμένη ηλικία παιδιών και για μια ορισμένη τάξη από το εκπαιδευτικό σύστημα". "Η έννοια της σχολικής αποτυχίας μεταφράζει πάντοτε την ανικανότητα του εκπαιδευτικού συστήματος να υλοποιήσει μια πραγματική ισότητα ευκαιριών, παρόλες τις προσπάθειες που έχουν γίνει προς αυτή την κατεύθυνση. Μεταφράζει επίσης, η σχολική αποτυχία τη δυσκολία να συνδυαστεί η αναζήτηση μιας εκπαίδευσης ποιότητας με ένα επαρκές για τον καθένα επίπεδο εκπαίδευσης-κατάρτισης, έτσι ώστε να διασφαλίζεται σε όλους η συμμετοχή στην κοινωνική ζωή."

Ένα λουλούδι για τις γυναίκες του Αφγανιστάν*

Ανθούλας Παπαδοπούλου

φώτο: Χρήστος Αβρααμίδης

Ανελέητο πόλεμο διεξάγει η κυβέρνηση του Αφγανιστάν κατά των γυναικών. Το καθεστώς των Τάλιμπαν είναι τόσο σκληρό που συγκρίνεται με δυο, ιδιαίτερα απεχθή καθεστώτα της ιστορίας:

Το ένα είναι το Χιτλερικό καθεστώς κατά των Εβραίων πριν από το ολοκαύτωμα και το άλλο, πιο πρόσφατο, είναι το απαρτχάιντ της Νότιας Αφρικής. Πρόκειται για ένα απαρτχάιντ με βάση το φύλο αφού η ζωή των γυναικών ρυθμίζεται από ξεχωριστό ισλαμικό δίκαιο, το οποίο αφαιρεί ολοκληρωτικά από τις Αφγανές το δικαίωμα να επιλέγουν τον τρόπο ζωής τους. Δεν πρόκειται για μόνο για κατάφωρη παραβίαση των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Για ανησυχητικά μεγάλο πα αριθμό γυναικών, πρόκειται για θέμα ζωής και θανάτου. Οι γυναίκες του Αφγανιστάν έχουν χάσει κυριολεκτικά την ελευθερία τους.

Από το 1996, όταν πήραν την εξουσία οι Τάλιμπαν, οι γυναίκες είναι αναγκασμένες να φορούν τη burqa, ένα ένδυμα που καλύπτει εντελώς το πρόσωπο και το σώμα. Υπόκειται σε δημόσιο ξυλοδαρμό και λιθοβολισμό για την παραμικρή παρέκκλιση στην περιβολή τους ακόμα κι αν αυτό σημαίνει απλά ότι δεν έχουν εφαρμόσει

καλά το δίκτυ που καλύπτει τα μάτια τους. Απαγορεύεται στις γυναίκες να σπουδάζουν και να εργάζονται. Κι ακόμα, δεν τους επιτρέπεται να βγαίνουν μόνες, ούτε να μιλούν δημόσια. Σχολεία και πανεπιστήμια στα οποία κάποτε φοιτούσαν πολλές γυναίκες δεν δέχονται πλέον κορίτσια. Η πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας παραμένει πολύ δύσκολη, αφού για ένα διάστημα ήταν ανύπαρκτη για τις γυναίκες. Σήμερα μπορούν να νοσηλευτούν μόνο σε νοσοκομεία και κλινικές που έχουν ξεχωριστούς θαλάμους και στελεχώνονται από γυναίκες, πράγμα εξαιρετικά σπάνιο. Το ποσοστό των γυναικών που πεθαίνουν κατά τον τοκετό είναι το ψηλότερο στον κόσμο, όπως είναι και η παιδική θνησιμότητα.

Κι ακόμα, απαγορεύεται στις γυναίκες να εργαστούν ή να εμφανιστούν σε δημόσιο χώρο αν δεν συνοδεύονται από άνδρα συγγενή. Ακόμα και στα σπίτια τους, τα παράθυρα πρέπει να μογιατίζονται για να μην είναι ορατές από τους περαστικούς. Πρέπει να φορούν αθόρυβα παπούτσια για να μην ακούγονται. Οι γυναίκες ζουν με διαρκή φόβο για τη ζωή τους από την παραμικρή λάθος συμπεριφορά. Δυο παραδείγματα που αναφέρθηκαν πρόσφατα στο διεθνή τύπο αρκούν για να δούμε το μέγεθος της τραγικής τούτης κατάστασης.

Μια γυναίκα κτυπήθηκε μέχρι θανάτου από οργισμένο πλήθος φανατισμένων επειδή κατά λάθος είχε αφήσει το χέρι της να εκτεθεί ενώ οδηγούσε. Μια άλλη λιθοβολήθηκε μέχρι θανάτου επειδή προσπάθησε να εγκαταλείψει τη χώρα με ένα άνδρα που δεν ήταν συγγενής της.

Επαγγελματίες γυναίκες όπως καθηγητές πανεπιστημίων, γιατροί, δικηγόροι, καλλιτέχνες, έχουν εξαναγκαστεί να αφήσουν τις δουλιές τους και να παραμείνουν έγκλειστες στα σπίτια τους. Όσες δεν έχουν άνδρες συγγενείς, είτε πεθαίνουν από πείνα είτε καταλήγουν ζητιάνες στους δρόμους. Σαν αποτέλεσμα, η κατάθλιψη είναι πα τόσο διαδεδομένη που έφτασε σε επικίνδυνα επίπεδα. Δεν είναι δυνατόν σ' αυτή, την τόσο ακραία ισλαμική χώρα, να υπολογιστεί το μέγεθος της αυτοκτονίας των γυναικών ως μέσου λύτρωσης από τις απάνθρωπες συνθήκες κάτω από τις οποίες είναι αναγκασμένες να ζουν. Μαρτυρίες όμως ανθρωπιστικών οργανώσεων αναφέρουν ότι το φαινόμενο έχει πάρει τεράστιες διαστάσεις.

Στο παρελθόν, οι γυναίκες του Αφγανιστάν, ιδίως όσες ζούσαν στις κυριότερες πόλεις, συμμετείχαν στο δημόσιο βίο, είτε ως φοιτήτριες, είτε ως επαγγελματίες, είτε ακόμα και ως μέλη του Κοινοβουλίου. Στην πρώτη

φιλελεύθερη Καμπούλ, δεκάδες χιλιάδες γυναίκες, από τις οποίες έχει αφαιρεθεί το δικαίωμα να εργαστούν, είναι καταδικασμένες να εξαρτώνται από την ανθρωπιστική βοήθεια που δεν μπορεί να τους χορηγηθεί άμεσα λόγω περιορισμών των επαφών με γυναίκες. Το θέμα δεν είναι θρησκευτικό, ούτε θέμα τοπικών παραδόσεων. Στο παρελθόν, καμιά κεντρική θρησκευτική αρχή στο Αφγανιστάν δεν είχε το αποκλειστικό δικαίωμα ερμηνείας των θρησκευτικών κανόνων. Συνυπήρχαν ειρηνικά Αφγανοί που ακολουθούσαν διάφορες ερμηνείες των ισλαμικών αρχών. Σήμερα, στο "πρώτο γνήσιο ισλαμικό κράτος στον κόσμο", στο οποίο στοχεύουν οι Σίιτες Τάλιμπαν, όλοι οι Αφγανοί και ιδιαίτερα όλες οι Αφγανές είναι υποχρεωμένες να ζουν σύμφωνα με τις ακραίες θεοκρατικές αντιλήψεις των Τάλιμπαν.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Ο τίτλος αυτός είναι ελαφρά διαφοροποιημένος από εκείνο ("Ένα λουλούδι για τις γυναίκες της Καμπούλ") που χρησιμοποιήθηκε στην εκστρατεία για τις γυναίκες του Αφγανιστάν της 8 Μαρτίου 1998, Διεθνή Ημέρα της Γυναίκας. Η εκστρατεία είχε ως στόχο τη διεθνή αλληλεγγύη με τις γυναίκες της Καμπούλ, οι οποίες αποτελούν σύμβολο των γυναικών του Αφγανιστάν και όλου του κόσμου που αγωνίζονται για τα δικαιώματά τους, την αξιοπρέπειά τους και το δικαίωμα ελεύθερης επιλογής.

Προς τη σύγχρονη

Σώτου Σιακίδη

Στο άρθρο «Σύνδρομο δυσνομίας στην κυπριακή κοινωνία» (Εξ υπαρχής, τεύχος 1, σ. 34-6) σκιαγράφησα ένα πολύμορφο και ευρείας κλίμακας φαινόμενο αναντιστοιχίας μεταξύ κανόνων και συμπεριφορών στην κοινωνία μας – αλλά και σχετικά μεγάλης ανοχής απέναντι στην αναντιστοιχία αυτή – κι υποστήριξα από την μια ότι το φαινόμενο αυτό έχει πολλαπλές αρνητικές συνέπειες για τον τόπο και πρέπει να τύχει σοβαρής αντιμετώπισης κι από την άλλη ότι το φαινόμενο αυτό δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά με την χρήση μέτρων καταστολής και μόνο.

Στο παρόν άρθρο θα καταβληθεί προσπάθεια καλύτερης κατανόησης του προβλήματος στις ατομικές και κοινωνικές του διαστάσεις και θα αναζητηθούν, στη βάση της κατανόησης αυτής, τρόποι αποτελεσματικής αντιμετώπισης του.

Η προσπάθεια αυτή - πρέπει να τονιστεί από την αρχή - παραμένει ατελής, με τρεις τουλάχιστον έννοιες του όρου:

Πρώτο, δεν προσφέρει εξειδικευμένες απαντήσεις είτε για την κατανόηση είτε για την αντιμετώπιση οποιουδήποτε συγκεκριμένου είδους παράβασης αλλά μόνο ένα γενικό, περιεκτικό πλαίσιο σκέψης και ανάλυσης εντός, και με τη βοήθεια, του οποίου θα μπορούσαν να διενεργηθούν εξειδικευμένες διερευνήσεις επί συγκεκριμένων πτυχών του προβλήματος.

Δεύτερο, ακόμα και ως γενικό πλαίσιο, οι ιδέες που προτείνονται είναι διατυπωμένες σε πολύ αδρές γραμμές και χρήζουν σημαντικής περαιτέρω επεξεργασίας.

Τρίτο, οι σκέψεις αυτές έχουν δοκιμαστικό χαρακτήρα, αποτέλεσμα της έντονης συνειδητοποίησης τόσο της συνθετότητας και εγγενούς δυσκολίας όσο και της σοβαρότητας του προβλήματος. Προφέρονται περισσότερο ως πρόκληση για συζήτηση παρά ως οριστικοποιημένες προτάσεις.

Παράγοντες Δυσνομίας

Αντικρύζοντας το φαινόμενο της παράβασης κοινωνικών κανόνων από την οπτική γωνία του δρώντος ατόμου - που είναι ίσως η πιο γόνιμη οπτική γωνία για έναρξη της διερεύνησης μας - μπορούμε να απαριθμήσουμε τους κυριότερους παράγοντες οι οποίοι, σε μικρό ή μεγάλο βαθμό, μόνιμο ή σε συνδυασμούς μεταξύ τους, ευθύνονται για τις πλείστες παραβάσεις στην κοινωνία μας. Οι παράγοντες αυτοί (χωρίς οποιαδήποτε ιεράρχηση τους) είναι οι ακόλουθοι:

1. Άγνοια της ύπαρξης κάποιου κανόνα ή άγνοια ή αβεβαιότητα για το ακριβές περιεχόμενο του, για το τί δηλαδή ο κανόνας αυτός απαιτεί από μας (π.χ. απαγορεύεται πλήρως και σε όλες τις περιπτώσεις το πότισμα του κήπου με νερό του δικτύου υδατοπρομήθειας;)

2. Άγνοια ή ελλιπή συνειδητοποίηση των επιπτώσεων και της σημασίας της τήρησης ή μη τήρησης ενός κανόνα, σε τελική ανάλυση των θεμελιωδών αξιών και αρχών που εξυπηρετούνται από την τήρηση του κανόνα / για χάρη των οποίων ο κανόνας έχει θεσπιστεί (π.χ. η ανεπαρκής αντίληψη των κινδύνων από τη στάθμευση στις απαγορευμένες ζώνες εκατέρωθεν μιας διάβασης πεζών, ή άγνοια των επιπτώσεων στην υγεία και τα οικοσυστήματα από την υπερβολική χρήση εντομοκτόνων).

3. Γνώση μεν των αξιών και αρχών που διέπουν ένα κανόνα, χωρίς όμως και ενστερνισμό τους (όπου ενστερνισμός σημαίνει θετική αξιολόγηση, επιδοκιμασία, έγκριση - μια ευνοϊκή στάση με διπλή φύση: διανοητική και συναισθηματική / παρακινήτική). Τέτοιες υποτιμημένες αξίες μπορεί να είναι αισθητικές, περιβαλλοντικές, κοινωνικές, ηθικές ή άλλες και να περιλαμβάνουν, π.χ. την προστασία των αποδημητικών πουλιών, τη διατήρηση

κοινωνία της ευνομίας

του ανθρωποποίηση του περιβάλλοντος ενός χωριού, την αναδιανομή του εθνικού πλούτου προς όφελος των ασθενέστερων στρωμάτων, την ισότητα αντρών και γυναικών, την ισότιμη συμβίωση με κοινότητες ξένων μεταναστών, κ.ά.

4. Απόρριψη ενός κανόνα για «λόγους αρχής». Αυτό συμβαίνει όταν ένας κανόνας θεωρείται ότι καταπατεί ή αντιφάσκει με ένα άλλο θεμελιωδέστερο κανόνα, ο οποίος είτε (α) αποτελεί μέρος του συστήματος κανόνων της κοινωνίας (όταν π.χ. ένας νόμος συγκρούεται με μια αρχή του Συντάγματος) είτε (β) αποτελεί μέρος ενός πλατιά αποδεκτού διεθνούς συστήματος αρχών (π.χ. του ΟΗΕ ή του Συμβουλίου της Ευρώπης) που δεν έχει (ακόμα) ενσωματωθεί στο σύστημα κανόνων της κοινωνίας μας, είτε (γ) αποτελεί μέρος της μη διαπραγματεύσιμης ηθικής συνείδησης του ατόμου ανεξάρτητα από το αν είναι ευρέως αποδεκτός ή όχι.

5. Αμφισβήτηση της νομιμότητας ενός κανόνα - δηλαδή της ορθότητας του τρόπου με τον οποίο έχει θεσπιστεί - και επομένως του δικαιώματός του να απαιτεί τη συμμόρφωση των μελών της κοινωνίας. Κάποιος μπορεί, παραδείγματός χάριν, να απορρίπτει κανόνες του κυπριακού κράτους που σχετίζονται με την πρόσβαση στη νεκρή ζώνη γιατί θεωρεί ότι αυτοί έχουν στην ουσία επιβληθεί από τον τουρκικό στρατό, ή κάποιους άλλους κανόνες γιατί θεωρεί ότι έχουν υπαγορευθεί από το Συμβούλιο της Ευρώπης ή την Ευρωπαϊκή Ένωση, ή έχουν ψηφιστεί από τη Βουλή βεβιασμένα, χωρίς επαρκή δημόσια συζήτηση. Κάποιος μπορεί ακόμα να αμφισβητήσει και ολόκληρο το σύστημα κανόνων της κοινωνίας, πιστεύοντας ότι αυτό είναι δημιούργημα προνομιάς κοινωνικής ομάδας η οποία, παρά τη φαινομενική δημοκρατικότητα του πολιτεύματος, έχει στην ουσία την εξουσία στα χέρια της και τη χρησιμοποιεί συστηματικά για να εξυπηρετεί τα δικά της συμφέροντα.

6. Η άποψη ότι ένας κανόνας δεν δεσμεύει το άτομο (το άτομο δεν έχει υποχρέωση να τηρήσει ένα κανόνα), όχι γιατί το άτομο αυτό θεωρεί τον κανόνα μη νομιμοποιημένο ή κατ' ουσίαν απορριπτό για λόγους αρχής (τουναντίον, αποδέχεται και ουσιαστικά και διαδικαστικά τον κανόνα και επιθυμεί την τήρηση του από όλους, συμπεριλαμβανομένου και του ίδιου) αλλά γιατί ο εν λόγω κανόνας καταπατείται ευρέως και το άτομο θεωρεί ότι τηρώντας τον κάτω από αυτές τις συνθήκες θα «αδικούσε» τον εαυτό του ή την οικογένειά του.

Αυτός ο παράγοντας βρίσκεται πίσω από πολλές περιπτώσεις ρουσφετιού και χρησιμοποίησης «μέσων» για εξασφάλιση εξυπηρέτησεων, παρόλο που, χωρίς αμβιβολία, πολλές φορές χρησιμοποιείται ως δικαιολογία, κυρίως για λόγους ηθικής κάλυψης.

Ο παράγοντας αυτός μπορεί να λειτουργήσει και σε περιπτώσεις όπου το όφελος από την παράβαση είναι ελάχιστο («Όλοι πετάνε τα σκουπίδια τους από το παράθυρο του αυτοκινήτου· εγώ είμαι ο βλάκας που θα τα κουβαλώ μαζί μου σε όλη τη διαδρομή;»)

Μια τέτοια νοοτροπία οδηγεί σε φαύλο κύκλο - όπου η δυσνομία γεννά περισσότερη δυσνομία - που για να αναστραφεί απαιτεί τεράστια αρχική προσπάθεια.

7. Η ανάπτυξη από το άτομο αναγκών επιθυμιών, προσδοκιών κ.τ.λ., που δεν μπορούν να ικανοποιηθούν εύκολα, ή καθόλου, εντός των πλαισίων των κανόνων της κοινωνίας, και στην ικανοποίηση των οποίων το άτομο αποδίδει μεγάλη αξιολογική βαρύτητα. Τέτοια μπορεί να είναι η καθόλου εξωπραγματική ανάγκη που αισθάνεται έντονα ένας νεαρός μισθοσυντηρητής να αποκτήσει νωρίς στη ζωή του δικό του σπίτι μιας κοινωνικά αποδεκτής στάθμης και μεγέθους, καινούργιο πολυτελές αυτοκίνητο, εξοχικό σε «αναβαθμισμένη» περιοχή και τη δυνατότητα να κάνει τακτικές διακοπές σε εξωτικά μέρη.

8. Η αντίληψη ότι οι συνθήκες προσφέρουν τη δυνατότητα στο άτομο, τις επιθυμίες του που δεν μπορεί να υλοποιήσει (εύκολα) εντός των κανόνων να τις υλοποιεί (ευκολότερα) παραβαίνοντας τους κανόνες. Τη δυνατότητα αυτή τη συνθέτουν δυο στοιχεία:

(α) η ύπαρξη ευκαιριών/πειρασμών για δυνητικά πολύ αποδοτικές (όταν πετύχουν) παραβάσεις (π.χ. διαρρήξεις κοσμηματοπωλείων, ηλεκτρονικού ή άλλου είδους «ξυπνες» κλοπές από ξένους τραπεζικούς λογαριασμούς, εμπορία ναρκωτικών, εξασφάλιση μίζων για μεγάλες δημόσιες αγορές, μαστρωπεία, ξέπλυμα βρώμικου χρήματος κτλ)

(β) η απουσία ή ανεπάρκεια εξωτερικών παραγόντων που αποτρέπουν το άτομο από του να προβεί σε παράβαση, όπως ο αποτελεσματικός έλεγχος από την κοινωνία ή / και τις αρμόδιες αρχές και η μεγάλη πιθανότητα αποτυχίας της παράβασης, ή και αποκάλυψης της και επιβολής κυρώσεων.

Η ελλιπής εξωτερική αποτροπή / καταστολή ευνοεί όχι μόνο τις μεγαλοπαραβάσεις αλλά και εκείνες όπου το αναμενόμενο όφελος είναι μικρό έως ελάχιστο.

9. Η χαμηλή εκτίμηση, εκ μέρους του ατόμου, της αξίας της νομιμοφροσύνης, της συμμόρφωσης δηλαδή προς τους νόμιμους κανόνες της κοινωνίας, έστω κι αν η συμμόρφωση αυτή δεν συνάδει με τα συμφέροντα του αλλά ούτε και με τις μη συμφεροντολογικές αξιολογήσεις του οι οποίες στη δεδομένη στιγμή τυγχάνει να βρίσκονται σε διάσταση με εκείνες της ευρύτερης κοινωνίας. Εδώ πρόκειται για μια ατομιστική, αντικοινωνική στάση, ανεξάρτητα από το αν έχει συμφεροντολογικό χαρακτήρα ή όχι.

10. Τέλος, η αδυναμία ενός ατόμου να αντισταθεί σε εσωτερικές ροπές / παρορμήσεις / κίνητρα που το ωθούν να δράσει σε αντίθεση με τις δικές του αξιολογικές κρίσεις. Αυτή η αδυναμία βούλησης / χαρακτήρα / αντίστασης σε πειρασμούς, μπορεί να λειτουργήσει υπέρ της εξυπηρέτησης κάποιων ιδιοτελών συμφερόντων του ατόμου και εναντίον αυτού που το άτομο θεωρεί ορθό / ηθικό, μπορεί όμως και να λειτουργήσει υπέρ μιας άμεσα πειστικής αλλά βλαβερής επιθυμίας του (π.χ. χρήση ναρκωτικών, ή κατανάλωση αλκοόλ πριν το οδηγητή) εις βάρος της επιλογής που το ίδιο το άτομο, την ίδια εκείνη στιγμή, κρίνει (αξιολογεί) ως πιο συμφέρουσα για το ίδιο.

Παράγοντες Ευνομίας

Αν αυτοί είναι οι κυριότεροι παράγοντες δυσνομίας στην κοινωνία μας, οι αντίθετες με αυτούς καταστάσεις θα αποτελούσαν «παράγοντες ευνομίας». Συνοπτικά, λοιπόν, στην προσπάθεια της να καταπολεμήσει την δυσνομία και να προωθήσει την ευνομία, η κοινωνία μας

θα πρέπει να καλλιεργήσει - στο βαθμό φυσικά που αυτό είναι εφικτό αλλά και μη απορριπτό από άλλες σκοπιές - τα εξής χαρακτηριστικά:

1. Συστήματα κανόνων, αρχών και αξιών τα οποία (α) χαρακτηρίζονται από σαφήνεια, εσωτερική συνέπεια και συνεκτικότητα (β) σέβονται αρχές και δικαιώματα που είναι κατοχυρωμένα στον πολιτισμικό χώρο εντός του οποίου η κοινωνία μας λειτουργεί και συναλλάσσεται (Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Ένωση, ΟΗΕ, κ.ο.κ.) και (γ) είναι νομιμοποιημένα στα μάτια των αποδεκτών τους, εκείνων δηλαδή που καλούνται να τα τηρήσουν.

2. Άτομα με (α) πολύ καλή γνώση των συστημάτων αυτών, του περιεχομένου τους και των σχέσεων και λόγων ύπαρξης των στοιχείων που τα αποτελούν (β) υψηλό βαθμό ενστερνισμού, των (ηθικών, κοινωνικών, περιβαλλοντικών και άλλων), αξιών και αρχών που διέπουν τα εν λόγω συστήματα κανόνων (γ) αίσθηση του μέτρου στην αξία που αποδίδουν σε ατομικούς στόχους και επιδιώξεις (δ) οξύ αίσθημα κοινωνικής ευθύνης και νομιμοφροσύνης (ακόμα και σε συνθήκες διάχυτης παραβατικότητας) και (ε) δύναμη χαρακτήρα και βούλησης.

3. Κοινωνικές συνθήκες όπου (α) οι δημιουργούμενες ατομικές ανάγκες, επιθυμίες, προσδοκίες, σχέδια ζωής κ.ο.κ. μπορούν σε μεγάλο βαθμό να βρουν ευκαιρίες εκπλήρωσης τους εντός των κοινωνικών κανόνων και (β) οι ευκαιρίες / πειρασμοί για ικανοποίηση τέτοιων επιδιώξεων εκτός των κανόνων είναι σχετικά μικρές.

4. Επαρκής δυνατότητα της κοινωνίας να αποτρέπει/καταστέλλει την εκδήλωση εκείνων των παραβατικών τάσεων των μελών της οι οποίες θα εξακολουθήσουν να υπάρχουν παρά την όποια επιτυχία στην πραγματοποίηση των στόχων 1-3 πιο πάνω. Η κοινωνική δυνατότητα αποτροπής / καταστολής των παραβάσεων συνίσταται στον αποτελεσματικό έλεγχο και την αποδεδειγμένη και αναγνωρισμένη ικανότητα αποκάλυψης και επιβολής σημαντικών κυρώσεων σε μεγάλο ποσοστό περιπτώσεων παραβάσης.

Μοντέλα ευνομίας

Ο εντοπισμός των παραγόντων ευνομίας, όμως, δεν μας επιτρέπει, από μόνος του, να καταστρώσουμε στρατηγική για προώθηση της ευνομίας. Δεν

είναι αρκετό να πούμε: «Ας καλλιεργήσουμε αυτούς τους παράγοντες». Γιατί, οι ίδιοι παράγοντες μπορούν να υπάρξουν με πολλές διαφορετικές μορφές και σε πολύ διαφορετικές αναλογίες μεταξύ τους, και να καλλιεργηθούν με διαφορετικές μεθόδους στα πλαίσια πολύ διαφορετικών συνθηκών, δημιουργώντας έτσι διαφορετικά είδη ή «μοντέλα» ευνομίας. Μια ακραία, θεωρητική περίπτωση θα ήταν ένα μοντέλο όπου η ευνομία στηρίζεται πλήρως στην παντελή απουσία τάσεων παραβατικότητας ανάμεσα στα μέλη της κοινωνίας - πράγμα που επιτυγχάνεται μέσω παραγόντων όπως οι 1-3 πιο πάνω - και δεν χρειάζεται καθόλου τον παράγοντα 4, δηλαδή μεθόδους αποτροπής / καταστολής. Μια τέτοια κοινωνία φυσικά είναι εξωπραγματική. Θα ήταν είτε κοινωνία αγγέλων είτε περίπτωση 100% επιτυχημένης γενικής πλύσης εγκεφάλου. Η αντίθετη, και εξίσου εξωπραγματική περίπτωση είναι εκείνη όπου η ευνομία επιτυγχάνεται αποκλειστικά μέσω καταστολής, χωρίς καμμία προσπάθεια να περιοριστούν, με άλλα μέσα, οι τεράστιες έκτασης και έντασης παραβατικές τάσεις. Μια τέτοια κατάσταση θα ήταν τόσο καταπιεστική που δεν θα μπορούσε να επιβιώσει για πολύ.

Στον πραγματικό κόσμο, για την επίτευξη κοινωνικής ευνομίας απαιτείται κάποιος συνδυασμός των δυο στοιχείων, του περιορισμού δηλαδή των παραβατικών τάσεων και της αποτροπής / καταστολής. Όμως, ακόμα και για τον κάθε συνδυασμό αυτού του είδους, υπάρχουν διαφορετικοί τρόποι υλοποίησης των σχετικών παραγόντων ευνομίας. Στην περίπτωση της Κύπρου μας ενδιαφέρουν δύο μοντέλα ευνομίας, το παραδοσιακό και το σύγχρονο δημοκρατικό. Σκιαγραφώντας τον τρόπο με τον οποίο επιτυγχάνεται η ευνομία στο καθένα απ' αυτά και κάνοντας τις απαιτούμενες συγκρίσεις με την κυπριακή πραγματικότητα στην εξέλιξη της κατά τον τελευταίο μισό αιώνα περίπου, θα μπορούσαμε να εξηγήσουμε σε γενικές γραμμές το παρατηρούμενο σύνδρομο δυσνομίας και να εισηγηθούμε κάποιες γενικές κατευθύνσεις που θα πρέπει να πάρουν οι προσπάθειες μας για δημιουργία των συνθηκών που έχουμε πιο πάνω χαρακτηρίσει ως παράγοντες ευνομίας.

Παραδοσιακή ευνομία

Οι κοινωνίες στις οποίες επιτυγχάνεται αυτό το είδος ευνομίας απο-

τελούνται κυρίως από μικρές, σχετικά στατικές κοινότητες, στην πλειοψηφία τους αγροτικές. Οι κοινότητες αυτές είναι σε μεγάλο βαθμό κλειστές οικονομικά / εμπορικά, συγγονοιακά, επικοινωνιακά και δημογραφικά, στο μικρό δε βαθμό που είναι ανοικτές αυτό συμβαίνει κυρίως σε σχέση με πολύ παρόμοιες τους γειτονικές κοινότητες. Εδώ οι άνθρωποι αναπτύσσουν μεταξύ τους πολυδιάστατες, κυρίως πρωτογενείς (πρόσωπο με πρόσωπο) διά βίου σχέσεις και δεσμούς.

Το σύστημα κανόνων στις κοινότητες αυτές παραδίδεται σχεδόν αναλλοίωτο από γενιά σε γενιά. Είναι σαφές και συνάδει με την επικρατούσα στην εν λόγω κοινωνία κοσμοαντίληψη. Οι νομιμοποιητικές του αρχές είναι συνήθως παραδοσιακοκρατικές («έχουμε αυτούς τους κανόνες γιατί αυτούς μας έχουν κληροδοτήσει οι πρόγονοί μας») ή/και θρησκευτικές («αυτοί οι κανόνες ορίζονται για μας από τον ίδιο τον Θεό / από τη θρησκεία μας / από τα ιερά μας βιβλία») παρόλο που σπάνια απαιτείται ρητή νομιμοποίηση, καθώς οι κανόνες τείνουν να θεωρούνται δεδομένοι, σχεδόν φυσικοί.

Οι κανόνες της παραδοσιακής κοινωνίας έχουν ακόμα τρία βασικά χαρακτηριστικά:

(α) Τείνουν να ρυθμίζουν κάθε πτυχή του ατομικού και συλλογικού βίου (οικονομία, θρησκεία, οικογενειακές σχέσεις, ένδυση, διατροφή, ψυχαγωγία κτλ) μέχρι και την τελευταία λεπτομέρεια, αφήνοντας στα μέλη της κοινωνίας πολύ μικρά περιθώρια επιλογής. Έχουν, δηλαδή, τάσεις «ολοκληρωτισμού».

(β) Τείνουν να είναι περισσότερο συγκεκριμένοι παρά γενικοί («να απέχεις από τα τάδε είδη τροφών και δραστηριοτήτων, κατά τις τάδε περιόδους του χρόνου» παρά «να φροντίζεις για την καθαρότητα της ψυχής και του σώματος σου») και να παρουσιάζονται ως δεδομένοι παρά να δικαιολογούνται με (λογική) αναγωγή σε γενικότερες αρχές και αξίες τις οποίες εξυπηρετούν.

(γ) Τείνουν να είναι μεροληπτικοί, επιδεικνύοντας σεβασμό σε καθιερωμένες ασύμμετρες σχέσεις παρά στην αντικειμενικότητα και την ίση μεταχείριση. (Π.χ. σε μια διαμάχη μεταξύ της οικογένειας μου, του χωριού μου, της παράταξης μου, της θρησκευτικής μου ομάδας, του έθνους μου, κ.ο.κ., με μια ξένη οικογένεια, παράταξη, χωριό, θρησκευτική ομάδα, έθνος, κ.ο.κ., αναμένω να επιδείξω αμέριστη αφοσίωση στη δική μου ομάδα - απλώς επειδή είναι η δική μου - παρά να αρχίσω να σκέφτομαι ποιος έχει «δίκαιο». Ή, για

άντρες και γυναίκες ισχύουν διαφορετικοί λόγοι διαζυγίου).

Τα μέλη της παραδοσιακής κοινότητας, από τις πρώτες στιγμές - και καθ' όλη τη διάρκεια - της ζωής τους, κοινωνικοποιούνται («γαλουχούνται») στενά, πολύπλευρα, με μεγάλη εσωτερική συνέπεια, σχεδόν μονοπωλιακά και με ελάχιστους εξωτερικούς ανταγωνιστικούς επηρεασμούς. Έτσι, εξοικειώνονται πλήρως και εσωτερικεύουν τους κανόνες και αξίες της κοινότητας και τις νομιμοποιητικές τους αρχές καθώς και τις κοσμοαντιλήψεις με τις οποίες όλα αυτά είναι συνυφασμένα.

Η κοινωνικοποίηση αυτή συντελείται μέσω της επαναληπτικής μίμησης, της αποστήθισης, της κατήχησης, της ενθάρρυνσης για άκριτη αποδοχή της κάθε ειδους αυθεντίας, αφήνοντας υπανάπτυκτη την κριτική σκέψη και τον αφαιρετικό, καθολικό, αμερόληπτο, αυτόνομο λόγο. Αφήνει υπανάπτυκτη επίσης και αυτή την ίδια την ατομικότητα και κατ' επέκταση φυσικά, τον ατομικισμό. Τα άτομα παραμένουν βυθισμένα στην ομάδα, περισσότερο εξαρτήματα του όλου παρά ανεξάρτητες οντότητες με δικές τους απόψεις, ανάγκες, συμπεριφορές, επιλογές. Οι προσδοκίες τους από τη ζωή παραμένουν σε μεγάλο βαθμό εναρμονισμένες με τους κανόνες της κοινότητας κι οι εσωτερικές ροπές τους προς την διενέργεια παραβάσεων, για αντίσταση προς τις οποίες θα απαιτείτο δύναμη χαρακτήρα, είναι περιορισμένες. Οι δε οικονομικές, τεχνολογικές και άλλες συνθήκες προσφέρουν σχετικά μικρούς πειρασμούς για παράβαση.

Είναι φανερό από τα πιο πάνω πως η παραδοσιακή κοινωνία επιτυγχάνει να κρατήσει την παραβατικές τάσεις των μελών της σε χαμηλά επίπεδα.

Επιπρόσθετα όμως, η κοινωνία αυτή έχει ανεπτυγμένη σε πολύ ψηλό βαθμό και την ικανότητα να αποτρέπει / καταστέλλει την εκδήλωση των παραβατικών τάσεων που - αναπόφευκτα - εναπομένουν. Η δυνατότητα αυτή έγκειται όχι τόσο σε επίσημα θεσμοθετημένους φορείς εξουσίας όσο στον στενό και αποτελεσματικό ανεπίσημο έλεγχο του κοινωνικού περιγύρου (οικογένεια, ευρύτερη κοινότητα) και η δυνατότητα επιβολής και πάλι ανεπίσημων αλλά αποτρεπτικότερων κυρώσεων όπως η δια βίου περιθωριοποίηση ή / και η αποκοπή από το σώμα της ομάδας. Σημαντική αποτρεπτική δύναμη στην παραδοσιακή κοινωνία έχει συνήθως και ο «φόβος του Θεού».

Σύγχρονη δημοκρατική ευνομία

Το μοντέλο παραδοσιακής ευνομίας που περιγράψαμε πιο πάνω, μας βοηθά να κατανοήσουμε την κατάσταση που επικρατούσε στην Κύπρο μέχρι τα μέσα περίπου αυτού του αιώνα και η οποία βεβαίως ανατράπηκε άρδην με τις ραγδαίες αλλαγές που γνώρισε η κοινωνία μας μετά την ανεξαρτησία και ιδιαίτερα μετά την τουρκική εισβολή του 1974.

Το μοντέλο της σύγχρονης δημοκρατικής ευνομίας, από την άλλη, αποτελεί ένα ιδεώδες των σύγχρονων δυτικών δημοκρατιών, καθώς και ενός διαρκώς αυξανόμενου αριθμού άλλων κοινωνιών, που το θεωρούν ανώτερο από το μοντέλο ευνομίας της παραδοσιακής κοινωνίας από την οποία οι ίδιες έχουν ιστορικά εξελιχθεί.

Είναι ένα μοντέλο που έχει τις καταβολές του στον Ευρωπαϊκό Διαφωτισμό και το οποίο είναι ανεπαρκώς πραγματωμένο, ακόμα και στις πιο δημοκρατικές κοινωνίες του πλανήτη.

Θεωρητικά, είναι αυτού του είδους την ευνομία που και η Κύπρος φιλοδοξεί σήμερα να εγκαθιδρύσει. Ακόμα όμως και στη θεωρία, το κάνει με πολλές αμφιταλαντεύσεις και επίμονες νοσταλγικές ματιές προς τα πίσω. Στην πράξη δε το είδος αυτό μόνο επιφανειακές και αδύναμες ρίζες έχει κατορθώσει να ρίξει στον τόπο μας. Θα εισηγηθούμε ότι για την επίτευξη ευνομίας στην κυπριακή κοινωνία θα πρέπει να προχωρήσουμε αποφασιστικά προς την κατεύθυνση της πραγμάτωσης αυτού του μοντέλου.

Η κοινωνία στην οποία - σύμφωνα με το μοντέλο - επιτυγχάνεται η σύγχρονη δημοκρατική ευνομία είναι τεχνολογικά και οικονομικά πολύ ανεπτυγμένη (βιομηχανική / μεταβιομηχανική), δημοκρατική και ανοικτή από οικονομικής / εμπορικής, συγγονοιακής, επικοινωνιακής και δημογραφικής άποψης. Είναι πολιτισμικά (θρησκευτικά, εθνικά, γλωσσικά κ.τ.λ.) πλουραλιστική και συνεχώς μεταβαλλόμενη. Οι σχέσεις των μελών της είναι κατά το πλείστον δευτερογενείς, μονοδιάστατες ή ολιγοδιάστατες και σχετικά βραχύβιες.

Το σύστημα κανόνων στην κοινωνία αυτή είναι «φιλελεύθερο», με την έννοια ότι ρυθμίζει μόνο ορισμένες πτυχές του ατομικού και συλλογικού βίου (αυτές που μια συγκεκριμένη κοινωνία σε μια

δεδομένη στιγμή θεωρεί αναγκαίο ή ορθό να ρυθμίζει). Τις υπόλοιπες πτυχές (που κατά κανόνα περιλαμβάνουν τη θρησκεία, τη γλώσσα, την πολιτική - ιδεολογική ταύτιση, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την εθνική ταύτιση, το στυλ ντυσίματος, διατροφής και ψυχαγωγίας, κτλ) τις αφήνει ρητώς ανοικτές στις επιλογές των μελών της κοινωνίας, αναγνωρίζοντας έτσι το δικαίωμα στην πολιτισμική διαφορετικότητα.

Οι κανόνες αυτοί είναι σαφείς και συνεπείς μεταξύ τους, σχηματίζοντας ένα συνεκτικό σύστημα στο οποίο οι πιο συγκεκριμένοι κανόνες ανάγονται λογικά σε γενικότερους που σε τελική ανάλυση στηρίζονται σε σχετικά μικρό αριθμό θεμελιωδών αρχών και αξιών που περιλαμβάνει όλες τις διεθνώς αναγνωρισμένες αρχές και αξίες (π.χ. αυτές που περιλαμβάνονται στην οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ). Το σύστημα αυτό είναι αμερόληπτο στηριζόμενο στην αρχή της ίσης μεταχείρισης. Τόσο η αμεροληψία του όσο και η λογική του συνέπεια και συνεκτικότητα, του προσδίδουν ένα υψηλό βαθμό αρθρολογικότητας.

Οι κανόνες - συμπεριλαμβανομένης φυσικά και τις διαχωριστικής γραμμής μεταξύ της (ρυθμιζόμενης) περιοχής της υποχρέωσης και της περιοχής του δικαιώματος επιλογής - καθορίζονται δημοκρατικά, με την ενεργό συμμετοχή των μελών της κοινωνίας και βρίσκονται υπό τη συνεχή αίρεσή τους. Πριν, αλλά και μετά τη θέσπιση τους οι κανόνες είναι αντικείμενο δημόσιων συζητήσεων: Ποιο το ακριβές περιεχόμενο τους, ποιες οι γενικότερες αρχές και αξίες που εξυπηρετούν, ποιες οι επιπτώσεις της τήρησης και της μη τήρησης τους, κ.ο.κ. Με άλλα λόγια, η κοινωνία αυτή είναι «αυτόνομη» με την κυριολεκτική έννοια του όρου, δηλαδή, θέτει η ίδια, συλλογικά, νόμους για τον εαυτό της.

Με την ενεργό συμμετοχή των εκάστοτε επηρεαζόμενων τμημάτων της κοινωνίας συζητούνται και θεσπίζονται όχι μόνο οι νόμοι και κανονισμοί του κράτους αλλά και οι ανάλογοι κανόνες επί μέρους θεσμών και οργανισμών της κοινωνίας, όπως είναι, π.χ., τα σχολεία και άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα, τα πολιτικά κόμματα, οι ιδιωτικοί και δημόσιοι εργασιακοί οργανισμοί, ακόμα - τηρώντας τις αναλογίες - και οι οικογένειες.

Οι κανόνες της κοινωνίας αυτής δεν θεωρούνται δεδομένοι, αλλά ούτε ασφαλώς νομιμοποιούνται σε παραδοσιακοκρατική ή σε θρησκευτική βάση. Κριτήριο νομιμοποίησης τους είναι η

ελεύθερη, ορθολογική, συλλογική θέσπιση τους από την κοινωνία. Το κριτήριο αυτό, όπως έχουμε δει, ικανοποιείται στην κοινωνία αυτή, πράγμα που αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα ευνομίας.

Η ενεργός συμμετοχή των ατόμων στην ορθολογική συζήτηση, διαμόρφωση και θέσπιση των κανόνων που τους αφορούν συμβάλλει τα μέγιστα στην υλοποίηση και άλλων παραγόντων ευνομίας, όπως η εξοικείωση με τους κανόνες αυτούς και ο ενστερνισμός τους.

Η δημιουργία των τελευταίων δύο αυτών παραγόντων διευκολύνεται σημαντικά και από τον πολύ πιο ορθολογικό χαρακτήρα που έχουν τα σύγχρονα συστήματα κανόνων σε συνάρτηση με την αυξημένη ορθολογικότητα που αναπτύσσουν τα άτομα μέσα από την διάβου ενεργό συμμετοχή τους στις δημοκρατικές διαδικασίες. Η διπλή αυτή ορθολογικότητα απελευθερώνει το άτομο από την ανάγκη της σχεδόν αποκλειστικής, παθητικής προσήλωσης στο επίπεδο των πολλαπλών και αποσπασματικών συγκεκριμένων κανόνων, επιτρέποντας του να κινείται κριτικά και δημιουργικά μεταξύ αυτού και άλλων, πιο γενικών, λογικά οικονομικών και ενοποιητικών επιπέδων.

Οι δημοκρατικές διαδικασίες στις οποίες τα άτομα συμμετέχουν ενεργά, λόγω και της συλλογικότητας που τις χαρακτηρίζει, συμβάλλουν επίσης στη σφυρηλάτηση κοινωνικής συνείδησης και νομιμοφροσύνης, δηλαδή αίσθησης καθηκόντος για τήρηση, εκ μέρους του ιδίου του ατόμου, των δημοκρατικά υιοθετημένων κανόνων, αλλά και ευθύνης για την τήρηση τους εκ μέρους άλλων.

Μέσα από τις διαδικασίες αυτές τα άτομα μαθαίνουν να διακρίνουν την περιοχή των υποχρεώσεων και δικαιωμάτων από εκείνη των επιλογών - τόσο των δικών τους όσο και των άλλων. Μαθαίνουν να αποδέχονται τη διαφορετικότητα των άλλων εντός της περιοχής των επιλογών, στη δε περιοχή του υποχρεωτικού να σέβονται τις συλλογικές αποφάσεις, κι αν διαφωνούν με αυτές να επιδιώκουν την τροποποίηση τους εντός των νόμιμων διαδικασιών, τηρώντας τις όμως ενόσω βρίσκονται σε ισχύ.

Η συμμετοχή θέτει το άτομο συνεχώς ενώπιον της ανάγκης να κάνει και να υποστηρίξει απέναντι στους υπόλοιπους (που δυνατόν να συνθέτουν ένα πολιτισμικό ψηφιδωτό) αξιολογικές επιλογές και ιεραρχήσεις, οι οποίες προφανώς πρέπει να ικανοποιούν τις δικές του ανάγκες αλλά και να λαμβάνουν υπ' όψιν και εκείνες των άλλων. Με τον τρόπο αυτό συμβάλλει στη συγκρότηση

συνεκτικών προσωπικών ταυτοτήτων οι οποίες διαθέτουν ανεξαρτησία από την ομάδα χωρίς να είναι αποξενωμένες ή εχθρικές προς αυτήν. Βοηθά, δηλαδή, τα άτομα να αναπτύξουν ατομικότητα χωρίς ατομικισμό. Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά της ταυτότητας του ατόμου - η ορθολογικότητα, η συνεκτικότητα, η ίδια η «γνωριμία» του με αυτήν (με τον εαυτό του) - ενδυναμώνουν επίσης τον αυτοέλεγχο του ατόμου, καθίστωντας το λιγότερο ευάλωτο σε επηρεασμούς και πειρασμούς. Έτσι, η δημοκρατική συμμετοχή συμβάλλει ουσιαστικά στη δημιουργία αυτόνομων και εσωτερικά δυνατών ατόμων.

Αυτή η από μικρής ηλικίας και συνεχιζόμενη καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής δημοκρατική συμμετοχή σε όλες τις περιοχές του κοινωνικού βίου που διέπονται από κανόνες ή όπου απαιτείται η λήψη συλλογικών αποφάσεων οποιουδήποτε είδους (ξεκινώντας, π.χ. από την οικογένεια, τη σχολική τάξη, τον αθλητικό σύλλογο) σαφώς αποτελεί καθοριστικότατο συστατικό στοιχείο της κοινωνικοποίησης του ατόμου στην υπό συζήτηση κοινωνία. Υπάρχουν όμως και άλλες διαδικασίες κοινωνικοποίησης στην κοινωνία αυτή που έχουν παρόμοιο χαρακτήρα και συμβάλλουν με ανάλογους τρόπους στη γένεση παραγόντων ευνομίας. Οι κυριότερες, ίσως, είναι αυτές που συντελούνται στους χώρους μάθησης: σχολεία, πανεπιστήμια, κέντρα ανάπτυξης εργαζομένων αλλά και συνθησιμένους χώρους εργασίας όπου η συνεχής μάθηση αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο.

Καίριας σημασίας εδώ είναι οι μέθοδοι μάθησης. Η έμφαση στην κατήχηση, την προβολή της αυθεντίας, την παθητική πρόληψη έτοιμων γνώσεων, εγκυκαταλείπεται για χάρη της αυτενέργειας, του προβληματισμού, της αναζήτησης, της ανακάλυψης, της δημιουργίας και μάλιστα όσο πιο πολύ γίνεται σε πλαίσια ομαδικότητας και συνεργασίας.

Όσον αφορά το αντικείμενο της μάθησης (στον τομέα των αξιών) ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στις καθολικές, πανανθρώπινες αξίες οι οποίες διέπουν τα συστήματα κανόνων στις σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες, συμπεριλαμβανομένου και του σεβασμού της πολιτισμικής διαφορετικότητας. Παράλληλα η κάθε πολιτισμική ομάδα (θρησκευτική, εθνική, κτλ) καλλιεργεί και τις ιδιαίτερες της αξίες (παραδόσεις, ήθη και έθιμα, κτλ) χωρίς όμως οι τελευταίες να υποσκάπτουν ή να λαμβάνουν προτεραιότητα έναντι των πρώτων.

Όπως ήδη έχουμε αναφέρει, η σύγχρονη

δημοκρατική κοινωνία είναι διάπλατα ανοιχτή, γίνεται δε όλο και πιο ανοιχτή με την αυξανόμενη παγκοσμιοποίηση.

Η κοινωνικοποίηση των ατόμων, ως εκ τούτου, δεν μπορεί να είναι μονοπωλιακή, ομοιόμορφη και μονόπλευρη. Τα μέλη της κοινωνίας κατακλύζονται συνεχώς με ποικίλα και συχνά αντιφατικά μηνύματα, τα οποία θα μπορούσαν να προκαλέσουν σύγχυση και αποπροσανατολισμό, ιδιαίτερα στην αξιολογική σφαίρα. Τα άτομα όμως αυτά, έχοντας αναπτύξει ταυτότητες που χαρακτηρίζονται από συνεκτικότητα, αυτογνωσία και κριτική σκέψη, είναι ικανά σε μεγάλο βαθμό να αντιμετωπίζουν τον καταγιοισμό αυτό με ένα συγκροτημένο, κριτικό, αλλά συνάμα και επικοδομητικό, δημιουργικό τρόπο. Διαθέτουν ταυτόχρονα το ψυχικό σθένος να αποκρούουν στις περισσότερες περιπτώσεις τους τεράστιους επηρεασμούς για παραβατική δράση που επίσης τους επιφυλάσσει η σύγχρονη κοινωνία.

Έτσι, στη σύγχρονη δημοκρατική κοινωνία γίνεται καθορθωτό με πολύ διαφορετικούς τρόπους απ' ό,τι στην παραδοσιακή, να διατηρούνται οι παραβατικές τάσεις των ατόμων σε σχετικά χαμηλά επίπεδα, και κατ' επέκταση να περιορίζεται στον μικρότερο δυνατό βαθμό η ανάγκη για χρήση αποτρεπτικών / κατασταλτικών μεθόδων. Παράλληλα όμως, η κοινωνία αυτή αναπτύσσει επαρκώς και τις ικανότητες εκείνες που απαιτούνται για την αποτροπή / καταστολή των παραγωγικών τάσεων που αναπόφευκτα παραμένουν.

Η αποτρεπτική / κατασταλτική ικανότητα της κοινωνίας αυτής δεν στηρίζεται στον ασφυκτικό για το άτομο έλεγχο και την επιβολή των κυρώσεων της παραδοσιακής κοινότητας, ούτε και στην απειλή της θεϊκής τιμωρίας, αλλά, κατά πρώτο λόγο στην αποδεδειγμένη και αναγνωρισμένη από όλους αποτελεσματικότητα των επισήμων θεσμών που φέρουν την ευθύνη για την διαφύλαξη της εφαρμογής των κανόνων σε καθορισμένους τομείς δικαιοδοσίας (κεντρική και περιφερειακή δημόσια διοίκηση - περιλαμβανομένης και της αστυνομίας - τοπικές αρχές, διοικήσεις εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και εργασιακών οργανισμών, αντίστοιχα αρμόδια σώματα πολιτικών κομμάτων, κ.ο.κ.) και κατά δεύτερο λόγο σε μια λιγότερο απτή αλλά όμως έντονα αισθητή κοινωνική προσδοκία για τήρηση των κανόνων και παράλληλη έλλειψη κοινωνικής ανοχής απέναντι στην παράβασή τους.

Η αποτελεσματικότητα των θεσμών που

φέρουν την ευθύνη για την αποτροπή / καταστολή της καταπάτησης των κανόνων βασίζεται κυρίως στους εξής παράγοντες:

α) τη χαμηλή τάση για παράβαση των κανόνων των ιδίων των θεσμών αυτών εκ μέρους των ατόμων που τους στελεχώνουν, πράγμα που επιτυγχάνεται με τους τρόπους που επιτυγχάνεται στην κοινωνία γενικά και τους οποίους έχουμε δει.

β) τη χρηστή (δίκαια, αμερόληπτη, ευσυνείδητη) διοίκηση των θεσμών αυτών, περιλαμβανομένης της αξιοκρατίας στην πρόσληψη, αξιολόγηση και ανέλιξη των μελών τους.

γ) τη μεγαλύτερη δυνατή διαφάνεια στη λειτουργία των θεσμών αυτών τόσο εσωτερικά όσο και προς τα έξω, που συνεπάγεται και την ειλικρίνεια τους να λογοδοτούν για τις πράξεις τους προς τα επηρεαζόμενα από αυτούς τμήματα της κοινωνίας.

δ) τη συνεχή βελτίωση των μεθόδων διεύθυνσης, οργάνωσης και λειτουργίας των θεσμών αυτών καθώς και των τεχνικών μέσων που διαθέτουν, έτσι που να αξιοποιούνται στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό οι ατομικές και συλλογικές παραγωγικές και δημιουργικές δυνατότητες των ανθρώπων που τους στελεχώνουν και να μεγιστοποιείται η αποδοτικότητα τους.

ε) τη διασφάλιση της μεγαλύτερης δυνατής εμπιστοσύνης, εκ μέρους των επηρεαζομένων τμημάτων της κοινωνίας, προς τους θεσμούς αυτούς για τον αποδοτικό και χρηστό τρόπο με τον οποίο επιτελούν το έργο τους.

Η αποτελεσματικότητα των θεσμών αυτών στην αποτροπή / καταστολή των παραβάσεων επιτυγχάνεται χωρίς αυταρχικότητα και με σεβασμό των δικαιωμάτων τόσο των επηρεαζομένων από τη δράση τους μελών της κοινωνίας όσο και των δικών τους μελών.

Η δε κοινωνική «πίεση» για συμμόρφωση προς τους κανόνες (προσδοκίες για τήρηση τους, μη ανοχή της καταπάτησης τους) στη σύγχρονη δημοκρατική κοινωνία, παράγεται και γίνεται αισθητή με την ανάπτυξη ενός πλούσιου πλέγματος πρωτογενών και δευτερογενών κοινωνικών δεσμών «αστικού» τύπου, από το πιο μακροσκοπικό επίπεδο της κοινωνίας μέχρι την τοπική κοινότητα, την οικογένεια και άλλα μικρο-κοινωνικά επίπεδα. Οι «αστικοί» τύπου δεσμοί αυτοί κρατούν το άτομο κοντά στην ομάδα, αποτρέποντας την κοινωνική του απομόνωση και αποξένωση, χωρίς να καταπνίγουν την ατομικότητα και να ισοπεδώνουν τη διαφορετικότητά του.

Η δυσνομία στην κυπριακή κοινωνία και η υπέρβαση της

Μετά την παρουσίαση των δυο αυτών μοντέλων ευνομίας, δεν είναι δύσκολη η εξήγηση της κατάστασης δυσνομίας στην οποία βρίσκεται σήμερα η κυπριακή κοινωνία. Σε γενικές γραμμές, μπορούμε να πούμε ότι με τη ραγδαία εξέλιξη της κοινωνίας μας κατά τις τελευταίες τέσσερις περίπου δεκαετίες - από μια κατά κύριο λόγο παραδοσιακή, αγροτική κατάσταση προς την κατεύθυνση μιας σύγχρονης, αστικοποιημένης ανοικτής κοινωνίας - οι συνθήκες παραδοσιακής ευνομίας, που επικρατούσαν σε μεγάλο βαθμό, υποσκάφηκαν ριζικά, χωρίς να γίνει επαρκώς κατορθωτή η δημιουργία αντίστοιχων συνθηκών σύγχρονης δημοκρατικής ευνομίας.

Πιο συγκεκριμένα:

1) Το σύστημα κανόνων της παραδοσιακής κοινωνίας (με τη μεροληπτικότητα του, την έμφαση του στο συγκεκριμένο, και τις τάσεις του προς την «ολοκληρωτική» ρύθμιση της ζωής των ανθρώπων) το οποίο, ως αποτέλεσμα διεργασιών αιώνων, ήταν πλήρως επεξεργασμένο και προσαρμοσμένο στις συνθήκες της παραδοσιακής κοινωνίας, δεν ισχύει πλέον επίσημα στο σύνολο του.

Παράλληλα, η κοινωνία μας δεν έχει ακόμα συμπληρώσει την υιοθέτηση ενός νέου, «φιλελεύθερου» (με την έννοια που εξηγήσαμε πιο πάνω), αμερόληπτου και ορθολογικά συγκροτημένου συστήματος κανόνων που να ικανοποιεί τις ανάγκες των σημερινών, εγχώριων και παγκόσμιων συνθηκών - παρόλο που έχει διανύσει το μεγαλύτερο μέρος του δρόμου προς την κατεύθυνση αυτή. Έτσι, το σημερινό σύστημα κανόνων παρουσιάζει ελλείψεις και αντιφάσεις, που δεν είναι αμέτοχες στην παρατηρούμενη δυσνομία.

2) Η κυπριακή κοινωνία δεν πρόλαβε ακόμη να αναπτύξει επαρκή γνώση του νέου συστήματος κανόνων της, των θεμελιωδών αρχών και αξιών που το διέπουν και των βασικών του διαφορών από το παραδοσιακό σύστημα το οποίο εξακολουθεί σε ένα αρκετά μεγάλο βαθμό να βρίσκεται στο νου και τις καρδιές των ανθρώπων. Ούτε και μπόρεσε να

ταυτιστεί αξιολογικά με το νέο σύστημα - να το ενστερνιστεί - στον απαιτούμενο βαθμό.

Η ελλειπής αυτή εξοικείωση και αξιολογική ταύτιση με το σημερινό σύστημα κανόνων, αρχών και αξιών οφείλεται στο συνδυασμό τεσσάρων κυρίως παραγόντων:

α) Τον πολύ γρήγορο ρυθμό της αλλαγής των κανόνων, αρχών και αξιών.

β) Το ότι πολλά στοιχεία του νέου συστήματος είναι εντελώς καινούργια - συχνά εισαγόμενα - και ξένα προς τους τρόπους σκέψης και τις νοοτροπίες της κοινωνίας.

γ) Την ανεπαρκή συμμετοχή της κοινωνίας στους προβληματισμούς, τις συζητήσεις, τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και γενικά όλες τις διεργασίες μέσα από τις οποίες προκύπτουν οι αλλαγές του συστήματος κανόνων, αλλά και την ανεπάρκεια - σε έκταση και ποιότητα - των διεργασιών αυτών.

δ) Την αναποτελεσματική κοινωνικοποίηση των μελών της κοινωνίας στους νέους κανόνες, αρχές και αξίες. Η αναποτελεσματικότητα αυτή οφείλεται αφενός στην ανεπαρκή προσπάθεια που καταβάλλεται για καλλιέργεια των καινούργιων θεμελιωδών στοιχείων (όπως η ίση μεταχείριση, τα ανθρώπινα δικαιώματα, η αναγνώριση της διαφορετικότητας, οι περιβαλλοντικές αξίες, κ.ο.κ.) και αφετέρου στη χρήση - κατά τις οποίες προσπάθειες καλλιέργειας των νέων στοιχείων - κυρίως των παθητικών παραδοσιακών μεθόδων μάθησης. Οι μέθοδοι αυτές είναι ακατάλληλες για το σκοπό αυτό και μη αποδοτικές γιατί, στην απουσία της ευχέρειας που υπήρχε στην παραδοσιακή κοινωνία για μονοπωλιακή και μονόπλευρη κοινωνικοποίηση, η υιοθέτηση αξιών γίνεται με σιγουριά και σταθερότητα όταν προκύπτει ως αποτέλεσμα των προβληματισμών και αναζητήσεων του ιδίου του ατόμου, πράγμα που μπορεί να διευκολυνθεί μέσω σύγχρονων, ενεργητικών μεθόδων μάθησης.

Επίσης, με την έμφαση στην άκριτη, μιμητική μάθηση οι φορείς κοινωνικοποίησης αφήνουν αναξιοποίητες (και ταυτόχρονα κρατούν σε κατάσταση υπανάπτυξης) τις μεγάλες δυνάμεις του αφαιρετικού και κριτικού λόγου, οι οποίες (εκτός των άλλων) θα μπορούσαν, στην προκειμένη περίπτωση, να διαδραματίσουν πολύ σημαντικό ρόλο στην αφομοίωση των σύγχρονων συστημάτων κανόνων, αρχών και αξιών, δεδομένης της λογικής οικονομίας, και γενικά της ορθολογικότητάς τους.

Ο ανεπαρκής ενστερνισμός θεμελιωδών οικουμενικών αρχών και αξιών είναι εμφανής στην έντονη παρουσία που εξακολουθεί να έχει η άνιση μεταχείριση μεταξύ των «δικών» μας και των «άλλων», όπου οι «δικοί» μας μπορεί να είναι κομματικοί σύντροφοι ή συγγενείς (βλέπε ρουσφέτι, νεποτισμός) ή ομοεθνείς ή ομόθρησκοι (βλέπε παραβάσεις εις βάρος ξένων που πηγάζουν από μισαλλοδοξία, ρατσισμό κτλ).

4) Αναφορικά με τα κριτήρια νομιμοποίησης των κανόνων, η κοινωνία μας έχει κινηθεί σημαντικά προς την κατεύθυνση της υιοθέτησης του σύγχρονου κριτηρίου, δηλαδή αυτού της δημοκρατικής θέσπισης. Τα παραδοσιακά και θρησκευτικά κριτήρια όμως εξακολουθούν να έχουν αρκετή επιρροή. Μια τέτοια ταυτόχρονη παρουσία δύο ειδών κριτηρίων νομιμοποίησης μπορεί να δημιουργήσει νομιμοποιητικά προβλήματα σε οποιοδήποτε σύστημα κανόνων αρχών και αξιών.

Το δικό μας δε (σημερινό) σύστημα, αντιμετωπίζει ιδιαίτερο πρόβλημα γιατί έχει δυσκολίες νομιμοποίησης και από τις δυο σκοπές. Κάποια στοιχεία του όχι μόνο διαφέρουν από τις παραδόσεις ή / και τις θρησκευτικές πεποιθήσεις της κοινωνίας μας, αλλά μερικές φορές συγκρούονται, ή τουλάχιστον θεωρούνται ότι συγκρούονται, με αυτές. Ταυτόχρονα, η ανεπάρκεια των δημοκρατικών διαδικασιών σε όλους τους χώρους και όλα τα επίπεδα που ρυθμίζονται από κανόνες, καθώς και της συμμετοχής στις διαδικασίες αυτές, δημιουργεί έλλειμμα νομιμοποίησης και με βάση το σύγχρονο κριτήριο. Αυτό

του είδους το έλλειμμα επιδεινώνεται από μια αρκετά διαδεδομένη αίσθηση (για μερικούς έντονη πεποίθηση) ότι ορισμένα στοιχεία είναι όχι απλώς «ξενόφερτα» αλλά και υιοθετημένα λόγω κάποιου είδους εξωτερικού καταναγκασμού, (π.χ. από την Ευρωπαϊκή Ένωση).

4) Το γρήγορο πέρασμα από μια περιορισμένη, «προστατευμένη» κλειστή κοινωνία σε μια ορθάνοιχτη κοινωνία, κάτω από συνθήκες αυξανόμενης παγκοσμιοποίησης, δημιουργήσε έκρηξη αναγκών, επιθυμιών, προσδοκιών και ονείρων που δύσκολα μπορούν να ικανοποιηθούν μέσα στα πλαίσια των υφιστάμενων κανόνων, με τον «τίμιο ιδρώτα». Δημιούργησε δε ταυτόχρονα και πολύ δελεαστικές ευκαιρίες και μεγάλους πειρασμούς για προώθηση στόχων με μη νόμιμα μέσα.

Δεν κατόρθωσε όμως παράλληλα η κοινωνία μας να δημιουργήσει σε ικανοποιητικό βαθμό και τα άτομα με το αξιολογικό υπόβαθρο, την προσωπική αυτονομία και τον αυτοέλεγχο που θα είναι ικανά να αντιμετωπίσουν με επιτυχία αυτές τις προκλήσεις. Τουναντίον, η συνεχιζόμενη επικράτηση παραδοσιακών μεθόδων μάθησης / κοινωνικοποίησης, τείνει να αφήνει τα άτομα αποδυναμωμένα, έρμαια εξωτερικών επηρεασμών και εσωτερικών παρορμήσεων. Έτσι, με τους πιο πάνω τρόπους, δημιουργούνται στη σημερινή κυπριακή κοινωνία έντονες παραβατικές τάσεις. Την ίδια στιγμή απουσιάζουν από αυτήν οι αποτρεπτικές / κατασταλτικές δυνατότητες που θα περιόριζαν σε ικανοποιητικό βαθμό την εκδήλωση των τάσεων αυτών.

Ενώ οι κύριες αποτρεπτικές / κατασταλτικές δυνάμεις της παραδοσιακής κοινωνίας - ο στενός έλεγχος και δυνατότητα επιβολής αποτελεσματικών κυρώσεων από την παραδοσιακή κοινότητα και οι θρησκευτικής προέλευσης φόβοι και αναστολές - διαβρώθηκαν ανεπανόρθωτα, οι αντίστοιχες δυνάμεις της σύγχρονης δημοκρατικής κοινωνίας οι θεσμοί που φέρουν την ευθύνη για την εφαρμογή των κανόνων και οι αστικού τύπου κοινωνικοί δεσμοί - παραμένουν υπανάπτυκτοι και αναποτελεσματικοί.

Οι θεσμοί - θεματοφύλακες των κανόνων δεν μπόρεσαν να αναπτύξουν τις ιδιότητες που έχουμε εισηγηθεί ότι απαιτείται να έχουν για να διαδραματίσουν αποτελεσματικά το ρόλο τους σε μια σύγχρονη δημοκρατική κοινωνία. Πάσχουν οι ίδιοι οι θεσμοί αυτοί από εσωτερική παραβατικότητα, από έλλειψη χρηστής διοίκησης, διαφάνειας και εμπιστοσύνης εκ μέρους της κοινωνίας, και από χαμηλή αποδοτικότητα λόγω απηρχαιωμένων γραφειοκρατικών μεθόδων οργάνωσης και διεύθυνσης.

Η δε κοινωνία χαρακτηρίζεται σε μεγάλο βαθμό από ένα μείγμα δεσμών και εξαρτήσεων παραδοσιακής προέλευσης ή τύπου και ενός κοινωνικά αδιάφορου ή και αντικοινωνικού ατομικισμού, καθώς και από μια ανεπαρκώς ανεπτυγμένη κοινωνία των πολιτών. Με αυτό το χαρακτήρα, φυσικά, κάθε άλλο παρά αποτρεπτικό / κατασταλτικό ρόλο μπορεί να διαδραματίσει.

Αυτά είναι τα στοιχεία που συνθέτουν την κατάσταση δυσνομίας που έχουμε επισημάνει. Είναι φανερό πως η αναδημιουργία των συνθηκών παραδοσιακής ευνομίας δεν προσφέρεται ως επιλέξιμος τρόπος εξόδου από αυτή την κατάσταση, παρά τη νοσταλγία που φαίνεται να διακατέχει αρκετούς σχετικά με αυτό. Κάτι τέτοιο είναι προφανώς ανέφικτο, αλλά και να ήταν εφικτό, για διάφορους λόγους δεν θα αποτελούσε την καλύτερη επιλογή.

Έχω την πεποίθηση πως οι προσπάθειες για προώθηση της ευνομίας στην κοινωνία μας θα πρέπει να έχουν ως σημείο αναφοράς το μοντέλο της σύγχρονης δημοκρατικής ευνομίας. Στο κείμενο αυτό εντοπίζονται μερικά από τα κυριότερα ελλείμματα που χαρακτηρίζουν την κυπριακή κοινωνία σε σχέση με το μοντέλο αυτό και υποδεικνύονται - κυρίως έμμεσα - γενικές κατευθύνσεις μακρόπνοης δράσης για ουσιαστική μείωση των ελλειμμάτων αυτών.

U

Η Κύπρος σε τροχιά οικονομικής αστάθειας

ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Χρίστος Σουρμπάτης

Ο θεσμός του χρηματιστηρίου είναι σχετικά πρόσφατο φαινόμενο στην κυπριακή οικονομία και πολιτεία. Η αύξηση στις τιμές των μετοχών η οποία παρατηρήθηκε τελευταία έχει προκαλέσει έντονα αισθήματα ευφορίας ανάμεσα στις ομάδες που έχουν επωφεληθεί σημαντικά και κάπως απρόσμενα από τέτοιες δραστηριότητες. Δυστυχώς αυτό το κλίμα έχει αναπτυχθεί σε ακόμα πιο μεγάλη έκταση από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης με αποτέλεσμα η ευφορία και ο παραλογισμός να έχουν αντικαταστήσει εντελώς οποιαδήποτε προσπάθεια για μια ορθολογιστική ανάλυση του ρόλου του χρηματιστηρίου στην οικονομική ανάπτυξη, τους κινδύνους που περιέχει και πιθανά μέτρα ρύθμισης και ελέγχου που θα μπορούσαν να αναληφθούν. Η έλλειψη

συγκροτημένης συζήτησης γύρω από αυτό το θέμα έχει παραχωρήσει το πεδίο σε μια σειρά από μυθολογίες με επίκεντρο πρώτα την άποψη ότι το χρηματιστήριο έχει αναμφισβήτητη θετική συμβολή στη οικονομική ανάπτυξη. Επίσης, δημιουργείται η εντύπωση ότι όσο πιο πολύ αναπτύσσεται και κυρίως εννοείται όσο πιο πολύ αυξάνονται οι τιμές των μετοχών τότε οι θετικές επιπτώσεις θα είναι ακόμα περισσότερες. Μέσα σ αυτό το πλαίσιο, οι προτάσεις που αναφέρονται αφορούν την προστασία και υποβοήθηση του θεσμού του χρηματιστηρίου όπως για παράδειγμα, απελευθερώνοντας την διακίνηση κεφαλαίων με σκοπό την ενθάρρυνση ξένων επενδυτών, όπως επενδύσουν στο Κυπριακό χρηματιστήριο!

Το κλίμα και οι εξελίξεις που δρομολογούνται όσον αφορά τη λειτουργία του χρηματιστη-

ρίου και γενικότερα του χρηματοπιστωτικού συστήματος στη Κύπρο όχι μόνο είναι ανησυχητικές αλλά δυνητικά θα μπορούσαν να αποβούν καταστροφικές για την περαιτέρω πορεία της κυπριακής οικονομίας. Η κυπριακή οικονομία παρά τα σοβαρά διαρθρωτικά προβλήματα που αντιμετωπίζει και παρά την σταδιακά φθίνουσα πορεία που παρατηρείται στους ρυθμούς ανάπτυξης της, δεν έχει υποστεί περιπτώσεις οξείας οικονομικής κρίσης κυρίως λόγω της κάποιας σταθερότητας που χαρακτηρίζει το χρηματοπιστωτικό μας σύστημα. Η απαιτούμενη πρακτική εκ μέρους των υπευθύνων σε θέματα οικονομικής πολιτικής θα έπρεπε να είχε προτεραιότητα την εφαρμογή μέτρων οικονομικής πολιτικής που θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν με αποτελεσματικό τρόπο τις σοβαρές διαρθρωτικές ανισορροπίες της κυπριακής

φώτο: Χρίστος Αβρααμίδης

οικονομίας και η χρηματοπιστωτική σταθερότητα να διασφαλισθεί όσο θα ήταν δυνατό, λαμβάνοντας υπ όψιν τα πλαίσια της πορείας εναρμόνισης. Δυστυχώς όμως η προχειρότητα, το εύκολο κέρδος, με βραχυπρόθεσμα οφέλη και η έλλειψη διορατικότητας και προγραμματισμού έχουν πάρει το πάνω χέρι για μια ακόμη φορά στη Κύπρο, με επιπτώσεις που θα είναι δύσκολο και να αντιστραφούν αλλά πιθανώς και να υπολογισθούν. Όταν μου είχε αναφερθεί από μέλος της εκδοτικής επιτροπής του περιοδικού αυτού ότι υπάρχουν παραλληλισμοί με τα δρώμενα στην οικονομία σήμερα και τα γεγονότα πριν και κατά το 1974 κατ' αρχάς το θεώρησα λίγο υπερβολικό. Με δεύτερες σκέψεις όμως, συνειδητοποιεί κανείς ότι οι ομοιότητες είναι υπαρκτές και βασικά αφορούν τον παραλογισμό που κυριαρχεί (ο μύθος ότι έχουμε ανακαλύψει τον εύκολο και σίγουρο τρόπο πως να γίνεται κανείς πλούσιος σε σύντομο χρονικό διάστημα), την παραγνώριση των κινδύνων που κυοφορούνται, ο κοινωνικός διαχωρισμός που δημιουργείται και οι πιθανότητες καταστροφικής κρίσης, αυτή τη φορά στον οικονομικό τομέα. Δυστυχώς όμως, όπως και με τα γεγονότα το 1974, οι αρνητικές επιπτώσεις των εξελίξεων δεν αγγίζουν αυτούς που τα υποκινούν αλλά τις πλατειές και α-μέτοχες μάζες του απλού λαού.

Χρηματιστήριο και ανάπτυξη: τα αναμενόμενα οφέλη και η πραγματικότητα

Λίγο πολύ όλοι γνωρίζουμε τα βασικά στοιχεία της λειτουργίας ενός χρηματιστηρίου. Το χρηματιστήριο είναι μια οργανωμένη αγορά μετοχών, δηλαδή τίτλων ιδιοκτησίας μιας εταιρίας καθώς και άλλων τίτλων αξίας όπως κυβερνητικά χρεόγραφα, δικαιώματα αγοράς μετοχών κλπ. Οι βασικές διεργασίες που διεξάγονται σε αυτή την αγορά και θα μπορούσαν να έχουν επιπτώσεις στην οικονομία είναι δύο: πρώτο ο καθορισμός των τιμών στους διάφορους τίτλους και κυρίως στις μετοχές και δεύτερο η πώληση νέων μετοχών είτε από εταιρίες που είναι ήδη στο χρηματιστήριο είτε με την εισοχή τους ο αυτόν τον οργανισμό. Με αυτό το τρόπο οι εταιρίες εξασφαλίζουν ακόμα μια πηγή χρηματοδότησης, εκτός από τις παραδοσιακές, που είναι ο δανεισμός και η χρήση αποθεμάτων από προηγούμενα κέρδη. Η ιδιοκτησία μετοχών εμπεριέχει αυτό που ονομάζεται επιχειρηματικό κίνδυνο γιατί η αξία μιας μετοχής μπορεί να αυξηθεί αλλά και να μειωθεί, διαθέτει όμως και ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που αφορά την ευκολία της ρευστοποίησης.

Τα κύρια οφέλη που υποστηρίζεται ότι απορ-

ρουν από τη λειτουργία ενός χρηματιστηρίου αφορούν τα ακόλουθα σημεία:

1. Αύξηση των αποταμιεύσεων με την προσθήκη ακόμα ενός τρόπου διοχέτευσης περιουσιακών στοιχείων.
2. Πιο αποτελεσματική χρήση χρηματικών πόρων με επενδυτική κατεύθυνση.
3. Πίεση για πιο ορθολογιστική διεύθυνση των επιχειρήσεων μια και είναι υπαρκτή η απειλή εξαγοράς μιας εταιρίας όταν η αποδοτικότητα της είναι πιο χαμηλή από τις δυνατότητες της.

Προτού επιχειρηθεί μια σύντομη ανάλυση των πιο πάνω αναμενόμενων επωφελών επιπτώσεων της λειτουργίας ενός χρηματιστηρίου στις επενδύσεις, στη αποδοτικότητα των επιχειρήσεων και στην οικονομία γενικότερα θα ήταν χρήσιμο να γίνει η διάκριση μεταξύ των βιομηχανικά ανεπτυγμένων και των αναπτυσσόμενων χωρών. Υπάρχουν σημαντικές διαφορές και στη δομή της οικονομίας και στη μορφή και βαθμό εμπέδωσης του χρηματοπιστωτικού συστήματος μεταξύ των δύο κατηγοριών ούτως ώστε η ξεχωριστή ανάλυση υποβοηθή την επεξηγηματική προσπάθεια. Μια τέτοια διάκριση αφαιρεί επίσης το επιχείρημα ότι η λειτουργία του χρηματιστηρίου μπορεί να επιφέρει προβλήματα και κινδύνους στην οικονομία των ανεπτυγμένων χωρών αλλά οι συνθήκες στις αναπτυσσόμενες χώρες είναι διαφορετικές. Αντιθέτως, όπως θα φανεί πιο κάτω, τα προβλήματα και οι κίνδυνοι επαυξάνονται στη περίπτωση των αναδυόμενων αγορών όπως η πρόσφατη εμπειρία της κρίσης στη Ν.Α. Ασία έχει εμφανώς αποδείξει.

Όσον αφορά το πρώτο επιχείρημα, το οποίο υποστηρίζει ότι η λειτουργία ενός χρηματιστηρίου οδηγεί στην αύξηση των αποταμιεύσεων, πρέπει πρώτα να αναφερθεί ότι στις ανεπτυγμένες οικονομίες στη πλειονότητα τους οι επιχειρήσεις δεν χρηματοδοτούν τις επενδύσεις τους με νέες εκδόσεις μετοχών αλλά είτε με ίδια αποθέματα είτε χρησιμοποιώντας τραπεζικό δανεισμό. Επίσης εκτός από την έκδοση νέων μετοχών υπάρχει και η περίπτωση της απόσυρσης τους όταν διενεργείται εξαγορά με σκοπό τον έλεγχο μιας εταιρίας από μια άλλη. Έτσι, εμπειρικές μελέτες έχουν δείξει ότι το ποσοστό αποταμίευσης δεν αυξάνεται λόγω της λειτουργίας ενός χρηματιστηρίου αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί και να μειωθεί. Επίσης το χρηματιστήριο έχει αρνητικές επιπτώσεις όταν απότομες διακυμάνσεις στις τιμές οδηγούν σε ανάλογες αυξομειώσεις στη κατανάλωση που μπορούν να οδηγήσουν σε προβλήματα στο ισοζύγιο πληρωμών λόγω αυξημένων εισαγωγών.³ Συμπερασματικά μπορεί να αναφερθεί ότι σαν αποτέλεσμα της λειτουργίας του χρηματιστηρίου όχι μόνο δεν αυξάνονται οι αποταμιεύσεις, (απλώς παίρνουν διαφορετική μορφή) αλλά δημιουργεί και απότομες διακυμάνσεις στη

κατανάλωση με αρνητικές επιπτώσεις στο ισοζύγιο πληρωμών.

Για να λειτουργήσει η αποτελεσματική διοχέτευση χρηματοδοτικών πόρων μέσω του χρηματιστηρίου απαιτείται η σωστή αντανάκλαση της αναμενόμενης αποδοτικότητας μιας εταιρίας στη αλλαγή που παρατηρείται στη τιμή των μετοχών της. Αυτή η διαδικασία προϋποθέτει ότι οι επενδυτές μελετούν προσεκτικά τα βασικά δεδομένα και τις προοπτικές μιας επιχείρησης και ενεργούν με βάση αντικειμενικά κριτήρια και μόνο. Εν τούτοις, τα χρηματιστήρια σε μεγάλο βαθμό δεν δουλεύουν με αυτό το τρόπο αλλά στη βάση βραχυπρόθεσμων προσδοκιών, προσπαθώντας να υπολογίσει ο ένας τις κινήσεις των άλλων επενδυτών, με άλλα λόγια χρησιμοποιώντας σαν μέτρο ψυχολογικούς και υποκειμενικούς παράγοντες στη θέση των βασικών δεικτών και προοπτικών μιας εταιρίας. Αυτό το φαινόμενο ο Κέυνς στη Γενική Θεωρία της Απασχόλησης των Επιστοκίων και του Χρήματος το είχε αποκαλέσει χρησιμοποιώντας τη γνωστή φράση τα ένστικτα της αγέλης και εννοούσε αυτό που σήμερα όλοι γνωρίζουμε σαν κερδοσκοπία. Είχε προσθέσει επίσης ο Κέυνς στο ίδιο βιβλίο ότι όταν η κερδοσκοπία είναι απλώς οι φουσκάλιδες στη κορυφή της επιχειρηματικής δραστηριότητας τα πράγματα δεν είναι και τόσο άσχημα, όταν όμως η επιχειρηματική δραστηριότητα είναι η επιφάνεια πάνω σε μια λίμνη κερδοσκοπίας τότε πρέπει να αρχίσουμε να ανησυχούμε. Μπορούμε να συμπεράνουμε βλέποντας τη πραγματικότητα στη λειτουργία των χρηματιστηρίων ότι το κυρίαρχο στοιχείο δεν είναι η ορθολογιστική και αποτελεσματική διοχέτευση επενδυτικών πόρων προς τις εταιρίες με τις καλύτερες προοπτικές αλλά το γρήγορο κέρδος στη βάση προβλέψεων που δεν χρειάζεται να αντιστοιχούν με την πραγματική εικόνα της μελλοντικής αποδοτικότητας μιας εταιρίας.

Το τρίτο επιχείρημα υποστήριξης του θεσμού του χρηματιστηρίου συνδέεται με το προηγούμενο που αφορά τη βελτίωση της λειτουργίας των επιχειρήσεων με προσφορά επενδυτικών πόρων στη σωστή κατεύθυνση, αλλά σε αυτή τη περίπτωση ο μηχανισμός αναμένεται να λειτουργήσει με βάση τη πίεση που εξασκείται στη διεύθυνση των επιχειρήσεων για βελτίωση, όσο υπάρχει η απειλή της εξαγοράς και της αντικατάστασης της αναποτελεσματικής διεύθυνσης με μια νέα. Δυστυχώς για τους ένθερμους υποστηρικτές του χρηματιστηρίου ούτε και αυτή η μέθοδος δεν φαίνεται να αποδίδει όπως αναμένεται. Οι πιο πολλές εξαγορές και συγχωνεύσεις εταιριών δεν γίνονται με κριτήριο την δυνητική αποδοτικότητα μιας εταιρίας αλλά ο πιο σημαντικός παράγοντας είναι το μέγεθος και ο αντικειμενικός σκοπός είναι η ενίσχυση της ανταγωνιστικής θέσης μιας εταιρίας. Επίσης στο βαθμό που λειτουργεί η μέθοδος της απειλής, έχει αρνητικές επιπτώσεις μια

και σπρώχνει τη διεύθυνση μιας επιχείρησης προς βραχυπρόθεσμες επιδιώξεις και σύντομη κερδοφορία αντί μιας στρατηγικής μακροχρόνιων επενδύσεων. Σε αυτό το πλαίσιο, αναφέρεται συχνά η διάκριση μεταξύ του αγγλοσαξονικού μοντέλου και του βραχυπρόθεσμου που το χαρακτηρίζει και του συστήματος που κυριαρχεί στη Γερμανία και Ιαπωνία το οποίο βασίζεται πιο πολύ στο τραπεζικό δανεισμό και πιο λίγο στη χρηματοδότηση μέσω του χρηματιστηρίου, με αποτέλεσμα να ευνοούνται οι μακροπρόθεσμες επενδύσεις, η έρευνα και ανάπτυξη νέων προϊόντων και μεθόδων παραγωγής και η αύξηση της παραγωγικότητας στη βάση της τεχνολογικής αναβάθμισης.

Εν κατακλείδι, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι ακόμα και στις βιομηχανικές χώρες με ανεπτυγμένα χρηματοπιστωτικά συστήματα, ο θεσμός του χρηματιστηρίου δεν λειτουργεί όπως υποστηρίζουν οι νεοκλασικές οικονομικές θεωρίες και οι επιπτώσεις του προσδιορίζονται αρνητικές στη εξέλιξη της παραγωγικής διαδικασίας. Δεν υπάρχουν στοιχεία που να δείχνουν αύξηση της αποταμίευσης, η αποτελεσματικότητα στη κατανομή επενδυτικών πόρων είναι περιορισμένη λόγω της κυριαρχίας της κερδοσκοπικής πτυχής στις δραστηριότητες του χρηματιστηρίου και η απειλή της εξαγοράς δεν οδηγεί στη βελτίωση της διεύθυνσης των επιχειρήσεων αλλά σε βραχυπρόθεσμη συμπεριφορά. Επίσης εδώ θα μπορούσε να αναφερθεί και η περίπτωση των χρηματιστηριακών κρίσεων όπως η παγκόσμια κρίση του 1929 και πιο πρόσφατα η μαύρη Δευτέρα του 1987, όπου με αλυσιδωτές διασυνδέσεις οδηγείται ολόκληρη η οικονομία και η χρηματική αλλά και η πραγματική σε ύφεση με αναπόφευκτο αποτέλεσμα την πτώση της παραγωγής και των εισοδημάτων και την παράλληλη αύξηση της ανεργίας. Είναι σε αυτό το σημείο που ενεργοποιούνται οι πραγματικοί κίνδυνοι στη λειτουργία του χρηματιστηρίου και του χρηματοπιστωτικού συστήματος γενικότερα και οι δυσαναμίες και οι δυσλειτουργίες μετατρέπονται ξαφνικά και αναπάντεχα σε καταστροφικά ρήγματα.

Χρηματιστήριο και οι ιδιαιτερότητες των αναπτυσσόμενων χωρών

Στα προβλήματα και τις αδυναμίες στη λειτουργία του χρηματιστηρίου που ισχύουν σε γενικό επίπεδο στις βιομηχανικά ανεπτυγμένες χώρες, προστίθενται και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που αφορούν ειδικά την περίπτωση των αναπτυσσόμενων οικονομιών. Στις χώρες του τρίτου κόσμου το χρηματιστήριο είναι σχετικά πρόσφατο

φαινόμενο, περίπου των τελευταίων δύο δεκαετιών και η εμφάνιση τους σχετίζεται άμεσα με τη διεθνή εξάπλωση του νεοφιλελευθερισμού, τις φιλελευθεροποιήσεις και την άνοδο του χρηματιστηριακού κεφαλαίου. Το οριακό σημείο στη νέα διεθνή οικονομική τάξη ήταν το 1971 όταν ο Νίζον απεράσισε τη αποσύνδεση της τιμής του δολαρίου από αυτή του χρυσού και έτσι το σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών αντικαθίσταται με ένα ευέλικτο σύστημα, όπου οι ισοτιμίες κυμαίνονται ανάλογα με το ισοζύγιο που επικρατεί στις αγορές ξένου συναλλάγματος. Η οικονομική αστάθεια που αρχίζει να επικρατεί στη δεκαετία του 1970 όσον αφορά τις διεθνείς συναλλαγές επιδεινώνεται στις δεκαετίες του 1980 και 1990 με την τάση για απελευθέρωση στη διακίνηση κεφαλαίων, την συσσώρευση τεραστίων αποθεμάτων ξένου συναλλάγματος στη μορφή των ευρωδολαρίων (λόγω της αύξησης στη τιμή του πετρελαίου) και την οικονομική πολιτική του μονεταρισμού που αρχικά βρίσκει πρακτική εφαρμογή στη Βρετανία και τις ΗΠΑ και μετέπειτα θεομοθετείται σε διεθνές επίπεδο. Η υιοθέτηση τέτοιων πολιτικών έχει προωθηθεί συστηματικά και στις αναπτυσσόμενες χώρες δια μέσθ του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Διεθνούς Τράπεζας, οι οποίοι οργανισμοί έχουν υποταχθεί ολοκληρωτικά στις επιταγές των βιομηχανικά ανεπτυγμένων χωρών και πρωτίστως των ΗΠΑ καθώς και του διεθνούς χρηματιστηριακού κεφαλαίου.

Είναι ο αυτά τα πλαίσια που ενθαρρύνεται και πρακτικά υποβοηθείται η θεομοθέτηση χρηματιστηρίων στις χώρες του τρίτου κόσμου όπου σε συνδυασμό με την ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων παρέχει πρόσφορο έδαφος στις πολυεθνικές τράπεζες και χρηματιστηριακούς οίκους για επενδύσεις χαρτοφυλακίου. Δυστυχώς τα αποτελέσματα αυτής της νέας τάξης οικονομικών πραγμάτων για τους λαούς των χωρών του τρίτου κόσμου ήταν αναπόφευκτα όσο και τραγικά. Η αρχή έγινε με τη κρίση του χρέους στις αναπτυσσόμενες χώρες, όπου ο τεράστιος δανεισμός που αναλήφθηκε από κυβερνήσεις μετά από ισχυρές παροτρύνσεις, κατάντησε αβάσταχτος όταν τα επιτόκια αυξήθηκαν και οι εξαγωγές μειώθηκαν λόγω της κρίσης που εξελίχθηκε στις δυτικές χώρες. Οι χρηματιστηριακές κρίσεις ακολουθούσε η μια την άλλη στις οικονομίες του τρίτου κόσμου και έτσι το ΔΝΤ αναγκάστηκε να παρέμβει με σταθεροποιητικά προγράμματα λιτότητας για να παραχωρεί τον απαραίτητο δανεισμό. Οι δεκαετίες 1980 και 1990 έχουν χαρακτηριστεί χαμένες δεκαετίες για τη πλειονότητα των χωρών του τρίτου κόσμου, με εξαίρεση τις χώρες της Ν.Α. Ασίας που αρχικά αντιστάθηκαν στις νέο-

φιλελεύθερες επιταγές του ΔΝΤ και με συγκροτημένη βιομηχανική πολιτική κατάφεραν σημαντικά άλματα στη διαδικασία της

βιομηχανοποίησης. Δυστυχώς και σε αυτή τη περιοχή η φιλελευθεροποίηση του χρηματοπιστωτικού συστήματος είχε κερδίσει έδαφος τη τελευταία δεκαετία και η χρηματιστηριακή κρίση του 1997 έριξε τις χώρες της Ν.Α. Ασίας σε παρατεταμένη ύφεση, φτώχεια και ανεργία.

Η θεομοθέτηση χρηματιστηρίων στις αναπτυσσόμενες χώρες δεν είναι παρά μονάχα ένας κρίκος στη αλυσίδα των διεθνών οικονομικών συναλλαγών και σε γενικές γραμμές μπορεί να υποστηριχθεί ότι δεν λειτουργεί σαν ένα αναπτυξιακό μέσο αλλά σαν παράγοντας οικονομικής αστάθειας. Η κερδοσκοπία και τα βραχυπρόθεσμα κριτήρια έχουν πιο σημαντικό ρόλο στα χρηματιστήρια των χωρών του τρίτου κόσμου σε σύγκριση με αυτά των ανεπτυγμένων χωρών και έτσι υπάρχουν πιο μεγάλες διακυμάνσεις στις τιμές των μετοχών. Οι προοπτικές και η αποδοτικότητα των εταιριών σε πολύ μικρό βαθμό επηρεάζουν τη διαμόρφωση των τιμών των μετοχών. Έτσι, παρατηρούνται μεγάλα σκαμπανεβάσματα στους συνολικούς δείκτες στα χρηματιστήρια των χωρών του τρίτου κόσμου και ορισμένα τρανταχτά παραδείγματα παρατίθενται στη πολύ σημαντική μελέτη του Ajit Singh πάνω σ αυτό το θέμα.⁴ Για παράδειγμα, μεταξύ 1982 και 1985 ο δείκτης του χρηματιστηρίου στη Βραζιλία πενταπλασιάσθηκε αλλά δύο χρόνια αργότερα μειώθηκε στο 28% της αξίας του 1985. Επίσης, στους πρώτους εννέα μήνες του 1987 οι τιμές των μετοχών στο Μεξικό εξαπλασιάσθηκαν αλλά μετά την χρηματιστηριακή κρίση του 1987 ο δείκτης μειώθηκε στο ένα δέκατο της αξίας του πριν από την κρίση. Αυτές οι περιπτώσεις καθώς και η τρομακτική κρίση στη Ν.Α. Ασία είναι ενδεικτικές των διακυμάνσεων που υποκινούνται τα χρηματιστήρια. Με την ίδια ευκολία που δημιουργείται ευφορία και άνοδος των τιμών επακολουθεί πανικός και απότομη πτώση.

Τα αλυσιδωτά αποτελέσματα μιας χρηματιστηριακής κρίσης δεν περιορίζονται μόνο στη γενική αναστάτωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος όπως πτώση στη συναλλαγματική ισοτιμία, μαζική φυγή κεφαλαίων, άνοδος των επιτοκίων, αύξηση των επισφαλών δανείων, πτώχευση χρηματοδοτικών οργανισμών αλλά έχει καταστροφικές επιπτώσεις και στη παραγωγική δομή της οικονομίας. Η παραγωγή, τα εισοδήματα και το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν μειώνονται και έτσι αυξάνεται η ανεργία και το ποσοστό φτώχειας. Σαν αποτέλεσμα της κρίσης του 1997 στην Ινδονησία το ΑΕΠ μειώθηκε 15%, στη Ν. Κορέα 6% και στη Θαϊλάνδη 8% ενώ τα ποσοστά φτώχειας αυξήθηκαν από 11% σε 22% στη Ινδονησία, από 16% σε 28% στη Ν. Κορέα και από 15% σε 27% στη Θαϊλάνδη. Μετά από μία χρηματιστηριακή κρίση η οικονομία, οι κοινωνία και το κράτος χρειάζονται χρόνια για να ορθοποδήσουν μόνο και μόνο για να φτάσουν ξανά στο επίπεδο πριν από τη μεγάλη κατακύβλα.⁵ Ένα

σημαντικό σημείο που πρέπει να τονισθεί σαν κατάληξη της ανάλυσης των χρηματιστηρίων στις αναπτυσσόμενες χώρες είναι ότι το μέγεθος μιας χρηματιστηριακής κρίσης αμβλύνεται σε μεγάλο βαθμό όταν έχει προηγηθεί η από-ρύθμιση και η φιλελευθεροποίηση του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Ο μη ικανοποιητικός έλεγχος του τραπεζικού συστήματος, ο ανεξέλεγκτος δανεισμός, οι διακυμάνσεις στα επιτόκια και άκρως σημαντικό, η ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων δημιουργούν συνθήκες όπου ο κίνδυνος χρηματιστηριακής κρίσης αυξάνεται και το μέγεθος και η διάρκεια μιας τέτοιας κρίσης παρατείνεται.

Η τάση για φιλελευθεροποίηση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, το ελεύθερο εμπόριο, οι ιδιωτικοποιήσεις κλπ είναι μέρος του παγκόσμιου νεο-φιλελεύθερου σχεδιασμού που πρόσφατα επικαλείται σαν παγκοσμιοποίηση.

Ένας τέτοιος σχεδιασμός σίγουρα δεν έχει σαν σκοπό τα συμφέροντα και την ανάπτυξη των αναπτυσσόμενων χωρών αλλά εμπνευστών του, πρωτίτως τις ΗΠΑ και σε δεύτερη μοίρα την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το βασικό επιδιωκόμενο αποτέλεσμα είναι το άνοιγμα των αγορών (αγαθών, υπηρεσιών, χρήματος και αξιών) στις διάφορες πολυεθνικές που καρδοκοούν αλλά και στη περίπτωση κρίσεων οι εξελίξεις είναι ευνοϊκές για τις ανεπτυγμένες χώρες. Μια χρηματιστηριακή κρίση καταφέρνει σοβαρό πλήγμα στη βιομηχανία και στη παραγωγική βάση των αναπτυσσόμενων χωρών και έτσι μειώνεται ο ανταγωνισμός από αυτές τις χώρες.⁶ Επίσης η μαζική φυγή κεφαλαίων που ακολουθεί μια χρηματιστηριακή κρίση τονώνει τις χρηματαγορές των ανεπτυγμένων χωρών. Η πιο σημαντική αντίσταση ενάντια στη παγκοσμιοποίηση όπως έχει εφαρμοσθεί από τα χρηματιστηριακά κέντρα των ΗΠΑ και της Ευρώπης είναι η πάλη ενάντια στο νεο-φιλελευθερισμό και σαν πρώτο βήμα οι προσπάθειες απο-μυθοποίησης και κριτικής αυτών των διεργασιών πρέπει να εντατικοποιηθούν.

Χρηματιστήριο και οι προοπτικές της κυπριακής οικονομίας

Τα βασικά στοιχεία του νεο-φιλελευθερισμού αργά αλλά σταθερά θεομοθετούνται και εμπεδώνονται στη κυπριακή οικονομία και κοινωνία. Η πολιτική λιτότητας, τα ψηλά επιτόκια, το ελεύθερο εμπόριο και η αμφισβήτηση των δικαιωμάτων και κατακτήσεων των εργατικών συνδικάτων είναι μερικά από αυτά. Εν τούτοις κυφορούνται πιο ριζικά μέτρα προς αυτή τη κατεύθυνση και κυρίως τη φιλελευθεροποίηση του χρηματοπιστωτικού συστήματος και τις ιδιωτικοποιήσεις.

Είναι μέσα σε αυτά τα πλαίσια που πρέπει να τεθεί και να εξετασθεί η σημασία και ο ρόλος του χρηματιστηρίου στη Κύπρο.

Τα γεγονότα όσον αφορά τη λειτουργία του χρηματιστηρίου στη Κύπρο, τους τελευταίους μήνες είναι σε όλους γνωστά. Έχουν φροντίσει γι αυτό τα μέσα μαζικής ενημέρωσης όπου το έχουν σχεδόν καθημερινά πρώτο θέμα στις οικονομικές τους ενημερώσεις. Με αυτό το τρόπο τα ΜΜΕ υποδαυλίζουν και ενδυναμώνουν το κλίμα ευφορίας και παραλογισμού που έχει δημιουργηθεί. Οι τιμές των μετοχών αυξάνονται σε ξέφρενους ρυθμούς, χωρίς καμιά αντιστοιχία με τη πραγματική κατάσταση και προοπτικές μιας εταιρίας, η αξία των μετοχών έχει πολλαπλασιασθεί σε σύντομο χρονικό διάστημα, ενώ τα χρηματιστηριακά γραφεία θησαυρίζουν σε προμήθειες. Η έλλειψη κατάλληλης προετοιμασίας και υποδομής έχει γίνει ήδη πολύ εμφανής με αποτέλεσμα το κλείσιμο της λειτουργίας του χρηματιστηρίου για να δοθεί χρόνος διεκπεραίωσης των απαιτούμενων εγγράφων. Ο αυθαίρετος τρόπος κατανομής νέων μετοχών και η σκανδαλώδης συμμετοχή πολιτικών κομμάτων στη μοιρασιά έχουν δικαιολογημένα δημιουργήσει αισθήματα απέχθειας.

Οι πιο σοβαροί οικονομικοί αναλυτές έχουν υποδείξει το παράλογο της κατάστασης που επικρατεί στο κυπριακό χρηματιστήριο. Ο Μάριος Κληρίδης σε πρόσφατη συνέντευξη του έχει αναφέρει: Η λέξη που αποδίδει την υπάρχουσα κατάσταση στο χώρο του χρηματιστηρίου είναι τρέλα. Αυτό που συμβαίνει σήμερα στο ΧΑΚ είναι παράλογο, εκτός πραγματικότητας.⁷ Το θέμα εν τούτοις είναι να προχωρήσει η κριτική πέρα από την παράλογη συμπεριφορά των επενδυτών και να γίνει μία αξιολόγηση των πιθανών επιπτώσεων πάνω στη κυπριακή οικονομία, αν συνεχισθούν οι υπάρχουσες τάσεις και επίσης να επιχειρηθεί η παράθεση προτάσεων για μέτρα προς αντιμετώπιση των αρνητικών εξελίξεων. Ένα ιδιαίτερα ανησυχητικό χαρακτηριστικό των εξελίξεων στο χρηματιστήριο Κύπρου είναι η υπέρμετρη βαρύτητα που παρατηρείται σε χρηματοδοτικούς οργανισμούς. Πολύ λίγες βιομηχανικές εταιρίες είναι εγγεγραμμένες στο ΧΑΚ ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό του όγκου συναλλαγών και οι αυξήσεις στις τιμές των μετοχών επικεντρώνεται στο τραπεζικό τομέα. Αυτά τα στοιχεία έπρεπε να είχαν απασχολήσει τους υπεύθυνους μια και δείχνει την επικυριαρχία του τραπεζικού συστήματος πάνω στην οικονομία τη στιγμή που η παραγωγική βάση της οικονομίας έχει σοβαρές δομικές αδυναμίες.

Όσον αφορά πιθανές μελλοντικές εξελίξεις στη σχέση χρηματιστηρίου και οικονομικής ανάπτυξης στη Κύπρο το πρώτο που πρέπει να ληφθεί είναι ότι δεν φαίνεται να υπάρχουν οποιεσδήποτε ενδείξεις για θετικές προοπτικές. Το χρηματιστήριο δίνει την εντύπωση

ότι λειτουργεί σαν ένα ανοργάνωτο καζίνο, δεν υπάρχει σχέση μεταξύ τιμής των μετοχών και μελλοντικής αποδοτικότητας μιας εταιρίας, οι τράπεζες έχουν το πιο μεγάλο βάρος στις συναλλαγές και δεν υπάρχει εισοδηματική και έκδοση μετοχών από εταιρίες στο παραγωγικό τομέα και ιδίως βιομηχανικές. Η αύξηση στις τιμές των μετοχών, έχει σαν αποτέλεσμα την αύξηση του πλούτου των επενδυτών⁸ και δυνητικά θα μπορούσε να οδηγήσει σε αύξηση της κατανάλωσης και των εισαγωγών και έτσι στη περαιτέρω διάβρωση στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Ο μεγαλύτερος κίνδυνος εν τούτοις, πηγάζει από την δυσαναλογία που υπάρχει μεταξύ της ανόδου του χρηματιστηρίου και των πραγματικών συνθηκών που επικρατούν στη παραγωγική βάση της οικονομίας και ιδιαίτερα του βιομηχανικού τομέα. Αυτή η αντίστροφη σχέση δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την ανατροπή των τάσεων που παρατηρούνται σήμερα στο χρηματιστήριο με ανεξέλεγκτες και ανυπολόγιστες επιπτώσεις. Χωρίς άμεσα και δραστηρικά μέτρα η Κύπρος φαίνεται ότι εισέρχεται στη τροχιά της οικονομικής αστάθειας.

Τα άμεσα μέτρα που θα μπορούσαν να ληφθούν αφορούν, πρώτα τρόπους προς περιορισμό των δραστηριοτήτων του χρημα-

τιστηρίου αλλά επίσης χρειάζεται προβληματισμός για γενικότερη μεταρρύθμιση του χρηματοπιστωτικού μας συστήματος. Όσον αφορά το χρηματιστήριο η επιβολή σημαντικής και επομένως αποτρεπτικής φορολογίας στις χρηματιστηριακές συναλλαγές και στα κεφαλαιουχικά κέρδη θα έπρεπε να ήταν το πρώτο βήμα. Επίσης πρέπει να υπάρξει αυστηρός έλεγχος και περιορισμός ξένων επενδύσεων από το εξωτερικό.⁹ Η πτώση στον όγκο συναλλαγών θα συγκρατούσε το ξέφρενο κλίμα που επικρατεί και έτσι οι τιμές θα σταθεροποιούνταν σε κάποιο βαθμό.

Δεύτερη δέση μέτρων θα πρέπει να έχει σαν στόχο τις δραστηριότητες του τραπεζικού τομέα και την υπέρμετρη βαρύτητα που διαθέτει στο χρηματιστήριο. Χρειάζεται επαναξιολόγηση του ρόλου των τραπεζών στην οικονομία με σκοπό να ενταχθούν με οργανικό τρόπο στη διαδικασία οικονομικής ανάπτυξης και όχι να αποτελούν τροχοπέδη και ανασταλτικό παράγοντα. Τα σημεία που πρέπει να κοιταχθούν είναι:

1. Οι συνθήκες ανταγωνισμού και η αποφυγή ολιγοπωλιακών προ-συνεννοήσεων.
2. Η υπέρμετρη κερδοφορία των τραπεζών και η περίπτωση εφ'άπαξ φορολογίας του και τα έσοδα να χρησιμοποιηθούν για αναπτυξιακούς σκοπούς.

3. Η δομή των δανειοδοτήσεων τους και η εισαγωγή ρυθμίσεων με σκοπό τη στροφή προς επενδυτικά δάνεια και ιδίως στο βιομηχανικό τομέα. Τέτοια μέτρα θα μπορούσαν να συνοδεύονται με ρυθμίσεις ούτως ώστε οι τράπεζες να δημιουργήσουν τμήματα συμβουλευτικών υπηρεσιών για αναδιάρθρωση και εκσυγχρονισμό βιομηχανικών μονάδων.

4. Περιορισμός στη εξαγωγή κεφαλαίων με σκοπό τη ανάπτυξη κυπριακών τραπεζών στο εξωτερικό. Τέτοια κεφάλαια τα έχει ανάγκη η οικονομία του τόπου για τη δική της ανάπτυξη.

Ένα άλλο θέμα που χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή αφορά το σχεδιασμό για τη φιλελευθεροποίηση του χρηματοπιστωτικού συστήματος σχετικά με τη ελεύθερη διακίνηση των επιτοκίων και διακίνηση κεφαλαίων. Αναφορικά με τα επιτόκια, το πρώτο σημείο που πρέπει να αναφερθεί είναι ότι ο νόμος όπως έχει απαγορεύσει την αύξηση των επιτοκίων με οποιαδήποτε μορφή αλλά δεν απαγορεύει τη μείωση τους. Τα επιτόκια στη Κύπρο είναι ψηλά σε σύγκριση με διεθνή επίπεδα και λαμβάνοντας υπ όψιν τις αναπτυξιακές ανάγκες της οικονομίας και θα έπρεπε να μειωθούν. Το επιχείρημα που συχνά ακούγεται ότι είναι ανάγκη να νομοθετηθεί πρώτα η απελευθέρωση των επιτοκίων για να ακολουθήσει η μείωση τους μπορεί να το εκλάβει κανείς είτε ως ασυναρτησία ή το πιο πιθανό ως πλάνη. Τα επιτόκια μπορούν να μειωθούν και τώρα!!

Όσον αφορά την ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων, μια τέτοια κίνηση χωρίς να υπολογισθούν οι επιπτώσεις θα μπορούσε να αποβεί εξ ίσου καταστροφική όπως μια χρηματιστηριακή κρίση. Η μαζική φυγή κεφαλαίων δεν είναι άγνωστο φαινόμενο σε αναπτυσσόμενες χώρες ιδιαίτερα λαμβάνοντας υπ όψιν τις δομικές αδυναμίες της κυπριακής οικονομίας και την αβεβαιότητα που επικρατεί στις πολιτικές συνθήκες. Ο μόνος τρόπος να αποφευχθούν οι κίνδυνοι της ελεύθερης διακίνησης κεφαλαίων θα ήταν η ταυτόχρονη εισοδηματική Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στη ΟΝΕ όπου η διακίνηση κεφαλαίων δεν θα είχε και τόση σημασία. Γι αυτό το σκοπό θα ήταν επιθυμητή η μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος αλλά με τέτοιο τρόπο που να διασφαλίζονται οι αναπτυξιακές και κοινωνικές πτυχές των δημοσίων δαπανών. Ιδιαίτερα επιτακτική είναι η ανάγκη να ενισχυθεί χρηματοδοτικά και με άλλες συνθήκες θα μπορούσε να διαδραματίσει αποσταθεροποιητικό ρόλο. Οι ενδείξεις είναι ότι στη Κύπρο ακολουθείται η δεύτερη πορεία και το χειρότερο είναι ότι οι ιθύνοντες όχι

μόνο δεν υποδεικνύουν τούς κινδύνους αλλά αντιθέτως ενθαρρύνουν μια τέτοια πορεία. Χρειάζεται συστηματική κριτική του ρόλου του χρηματοπιστωτικού συστήματος στη Κύπρο αλλά κυρίως χρειάζονται ριζικά μέτρα μεταρρύθμισης του. Το ερώτημα είναι αν οι αντιπολιτευτικές δυνάμεις έχουν τη πολιτική βούληση να διαμορφώσουν εναλλακτικές προτάσεις για το καίριο αυτό θέμα που θα καθορίσει σε μεγάλο βαθμό το μέλλον της κυπριακής οικονομίας.

Σημειώσεις:

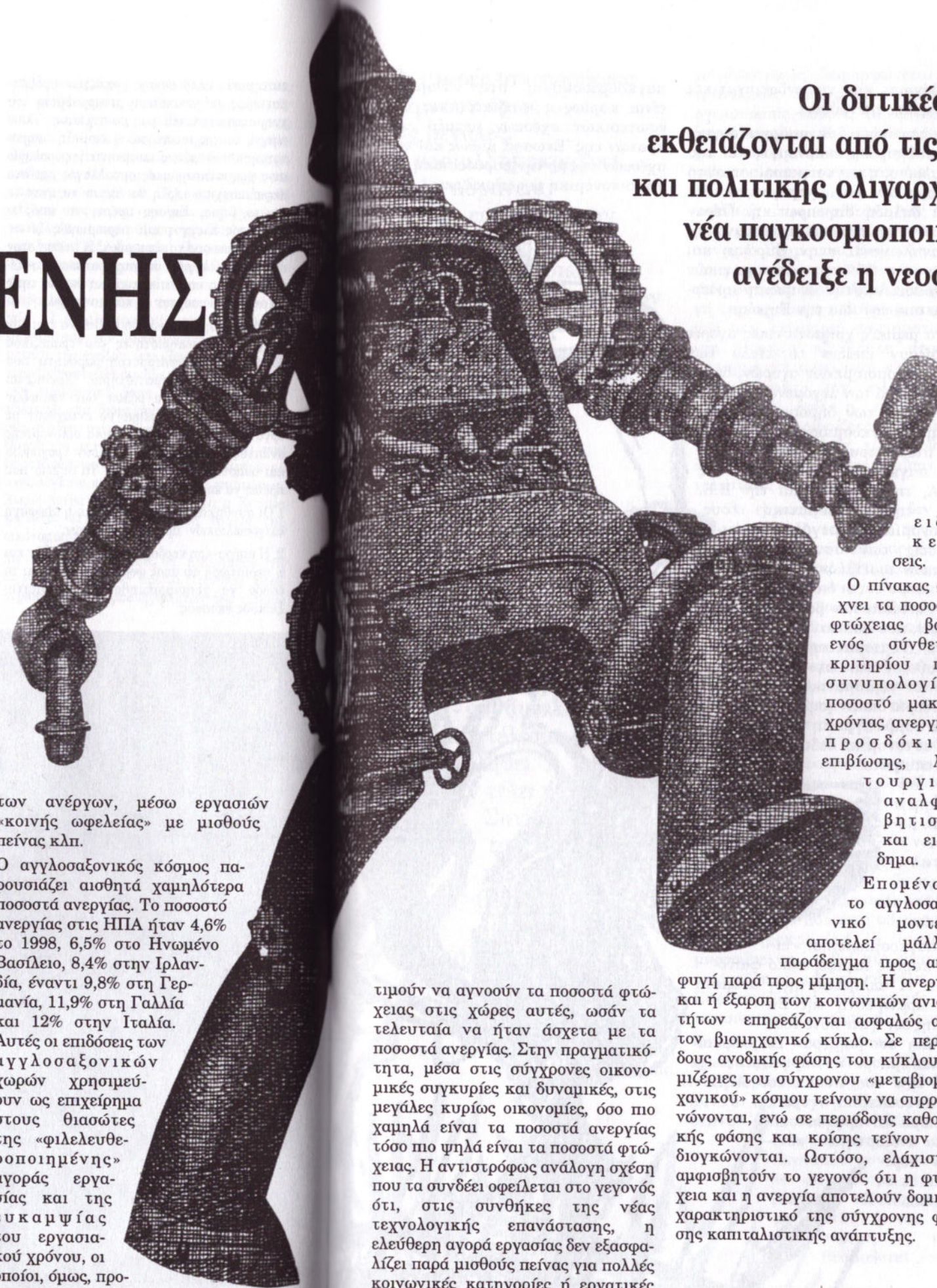
1. Επίσης οι απόψεις για προστασία του θεσμού του χρηματιστηρίου πιθανώς να έχουν σκοπό να προκαταλάβουν την αναμενόμενη προσπάθεια για επιβολή φορολογίας στα κεφαλαιουχικά κέρδη.
2. Η πρωτική τάση του βιομηχανικού τομέα, χαμηλή τεχνολογική στάθμη και ρυθμός παραγωγικότητας, ελλείψεις στη κατάρτιση εργατικού δυναμικού, αρνητικό ισοζύγιο πληρωμών, υπερβολική εξάρτηση από τον τομέα του τουρισμού, αναποτελεσματική δημόσια υπηρεσία κλπ.
3. Στη Κύπρο ο κίνδυνος επιδείνωσης του ισοζυγίου πληρωμών φαίνεται να είναι αρκετά άμεσος λόγω πιθανής αύξησης και των εισαγωγών τη στιγμή που η οικονομία χρειάζεται επενδυτική δραστηριότητα με εξαγωγικό προσανατολισμό.
4. Ajit Singh (1992), The Stock Market and Economic Development: Should Developing Countries Encourage Stock Markets? UNCTAD Discussion Paper No. 49 (Oct. 1992)
5. Έστω και η παραμικρή πιθανότητα τέτοιων εξελίξεων στη Κύπρο θα έπρεπε να πάγωνε το αίμα των πολιτικών στη Κύπρο αλλά δυστυχώς φαίνεται ότι είναι πολύ απασχολημένοι παίζοντας και οι ίδιοι στο χρηματιστήριο.
6. Στη περίπτωση της Ν.Α. Ασίας ο ανταγωνισμός για τις ΗΠΑ και Ε.Ε είχε εξελιχθεί σε πολύ ενοχλητικό αγκάθι μια και οι εξαγωγές από αυτές τις χώρες είχαν καταλάβει σημαντικό μερίδιο των αγορών τους.
7. Μάριος Κληρίδης, Ημέρες τρέλας στο Χρηματιστήριο, Νέος Τύπος, 14 Αυγούστου 1999.
8. Η οποία μπορεί να αποδειχθεί και πλασματική αν δεν εξαρτηθεί στην αγορά και φυσικά είναι η διαδικασία της μαζικής προσπάθειας για ρευστοποίηση που θα δώσει το έναυσμα για πτώση των τιμών και σε συνδυασμό με συνθήκες πανικού οδηγεί σε απότομη και ριζική κατάρρευση του χρηματιστηρίου με πολλαπλές και αλυσιδωτές επιπτώσεις στο χρηματοπιστωτικό σύστημα και στη οικονομία γενικότερα.
9. Οι επενδύσεις από το εξωτερικό δυνητικά θα μπορούσαν να αποτελέσουν σοβαρό αποσταθεροποιητικό παράγοντα, όπως έχει αποδείξει η οδυνηρή εμπειρία της Ν.Α. Ασίας. Με το ίδιο τρόπο που εισέρχονται ξένα κεφάλαια για να αποκομίσουν εύκολα κέρδη, μπορούν και να εξέλθουν την κατάλληλη στιγμή χωρίς να νοιάζονται ποσώς για το χάος που αφήνουν πίσω τους.

Η ΕΥΡΩΠΗ ΤΗΣ ΘΕΣΜΟΘΕΤΗΜΕΝΗΣ ΛΙΤΟΤΗΤΑΣ

Σταύρου Τομπάζου

Μέσα στη δεκαετία του 1990, σε στιγμές κακής οικονομικής συγκυρίας, η ανεργία ξεπέρασε τα μεγαλύτερα της μεταπολεμικά επίπεδα σε σημαντικές χώρες της Ε.Ε., όπως η Γερμανία και

η Γαλλία. Η επίσημη ανεργία κυμαίνεται στην Ένωση γύρω στο 10%. Ωστόσο, αυτό το ποσοστό δεν είναι άσχετο με μια σειρά μέτρων «καλλωπισμού» των στατιστικών, μέσω πολλαπλών αναθεωρήσεων του ορισμού του ανέργου, μέσω των διάφορων σχολών μετεκπαίδευσης

Οι δυτικές αξίες που δημαγωγικά εκθειάζονται από τις αρχές της οικονομικής και πολιτικής ολιγαρχίας απειλούνται από τα νέα παγκοσμιοποιημένα κατεστημένα που ανέδειξε η νεοφιλελεύθερη διαχείριση.

ειδί-
κεύ-
σεις.

Ο πίνακας δείχνει τα ποσοστά φτώχειας βάση ενός σύνθετου κριτηρίου που συνυπολογίζει ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας, προσδόκιμο επιβίωσης, λειτουργικό αναλαμβητισμό και εισόδημα.

Επομένως, το αγγλοσαξονικό μοντέλο αποτελεί μάλλον παράδειγμα προς αποφυγή παρά προς μίμηση. Η ανεργία και η έξαρση των κοινωνικών ανισοτήτων επηρεάζονται ασφαλώς από τον βιομηχανικό κύκλο. Σε περιόδους ανοδικής φάσης του κύκλου οι μίζερους του σύγχρονου «μεταβιομηχανικού» κόσμου τείνουν να συρρικνώνονται, ενώ σε περιόδους καθοδικής φάσης και κρίσης τείνουν να διογκώνονται. Ωστόσο, ελάχιστοι αμφισβητούν το γεγονός ότι η φτώχεια και η ανεργία αποτελούν δομικό χαρακτηριστικό της σύγχρονης φάσης καπιταλιστικής ανάπτυξης.

Καμιά αντικειμενική πραγματικότητα, κανένας οικονομικός νόμος ή κανόνας δεν επιβάλλει στην Ε.Ε. ως σύνολο τα νεοφιλελεύθερα και μονεταριστικά δόγματα, τα οποία αποτελούν απλώς κάποιες επικίνδυνες επιλογές για την ίδια την Ένωση κοινωνικές επιλογές

Παρόλα αυτά οι οικονομικές πολιτικές στην Ευρώπη, όχι μόνο της δεξιάς αλλά και της σοσιαλδημοκρατικής αριστεράς που σήμερα κυβερνά ουσιαστικά την Ένωση, δεν χαρακτηρίζονται απλώς από αδράνεια και νωθρότητα, αλλά από μια δραστήρια περιοριστική και μονεταριστική πολιτική σε πλήρη αντίθεση τόσο με τις παραδόσεις της ανοδικής, μεταπολεμικής οικονομικής περιόδου όσο και με τη φύση των σύγχρονων οικονομικών προβλημάτων. Το μαγικό επιχείρημα που επικαλείται ο κάθε σχετικός ή άσχετος «ειδήμονας» είναι ο αυξημένος διεθνής ανταγωνισμός στα πλαίσια της πρόσφατα «παγκοσμιοποιημένης οικονομίας». Η τελευταία τυγχάνει της ίδιας κατάχρησης όπως ο

των ανέργων, μέσω εργασιών «κοινής ωφελείας» με μισθούς πείνας κλπ.

Ο αγγλοσαξονικός κόσμος παρουσιάζει αισθητά χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας. Το ποσοστό ανεργίας στις ΗΠΑ ήταν 4,6% το 1998, 6,5% στο Ηνωμένο Βασίλειο, 8,4% στην Ιρλανδία, έναντι 9,8% στη Γερμανία, 11,9% στη Γαλλία και 12% στην Ιταλία. Αυτές οι επιδόσεις των αγγλοσαξονικών χωρών χρησιμεύουν ως επιχείρημα στους θιασώτες της «φιλελευθεροποιημένης» αγοράς εργασίας και της ευκαμψίας του εργασιακού χρόνου, οι οποίοι, όμως, προ-

Πίνακας : Ποσοστά φτώχειας σε μερικές ανεπτυγμένες χώρες

Χώρες Ποσοστά	Προσδ. Επιβίωσης (1)	Αναλφαβητισμός (2)	Μακροχρ. Ανεργία (3)	Εισόδημα φτώχειας (4)	Εισόδημα (5)
ΗΠΑ	13	20,7	0,5	19,1	16,5
Ιρλανδία	9	22,6	7,6	11,1	15,2
Ηνωμένο Βασίλειο	9	21,8	3,8	13,5	15
Γαλλία	11	.*	6,1	6,2	11,8
Ιταλία	9	.*	7,6	6,5	11,6
Γερμανία	11	14,4	4	5,9	10,5
Σουηδία	8	7,5	6,7	1,5	6,8

1. Ποσοστό των ατόμων με χαμηλότερο των 60 ετών προσδόκιμο επιβίωσης το 1995

2. Λειτουργικός αναλφαβητισμός (% ηλικίας 16-65) για το 1995

3. Ανεργία 12 ή περισσότερων μηνών το 1995

4. Εισόδημα χαμηλότερο του ορίου της φτώχειας (χαμηλότερο του μισού του μέσου μισθού) το 1990

5. Για το συνθετικό κριτήριο φτώχειας της Γαλλίας και της Ιταλίας χρησιμοποιήθηκε για τον αναλφαβητισμό το 16,8%.

* Μη διαθέσιμο

Πηγή : United Nations Development Programme (UNDP), Human Development Report 1998.

διάβολος το μεσαίωνα, όπου κάθε πράξη αντίθετη με τη λογική της εξουσίας, κάθε παρέκκλιση από τα αυστηρά ήθη και έθιμα της εποχής, κάθε αμαρτία, κάθε παράβαση ή έγκλημα οφειλόταν στην άμεση και προσωπική ανάμιξη του διαβόλου. Καμιά ανάγκη ενδιάμεσων επεξηγηματικών συντελεστών, καμιά προσπάθεια λογικών συνειρμών με αρχή και τέλος, καμιά διαφωτιστική αιτιοκρατία δεν θεωρείτο αναγκαία.

Η παγκοσμιοποιημένη αγορά επιβάλλει, δήθεν, σε όλα τα επίπεδα ανάπτυξης και σε όλες τις γεωγραφικές ζώνες αμειλικτους κανόνες, που τα κράτη είναι υποχρεωμένα να σεβαστούν. Αυτή η «θεοφοβούμενη» ανάγνωση της οικονομικής επικαιρότητας δεν διαφέρει σε τίποτα από τις μεσαιωνικές δαιμονολογίες. Καμιά πραγματικότητα, κανένας οικονομικός νόμος ή κανόνας δεν επιβάλλει στην Ε.Ε. ως σύνολο τα νεοφιλελεύθερα και μονεταριστικά δόγματα, τα οποία αποτελούν απλώς κάποιες επικίνδυνες για την ίδια την Ένωση κοινωνικές επιλογές.

Αν υπάρχει παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και του κεφαλαίου, η παγκοσμιοποίηση αυτή σίγουρα δεν είναι «οριζόντια», δεν είναι δηλαδή διηπειρωτική

Καταρχήν ποια παγκοσμιοποίηση; Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, του κεφαλαίου, του χρηματιστικού κεφαλαίου; Το εξωτερικό εμπόριο (εξαγωγές) της Ε.Ε. ως σύνολο (δεν συμπεριλαμβάνεται το ενδοκοινοτικό εμπόριο) είναι χαμηλότερο του 10% του ΑΕΠ της. Αν συγκρίνουμε αυτό το ποσοστό με παλαιότερες φάσεις οικονομικής ανάπτυξης, θα διαπιστώσουμε ότι δεν είναι ιδιαίτερα ψηλό. Στην Ιαπωνία π.χ. το 1938, το ποσοστό αυτό ήταν 13%.

Οι εισροές κεφαλαίων στην Ε.Ε. υπό μορφή Άμεσων Επενδύσεων Εξωτερικού (Α.Ε.Εξ.), το 1995, δεν αντιπροσώπευαν παρά 7% των Μεικτών Επενδύσεων Παγίου Κεφαλαίου (ΜΕΠΚ), ενώ οι εκροές 8,3% των ΜΕΠΚ. Αυτά τα δεδομένα συμπερι-

λαμβάνουν και τις ενδοκοινοτικές εξωτερικές επενδύσεις.

Με άλλα λόγια, αν υπάρχει παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και του κεφαλαίου, η παγκοσμιοποίηση αυτή σίγουρα δεν είναι «οριζόντια», δεν είναι δηλαδή διηπειρωτική. Πέραν του 90% της ευρωπαϊκής παραγωγής καταναλώνεται στην Ευρώπη και πέραν του 95% των παραγωγικών επενδύσεων στην Ευρώπη προέρχεται από την ίδια την Ευρώπη.

Μόνο μερικές χρηματιστικές αγορές κερδίζουν επάξια το τίτλο των παγκοσμιοποιημένων αγορών, όπως π.χ. η αγορά των λεγόμενων futures ή η αγορά των δημόσιων τίτλων. Αυτή η «παγκοσμιοποίηση» ωστόσο δεν στερεί τους βασικούς πόλους της παγκόσμιας οικονομίας, τις ΗΠΑ, την Ιαπωνία και την Ε.Ε. από την νομισματική τους αυτονομία. Οι μεγάλες διακυμάνσεις των συναλλαγματικών ισοτιμιών καταδεικνύουν ότι οι διαφορές στα επιτόκια των βασικών πόλων, που ουσιαστικά δηλώνουν νομισματική αυτονομία, «διευθετούνται» στο επίπεδο των διεθνών νομισματικών αξιών. Η ελευθερία διακίνησης κεφαλαίων είναι συμβατή με τη νομισματική αυτονομία, δεδομένου ότι επικρατεί ένα σύστημα ελαστικών συναλλαγματικών ισοτιμιών.

Η «παγκοσμιοποίηση» είναι κυρίως περιφερειακό φαινόμενο. Η αλληλεξάρτηση ανάμεσα στα κράτη-έθνη της Ευρώπης δεν ήταν ποτέ τόσο μεγάλη όσο σήμερα. Το ενδοκοινοτικό εμπόριο αντιπροσωπεύει σχεδόν 15% του κοινοτικού ΑΕΠ. Η ενιαία εσωτερική αγορά και το ενιαίο νόμισμα κατάργησαν κάθε δυνατότητα ανεξάρτητων, εθνικών νομισματικών πολιτικών. Η

παγκοσμιοποίηση στην Ευρώπη είναι κυρίως η αναδιατύπωση των εσωτερικών σχέσεων μεταξύ των κρατών της Ένωσης, καθώς και των σχέσεων της με την παραδοσιακή και νέα οικονομική της περιφέρεια.²

Οι μικρές υποχωρήσεις φέρνουν όμως τις μεγάλες.

Η σοσιαλδημοκρατική αδράνεια επιτάχυνε την διάβρωση των ιδιών της των κοινωνικών βάσεων και την κρίση του

παραδοσιακού συνδικαλισμού, με αποτέλεσμα να επιβληθεί εν τέλει η περίφημη Συνθήκη του Μάαστριχτ, η οποία θεσμοθετεί ουσιαστικά τη λιτότητα και το μονεταρισμό

Μέσα στα πλαίσια της τεχνολογικής επανάστασης της εποχής, της οποίας η παγκοσμιοποίηση είναι μια από

τις διαστάσεις, διαμορφώνεται ένας τριπολικός νεο-ιμπεριαλισμός με ηγεμονικούς πόλους τις ΗΠΑ, την Ιαπωνία και την Ε.Ε. με τις αντίστοιχες οικονομικές τους περιφέρειες. Σε κάθε πόλο αναπτύσσεται ένας νέος διεθνής καταμερισμός της εργασίας, ο οποίος, στην περίπτωση της Ιαπωνίας, χαρακτηρίζεται ήδη από μεγάλη συνοχή³. Σχηματικά, θα μπορούσε να πει κανείς ότι οι ανεπτυγμένοι πόλοι τείνουν προς μια αυξημένη παραγωγή τεχνολογίας και άυλης παραγωγής (π.χ. λογισμικά συστήματα), τα νέα βιομηχανικά κράτη προς τη βιομηχανική παραγωγή κλασικότερης μορφής (π.χ. ηλεκτρονικές συσκευές), ενώ η παραδοσιακή περιφέρεια περιορίζεται στην παραγωγή πρώτων υλών, των οποίων οι διεθνείς τιμές κατέρρευσαν τις τελευταίες δεκαετίες⁴.

Τα ευρωπαϊκά κράτη δεν ακολουθήσαν το δρόμο της λιτότητας, από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, εξαιτίας του διηπειρωτικού ανταγωνισμού, αλλά εξαιτίας της αναποτελεσματικότητας των κεϋνσιανών πολιτικών στα πλαίσια της καταταραχισμένης Ευρώπης των κρατών-εθνών, δηλαδή εξαιτίας του εσωτερικού ανταγωνισμού ανάμεσα στα ευρωπαϊκά κράτη. Ο κεϋνσιανισμός, αναποτελεσματικός σε επίπεδο εθνικό, θα μπορούσε να εφαρμοστεί με επιτυχία σε πανευρωπαϊκό επίπεδο. Κανένας αντικειμενικός παράγοντας ή λόγος δεν απέκλειε μια οικονομική διαχείριση κεϋνσιανού τύπου. Οι νεοφιλελεύθερες επιλογές των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων δεν είναι δυνατό να ερμηνευθούν, σε τελευταία ανάλυση, παρά από την πολιτική αδράνεια της σοσιαλδημοκρατίας⁵, η οποία θα μπορούσε να σταθεί στο ύψος των περιστάσεων και να επιβάλει στην Ευρώπη άλλες οικονομικές προτεραιότητες και προανατολισμούς.

Οι μικρές υποχωρήσεις φέρνουν όμως τις μεγάλες. Η σοσιαλδημοκρατική αδράνεια επιτάχυνε τη διάβρωση των ιδιών της των κοινωνικών βάσεων και την κρίση του παραδοσιακού συνδικαλισμού, με αποτέλεσμα να επιβληθεί εν τέλει η περίφημη Συνθήκη του Μάαστριχτ, η οποία θεσμοθετεί ουσια-

στικά τη λιτότητα και το μονεταρισμό.

Ο μονεταρισμός αποκατάστησε τα ποσοστά του βιομηχανικού κέρδους, τα οποία σήμερα είναι εξίσου ψηλά στην Ευρώπη με τα ποσοστά κέρδους της δεκαετίας του 1960. Ωστόσο, τα ποσοστά μεγέθυνσης της οικονομίας δεν ακολούθησαν την αυξητική τάση του ποσοστού του κέρδους με αποτέλεσμα η φτώχεια, η ανεργία και οι κοινωνικές ανισότητες να διαιωνίζονται. Ενώ τη δεκαετία του 1960 τα ποσοστά μεγέθυνσης στην Ευρώπη ήταν της τάξης του 5-6%, τη δεκαετία του 1990 σπανίως υπερβαίνουν το 2,5%⁶.

Το ενιαίο νόμισμα συμβάλλει στην αύξηση των δυνατοτήτων συντονισμού των οικονομικών πολιτικών των κρατών μελών της Ένωσης, χωρίς όμως να δημιουργεί συνθήκες αλλαγής προσανατολισμού των πολιτικών αυτών. Η ανεξάρτητη κεντρική τράπεζα συγκεντρώνει σήμερα τεράστιες εξουσίες οι οποίες υπηρετούν όμως τους στόχους της δημοσιονομικής και νομισματικής αυστηρότητας, δηλαδή, με άλλα λόγια, το χρηματιστικό κεφάλαιο και τους προσοδούχους όλων των κατηγοριών. Δεν είναι καθόλου τυχαίο πως η λεγόμενη «εξυγίανση» ή ο «εξορθολογισμός», δηλαδή η πολιτική λιτότητας και οικονομίας εργασιακών θέσεων σε ιδιωτικές και δημόσιες επιχειρήσεις, συνδέεται με μια αυξητική τάση των χρηματιστηριακών τους αξιών. Κανένας αυτοματισμός δεν οδηγεί από το ευρώ σε μια κοινωνική και μεγεθυντική οικονομική πολιτική. Αντιθέτως, η ανεξάρτητη κεντρική τράπεζα και το ευρώ, η σύγχρονη Ευρώπη και οι θεσμοί της γενικότερα, διαιωνίζουν τους υφιστάμενους στόχους και οικονομικές προτεραιότητες, διότι αποτελούν μια δημοκρατική οπισθοδρομηση. Για την οικονομική πολιτική ευθύνεται μια απρόσωπη τράπεζα στη Φρανκφούρτη αδιαμφισβήτητης εγκυρότητας και όχι ο Ζοσπάν, ο Σρέντερ, ο Σημίτης κλπ, μια τράπεζα της οποίας τη διεύθυνση δεν εκλέγει και δεν ελέγχει κανείς.

Η Συνομοσπονδία Ευρωπαϊκών Συνδικάτων (CES) περιορίζεται σήμερα

**δυστυχώς σε ένα ήπιο
συνδικαλισμό,
χωρίς να έχει καταφέρει
να δημιουργήσει
τα μέσα εκείνα
που θα της επέτρεπαν
να έχει μια επίδραση
ανάλογη με την Ένωση
Συνομοσπονδιών
Βιομηχανίας και
Εργοδοτών (UNICE),
η οποία αποτελεί
ένα πολύ ισχυρό πόλο
πίεσης στις Βρυξέλλες**

Ενώ η σοσιαλδημοκρατία κυβερνά την Ευρώπη, καμιά προσπάθεια δεν γίνεται για έλεγχο και περιορισμό της κοινωνικής αποσοβισμού που εγκαινίασε ο μονεταρισμός. Ωστόσο, καμιά οικονομική συγκυρία, καμιά παγκοσμιοποίηση, κανένας «φυσικός» νόμος ή αιτία δεν αποκλείει τη δυνατότητα ευρωπαϊκού συντονισμού για μια κοινωνική πολιτική στην Ε.Ε.. Μια ευρωπαϊκή πολιτική μείωσης των ωρών εργασίας χωρίς μείωση των μισθών, φορολογικής μεταρρύθμισης, βελτίωσης των συστημάτων υγείας και παιδείας, ορθολογιστικής οικολογικής διαχείρισης, βελτίωσης των συνθηκών ασφάλειας και άνεσης στον εργασιακό χώρο, αναβάθμισης των οικιστικών συνθηκών των κατωτέρων κοινωνικών στρωμάτων, εν συντομία μια κοινωνική πολιτική που μέχρι χθες ακόμη αποτελούσε προγραμματική αρχή της σοσιαλδημοκρατίας δεν προσκρούει σε κανένα αντικειμενικά ανυπερβλήτο εμπόδιο. Όμως, όπως γράφει ο P. Bourdieu σε ένα πρόσφατο άρθρο, «η κοινωνική ιστορία διδάσκει πως δεν υπάρχει κοινωνική πολιτική χωρίς ένα κοινωνικό κίνημα ικανό να την επιβάλει (και πως δεν είναι η αγορά, όπως προσπαθούν να μας πείσουν σήμερα, αλλά το κοινωνικό κίνημα που εκπολίτισε την οικονομία της αγοράς, συμβάλλοντας εν πολλοίς στην αποτελεσματικότητά της). Επομένως, για όλους αυτούς που θέλουν πραγματικά να αντιπαραθέσουν μια κοινωνική Ευρώπη στην Ευρώπη των τραπεζών και του νομίσματος, της αστυνομίας και του ποινικού

κώδικα (ήδη πολύ ανεπτυγμένη) και μιας στρατιωτικής Ευρώπης (πιθανή συνέπεια της επέμβασης στο Κόσσοβο), το ερώτημα είναι πως να κινητοποιήσουν δυνάμεις ικανές να επιτύχουν το στόχο αυτό και σε ποιες αρχές πρέπει να ζητήσουν αυτή τη δουλειά κινητοποίησης.»⁷

Η Συνομοσπονδία Ευρωπαϊκών Συνδικάτων (CES) όπως αναφέρθηκε ήδη περιορίζεται σήμερα δυστυχώς σε ένα ήπιο συνδικαλισμό, χωρίς να έχει καταφέρει να δημιουργήσει τα μέσα εκείνα που θα της επέτρεπαν να έχει μια επίδραση ανάλογη με την Ένωση Συνομοσπονδιών Βιομηχανίας και Εργοδοτών (UNICE), η οποία αποτελεί ένα πολύ ισχυρό πόλο πίεσης στις Βρυξέλλες.

Αυτή η αδυναμία του ευρωπαϊκού συνδικαλισμού αντανακλά σε μεγάλο βαθμό την κρίση του συνδικαλισμού σε επίπεδο εθνικό: μείωση των ποσοστών συνδικαλισμού, αύξηση του μέσου όρου ηλικίας των συνδικαλιστών που δηλώνει χαμηλότερα ποσοστά συνδικαλισμού των νέων, αδυναμία των συνδικάτων να εντάξουν τους μετανάστες κλπ.

Τα συνδικάτα στην Ευρώπη δεν κατάφεραν να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα της τεχνολογικής επανάστασης και της αυξημένης διεθνοποίησης των οικονομικών της Ευρώπης που δημιουργήσαν ή διόγκωσαν πολλαπλές διαιρέσεις μέσα στην εργατική τάξη: Ειδικευμένοι εργάτες / ανειδίκευτοι, απασχολούμενοι με κλασικές συμβάσεις / απασχολούμενοι με ειδικά συμβόλαια, μόνιμοι / προσωρινοί, απασχολούμενοι / άνεργοι, ντόπιοι / «μετανάστες»,⁸ Βορειοευρωπαίοι / Νοτιοευρωπαίοι, Γάλλοι / Γερμανοί κλπ.

Μέσα σε αυτές τις συνθήκες η εργατική αλληλεγγύη παύει να προκύπτει τόσο αυτόματα όσο στο παρελθόν από μια ευνόητη κοινή θέση και κοινή μοίρα. Η εργατική αλληλεγγύη προϋποθέτει σήμερα σε μεγαλύτερο βαθμό παρά στο παρελθόν, μια «πολιτική διαμεσολάβηση», δηλαδή μια μεγαλύτερη διανοητική επεξεργασία που κατανοεί την κοινότητα συμφερόντων και επιδιώξεων, που βλέπει, πέρα από τα φαινόμενα, τη βαθύτερη ουσία.

**Η επικοινωνία
και η συνεργασία
ανάμεσα
στα συνδικάτα
των διαφορετικών
εθνικών κρατών
της Ευρώπης
πρέπει να αναβαθμιστεί**

Μια αριστερή πολιτική που σεβεται το όνομά της, έχει ως πρώτο στόχο να αποκαταστήσει την καθολικότητα της τάξης. Ο διεθνισμός είναι βασική προϋπόθεσή της. Ο διεθνισμός που χρειάζεται σήμερα το εργατικό κίνημα δεν εξαντλείται όμως στις τελετουργικές διακηρύξεις κάθε πρωτομαγιά. Πρέπει να αποκτήσει ουσιαστικό περιεχόμενο και οργανωτική μορφή σε δύο τουλάχιστον επίπεδα :

Πρώτον, οι «μετανάστες», που σήμερα αποτελούν παθητικό αντικείμενο καλλιέργειας συλλογικής φοβίας, από θύματα της λεγόμενης πολιτικής ασφάλειας και της αυθαίρετης καταστολής η οποία αποτελεί μάλλον εκλογηθική δραστηριότητα παρά οτιδήποτε άλλο, είναι δυνατό να μεταβληθούν σε δραστήριο και διεκδικητικό τμήμα του εργατικού κινήματος. Μια τέτοια εξέλιξη προϋποθέτει μια αλλαγή στάσης των περισσότερων εργατικών συνδικάτων της Ευρώπης απέναντι στους «μετανάστες» και τους ξένους εργάτες σε πλήρη ρήξη με την ξενοφοβία που καλλιεργείται και μια δραστήρια προώθηση των συμφερόντων τους, τόσο στο χώρο εργασίας όσο και σε θέματα που άπτονται του βιοτικού τους επιπέδου γενικότερα. Σε πολλές ευρωπαϊκές πόλεις οι «μετανάστες» εξορίζονται στα πιο άχαρα και θλιβερά προάστια, χωρίς να γίνεται καμιά προσπάθεια «εκπολιτισμού» των χώρων αυτών κατοικίας που συχνά στερούνται της πιο στοιχειώδους υποδομής.

Για την αύξηση της εγκληματικότητας δεν ευθύνονται τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα ή οι μετανάστες, αλλά μάλλον το χρηματιστήριο και τα κριτήρια οικονομικής διαχείρισης που επιβάλλει. Η εγκληματικότητα είναι συνάρτηση της αύξησης των κοινωνικών ανισοτήτων που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια.

Αν προσθέσει κανείς τους κατάδικους στις ΗΠΑ, που είναι η πρωταθλήτρια των κοινωνικών ανισοτήτων στην κατηγορία των ανεπτυγμένων χωρών, στα επίσημά της ποσοστά ανεργίας θα δει ότι η ανεργία με την ευρύτερη της έννοια δεν είναι μικρότερη από αυτή σε χώρες όπως η Γερμανία ή η Γαλλία. Απλώς ένα μεγαλύτερο ποσοστό ατόμων διώκεται ποινικά, διότι ωθείται στην παράβαση και την παρανομία. Ο ορθολογισμός του αχαλίνωτου καπιταλισμού χαρακτηρίζεται από πολλές ανορθολογικές και αντιπαραγωγικές «διαρροές», οι οποίες στην προκειμένη περίπτωση αντανακλώνται στα αυξημένα κόστη αστυνόμευσης και καταστολής.

Δεύτερον, η επικοινωνία και η συνεργασία ανάμεσα στα συνδικάτα των διαφορετικών εθνικών κρατών της Ευρώπης πρέπει να αναβαθμιστεί. Τα τμήματα διεθνών σχέσεων των συνδικάτων πρέπει να προωθηθούν, έτσι που να υπάρχει μια συνεχής πληροφόρηση για το τι συμβαίνει στην κάθε χώρα. Το συνδικαλιστικό κίνημα πρέπει να στοχεύει στη δημιουργία διεθνών δομών συντονισμού ανά επαγγελματική κατηγορία που να είναι σε θέση να προωθούν κοινές διεκδικήσεις. Παραδείγματα τέτοιων δομών υπάρχουν ήδη στον τομέα των οδικών και αεροπορικών μεταφορών. Τα μεγάλα θέματα όπως η μείωση του χρόνου εργασίας χωρίς μισθολογικές μειώσεις ή μεγαλύτερη ευκαμψία του εργασιακού χρόνου, πρέπει να προωθηθούν συντονισμένα σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Οι οργανώσεις των ανέργων κατάφεραν ήδη να οργανώσουν δύο μεγάλες ευρωπαϊκές ενάντια στην ανεργία και τις κοινωνικές ανισότητες.

Ο διεθνισμός πρέπει να συνδυαστεί με νέες μορφές αλληλεγγύης στο πλαίσιο των κρατών εθνών ανάμεσα στα διάφορα κοινωνικο-επαγγελματικά τμήματα της εργατικής τάξης. Τα θύματα του μονεταρισμού είναι σήμερα εξίσου πολυπληθή και σε τομείς πέραν της βιομηχανίας και του δημόσιου τομέα, όπως η διδασκαλία, οι υπηρεσίες υγείας, τα επαγγέλματα της επικοινωνίας. Πολιτική προϋπόθεση ανάπτυξης και επιτυχίας του συνδικαλισμού είναι η σωστή ανάλυση και η πλήρης ρήξη με όλες αυτές τις στρατηγικές, που

συχνά προωθεί και η σοσιαλδημοκρατία, τις οποίες ο νεολογισμός του P. Bourdieu⁹ περιλαμβάνει: «ευκαμψιο-εκμετάλλευση» (flexexploitation). Μεγαλύτερη ευκαμψία του χρόνου εργασίας (δηλαδή υπερωρίες όποτε θέλει η εργοδοσία και επομένως ανεργία), μεγαλύτερη ευκαμψία της αγοράς εργασίας (δηλαδή εύκολες απολύσεις, βραχυπρόθεσμα συμβόλαια, επανεκπαίδευση προσωπικού σε χαμηλότερα αμειβόμενα επαγγέλματα κλπ), μεγαλύτερη ευκαμψία της μισθοδοσίας (δηλαδή δυνατότητα χαμηλότερης μισθοδοσίας από τη συμφωνηθείσα στα πλαίσια των συλλογικών συμβάσεων) αποτελούν το βασικό κίνητρά της αύξησης των ποσοστών εκμετάλλευσης της εργατικής δύναμης.

Διεθνοποίηση των τρόπων σκέψης και των μορφών δράσης και προτεραιότητα στα καθολικά ταξικά συμφέροντα παρά στα βραχυπρόθεσμα κοινωνικο-επαγγελματικά αποτελούν σήμερα τη βάση πάνω στην οποία θα στηριχθεί το εργατικό κίνημα αν θέλει να προστατεύσει και να διευρύνει τα κοινωνικά του κεκτημένα, αν θέλει να αντιπαραβάλει μια κοινωνική και δημοκρατική Ευρώπη στην Ευρώπη της θεσμοθετημένης λιτότητας και της αυθαιρεσίας των τραπεζών, του χρηματιστηρίου και των πολυεθνικών εταιριών.

Οι δυτικές αξίες που δημαγωγικά εκθειάζονται από τις αρχές της οικονομικής και πολιτικής ολιγαρχίας απειλούνται από τα νέα παγκοσμιοποιημένα κατεστημένα που ανέδειξε η νεοφιλελεύθερη διαχείριση. Η υπεράσπιση των αξιών αυτών καθολικού χαρακτήρα - τα ατομικά δικαιώματα και ελευθερίες (η ελεύθερη ατομικότητα, όπως έλεγε ο Μαρξ), η αλληλεγγύη, η κοινωνική δικαιοσύνη, η δημοκρατία - ήταν και παραμένει το βασικό ιστορικό καθήκον του εργατικού κινήματος. Η επιτυχία του θα εξαρτηθεί από την ικανότητά του να δώσει εκ νέου περιεχόμενο, ουσία και στρατηγικό προσανατολισμό στους αγώνες και τις

διεκδικήσεις του. Η Ευρώπη χρειάζεται μια νέα αριστερά, της οποίας η σκέψη να διέπεται από μια παλαιά αρχή: την πάλη των τάξεων.

1. *European Economy*, no 65, «Convergence Report» 1998.

2. Τομπάζος Σ., *Παγκοσμιοποίηση και Ευρωπαϊκή Ένωση. Μια Εισαγωγή*, ΕΙΚ, Λευκωσία, 1999.

3. Husson M., «Les trois dimensions du neo-imperialisme», *Actuel Marx*, PUF, Paris 1995.

4. Bléne, Cohen D., *Fehldiagnose Globalisierung. Die Neuverteilung des Wohlstands nach der dritten industriellen Revolution*, Cambus Verlag, Frankfurt/New York, 1998.

5. Bléne Τομπάζος Σ., «Η μιζέρια της σοσιαλδημοκρατίας», *Εξ υπαρχής*, αρ. 2 και 3, Ιούλιος και Ιούλιος 1999, Λευκωσία.

6. Bléne, Husson M., *Misères du capital. Une critique du neo-liberalisme*, Syros, Paris 1996.

7. Bourdieu P., «Pour un mouvement social européen», *Le Monde diplomatique*, juin 1999.

8. Το «μετανάστες» σε εισαγωγικά διότι τις περισσότερες φορές πρόκειται για άτομα δεύτερης και τρίτης γενιάς στη χώρα.

9. Bourdieu P., «Pour un mouvement social européen», ο.π.

«Εξ υπαρχής», ή πάντα στη βάση της πολιτισμικής μας εξάρτησης;

Βάσος Αργυρού

Φαίνεται πως η πολιτισμική μας εξάρτηση από τη Δύση, μας έχει γίνει βίωμα σε τέτοιο βαθμό, ώστε η κριτική αντίκριση της κοινωνίας μας και του κόσμου γενικότερα στη βάση δυτικών «ιδεολογιών» δηλαδή δυτικών ιστορικών κατασκευασμάτων να μας φαντάζει ως κριτική «εξ υπαρχής».

Στο δελτίο ταυτότητας του «Εξ Υπαρχής» (τεύχος 1ο) διαβάζουμε ότι στην κυπριακή κοινωνία υπάρχει «μια δυστοκία στο ξεπέραςμα αρχαϊκών δομών και νοοτροπιών που επιβιώνουν, μια δυσκαμψία στη διαδικασία εκσυγχρονισμού», πως το περιοδικό απευθύνεται σε όσους «επιθυμούν μια... ευρωπαϊκή, κυπριακή πολιτεία», πως η κυπριακή κοινωνία «αποκρυστάλλωσε ένα... μίγμα ανάπτυξης και υπανάπτυξης». Με το ίδιο πνεύμα είναι γραμμένο και το συνοδευτικό κείμενο για το Κέντρο Διαλόγου για όσους απορρίπτουν τις «αναχρονιστικές δομές και αντιλήψεις της κοινωνίας μας» καθώς επίσης και πολλά από τα κείμενα του πρώτου και δεύτερου τεύχους.

Η εικόνα που σκιαγραφεί το περιοδικό για τον τόπο, λοιπόν, είναι ότι είμαστε μια «αναχρονιστική», «υπανάπτυκτη» κοινωνία που πρέπει επιτέλους να εκσυγχρονιστεί, να εξευρωπαϊστεί και επομένως να εκπολιτιστεί. Αυτή η ρητορική τοποθέτηση αναπαράγει επί λέξη τις ολοκληρωτικές ευρωπαϊκές θεωρίες του 19ου αιώνα για κοινωνική εξέλιξη, τις οποίες χρησιμοποίησαν κατά κόρο οι ευρωπαϊκές δυνάμεις για να δικαιολογήσουν στους εαυτούς τους και στον υπόλοιπο κόσμο την αποικιοκρατία και την εκμετάλλευση της μη-Δύσης. Το «white mans burden» είναι το «βάρος» που οι αποικιοκράτες είχαν «φορτωθεί» για να εκπολιτίσουν, δήθεν, τον κόσμο συμπεριλαμβανομένων και εμάς. Μέσα απ αυτή την εικόνα για τον τόπο, λοιπόν, αναπαράγουμε από μόνοι μας έμμεσα αλλά όχι λιγότερο αποτελεσματικά τις συνθήκες της πολιτισμικής μας εξάρτησης και υποταγής. Αυτή ακριβώς είναι και η έννοια της μετα/νεο-αποικιοκρατικής συμβολικής κυριαρχίας. Οι Άγγλοι δεν βρίσκονται πλέον εδώ, αλλά ούτε και χρειάζεται. Μέσα από το νεωτερικό, εκσυγχρονιστι-

κό λόγο που μας έχουν μάθει συνεχίζουν να μας εξουσιάζουν τώρα περισσότερο από ποτέ άλλοτε.

Θα πρέπει να σιωπήσουμε, λοιπόν, και να αφήσουμε τα κακώς έχοντα στη κυπριακή κοινωνία ασχολίαστα; Δεν μας φιμώνει αυτή η παρατήρηση, και δεν μας δίνει τα χέρια και τα πόδια; Εγώ λέω το αντίθετο μας υποχρεώνει να σχολιάσουμε, να πούμε και να κάμουμε πάρα πολλά. Μας υποχρεώνει να σκεφτούμε σε βάθος και πραγματικά εξ υπαρχής. Τι σημαίνει εκσυγχρονισμός και εξευρωπαϊσμός; Τι σημαίνει πολιτισμός; Ποιος τον ορίζει, πώς το ορίζει, και κάτω από ποιες ιστορικές συνθήκες και συγκυρίες; Μήπως υπάρχουν άλλοι ορισμοί, άλλες αντιλήψεις και οράματα, εναλλακτικοί τρόποι ζωής;

Αυτά είναι, λοιπόν, τα ΔΥΣΚΟΛΑ, και καλά κάνομε να τα σκεφτούμε. Γιατί θα ήταν αφελέστατο να νομίζουμε πως μια μικρή ομάδα λαών, σε μια μικρή γωνιά της Γης, μέσα σ ένα πολύ μικρό χρονικό διάστημα τους τελευταίους δυο-τρεις αιώνες μπορεί ν' αποφασίσει για όλους μας και διαπαντός για το τι ΕΙΝΑΙ.

U

ΟΧΙ ΕΥΣΠΛΑΧΝΙΑ ΑΛΛΑ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΤΩΝ ΠΟΝΤΙΩΝ

Γιώργος Μύαρης

Σ' ένα πρόσφατο κείμενό του ο Γάλλος διανοητής Ρεζίς Ντεμπρέ διαπιστώνει την ανάγκη να προβλέψουμε τις αντιδράσεις όσων θα απορρίψουν (τους μετανάστες) και τονίζει: η υποδοχή των φυσικών προσώπων χωρίς την ανάλογη πολιτική τους ένταξη, θα οδηγήσει αργά ή γρήγορα στην καταστροφή. Και τις δύο πλευρές. Η καλή καρδιά δεν αρκεί.

Η εγκατάλειψη των εύκολων χαρακτηρισμών για τη συμπεριφορά ελάχιστων ομοεθνών Ελλήνων Ποντίων από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, αλλά και για την αρνητική στάση ορισμένων Κυπρίων έναντί τους, είναι απαραίτητη για την ψύχραιμη συζήτηση των προβλημάτων που προκύπτουν από την απουσία μιας μακροπρόθεσμης πολιτικής ένταξης των Ποντίων στην κυπριακή κοινωνία. Οι Κύπριοι, με τόσες περιπέτειες, διωγμούς, προσφυγιά, πόνο στην παλαιότερη και πρόσφατη ιστορία μας, δεν είναι λογικό να αδιαφορήσουμε για τους καταγόμενους από τον Πόντο Έλληνες που διωγμένοι από τον πόλεμο, τις εθνικιστικές έριδες, την οικονομική κατάρρευση βρέθηκαν ως νεο-πρόσφυγες στην Ελλάδα και στην Κύπρο.

Ποιος στα σοβαρά μπορεί να επιρρίψει ευθύνες για τα συμπτώματα στασιμότητας στην οικονομία - και για την ανεργία - στους Ποντίους; Τα πολιτικά κόμματα και οι συντεχνίες των εργαζομένων επιβάλλεται να

αντιμετωπίσουν αποφασιστικά τις ύποπτες λαϊκιστικές ψιθυρολογίες και στάσεις ξενοφοβίας, διότι ενισχύονται τάσεις αντιδημοκρατικές και εκμεταλλευτικές.

Οι ομογενείς Πόντιοι συνιστούν ανθρώπινο δυναμικό αξιόλογο, προερχόμενο από ένα μακραίωνα πολιτισμό αντίστασης, με ικανοποιητική μόρφωση, επαγγελματική κατάρτιση και ειδικευση πανεπιστημιακή σε αρκετές περιπτώσεις. Στα γυμνάσια, τις τεχνικές σχολές, το Σύστημα Μαθητείας της Κύπρου ήδη φοιτούν νεαροί Πόντιοι εργατικοί και έξυπνοι. Ωστόσο, ιδίως τους ενήλικες κατατρέχουν έντονα κοινωνικά προβλήματα που εμποδίζουν την καθημερινή άμεση επικοινωνία με τους Κυπρίους και τον κυπριακό πολιτισμό: στέγαση, εργασία, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, ελλιπής γνώση (ή και άγνοια για πολλούς) της κοινής ελληνικής γλώσσας για συνεννόηση, αναντιστοιχία των επαγγελματικών προσόντων με την κυπριακή αγορά εργασίας, ετεροαποσχόληση, περιορισμένες δυνατότητες για δημιουργική αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου, ελλιπής ενημέρωση για τη λειτουργία των θεσμών του κυπριακού κράτους.

Επομένως, προέχει η βελτίωση των υπαρχόντων ή η ίδρυση νέων συμβουλευτικών κέντρων παισιωμένων με κοινωνικούς λειτουργούς και άλλο ειδικευμένο προσωπικό για την προσφορά προγραμμάτων ενημέρωσης και αγωγής υγείας, επανεκ-

παιδευσης και κατάρτισης, εργασίας.

Στις άμεσες παρεμβάσεις για τη βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος και τον περιορισμό των διαρροών από το σχολείο και των ανισοτήτων στην εκπαίδευση των παιδιών των νεοπροσφύγων Ποντίων ίσως προέχουν η ενίσχυση των ισχυρών ή και η δημιουργία πρόσθετων προγραμμάτων ταχύρρυθμης διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας. Στα σχολεία είναι αναγκαία η εφαρμογή σύγχρονων διαπολιτισμικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων συμβατών με την ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα αυτών, ώστε να προσφέρεται η δυνατότητα να καλλιεργούν τις δεξιότητες και ικανότητες που έχουν. Η αξιοποίηση σύγχρονων διδακτικών εγχειριδίων, ίσως αρχικά των νέων σχολικών εγχειριδίων της Ελλάδας. Η αξιολόγησή τους με κατάλληλες διαδικασίες και κριτήρια σύμφωνα με την ιδιαιτερότητά τους.

Οι επιστημονικοί και οι συνδικαλιστικοί φορείς μπορούν να παρέμβουν συντονισμένα και να αξιοποιήσουν την εθελοντική προσφορά των εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων και των κοινωνικών επιστημόνων, ασκώντας ως κοινωνία των πολιτών πίεση για να περιοριστεί το κύμα ξενοφοβίας και για να εκπονηθεί συστηματική διαπολιτισμική εκπαίδευση και επίσημη κρατική πολιτική ένταξης των Ποντίων στην κυπριακή κοινωνία, για την αποφυγή της περιθωριοποίησής.

U

Το «ψάξιμο» του προπατορικού αμαρτήματος ως άλλοθι μιας μανιχαϊκής κοινωνιολογίας

Πολύβιου Νικολάου

Αν πούμε ότι η πολιτική μας κουλτούρα αρχίζει στα τέλη της τουρκοκρατίας και τις πρώτες δεκαετίες της αγγλικής κατοχής, δηλαδή έχει ηλικία 100-150 χρόνων η δική μας γενιά πρέπει να αισθάνεται ιδιαίτερα ευτυχής γιατί πρώτοι εμείς γνωρίζουμε το αληθινό ιστορικό της πρόσωπο, με τα καλά του και τα κακά του, χάρη στη σύγχρονη ιστοριογραφία.

Επισημαίνω την αξία του έργου των Γιώργου Γεωργαλλίδη⁽¹⁾, Ρολάνδου Κατσιαούνη⁽²⁾ και Robert Holland⁽³⁾, της «νέας αγγλικής σχολής» της κυπριακής ιστοριογραφίας, η οποία αναδεικνύει σημαντικές περιόδους της νεότερης κυπριακής ιστορίας με την επαρκή, εκτεταμένη και επίμονη χρήση ενός άγνωστου και απρόσιτου μέχρι τώρα αρχειακού υλικού και την τόλμη της να σταθεί κριτικά μπροστά σε στερεότυπα που κατέλειπαν οι κατά κανόνα προκατειλημμένες πηγές της εποχής. Επιστέγασμα της προσφοράς της σχολής αυτής είναι η ανηλέτη και με επιστημονική υπευθυνότητα αναζήτηση της αλήθειας που αν σκεφτούμε τις άτυχες περιστάσεις της κυπριακής ιστορίας έχει κάτι από τη μικρή γεύση της αθηναϊκής τραγωδίας, που αποτέλεσε το ηθικό βάθρο και στο Θουκυδίδη, τον ιστορικό της ήττας του κλασικού ελληνισμού.

Εύχομαι να ζήσω να δω έναν ιστορικό με την ίδια επάρκεια να αποκαθιστά την ιστορική αλήθεια και για τους καμένους τους Αμαθουσούς και τους Κουριείς που η αλαφρόκαρδη εξιστόρηση του Ηρόδοτου για την κυπριακή επανάσταση εναντίον των Περσών, τους κρατεί για δύομιση χιλιάδες χρόνια τώρα στο πυρ το εξώτερον της κυπριακής ιστορίας.

Σε μια συνολική σύνοψη τα έργα που προαναφέρα, μας βοηθούν να δούμε σε μεγαλύτερο βάθος και πλάτος τις επιπτώσεις των ζυμώσεων κατά τη μετάβαση από την αγροτική στην αστική κοινωνία και από την ενδοστρέφεια της τουρκοκρατίας στο φιλελεύθερο ξάνοιγμα της αγγλοκρατίας. Επίσης φωτίζουν τις εξελίξεις τους μεσοπολέμου μέχρι και τα γεγονότα του 1931 και, τέλος, φέρνουν στην επιφάνεια τις ανεπάρκειες και την αλαζονία της βρετανικής πολιτικής έναντι της Κύπρου, την εξέγερση της ΕΟΚΑ, την ευθύνη του τουρκικού παράγοντα για τη διακοινοτική σύγκρουση και την πορεία προς την ανεξαρτησία της Ζυρίχης.

Όσον αφορά τα «πολύ εσωτερικά» μας το γενικό συμπέρασμα είναι ότι κάτω από ένα ψευδεπίγραφο μανδύα αγώνα εθνικών διεκδικήσεων, οι ηγεσίες όλων των παρατάξεων αποδείχτηκαν κατώτερες των περιστάσεων, υπόταξαν

τα συμφέροντα του λαού στην αποκόμιση προσωπικών και κομματικών κερδών και όχι σπάνια μέσα από την εξυπηρέτηση ξένων συμφερόντων. Μένει, για να ολοκληρωθεί η εικόνα των γεγονότων του προσηγνίου και του παρασηγνίου, να δει το φως το έργο του Ρ. Κατσιαούνη για την παλμεροκρατία και τα κρίσιμα χρόνια μέχρι την κατάρρευση της «Διασκεπτικής», που (επιτέλους) πήρε το δρόμο προς το τυπογραφείο.

Σ' αυτό το συνοπτικό διάγραμμα θα ήταν παράλειψη να μην αναφέρω ότι πλειστοί ξένοι (και ελλαδίτες) πρωταγωνιστές της κυπριακής σκηνης του τελευταίου μισού αιώνα (σε σύγκριση με ελάχιστους Κυπρίους) έχουν εκδώσει ιστορικές εργασίες και απομνημονεύματα που διευκολύνουν το έργο της ιστορικής επιστήμης.

Δυστυχώς αυτή η νέα ιστορική γνώση που βοηθεί στην «αποδόμηση ενός ευρέος φάσματος μυθολογιών», για να χρησιμοποιήσω μια έκφραση του κοινωνιολόγου Κάισαρα Μαυράτσα που θα μας απασχολήσει στη συνέχεια, δεν έχει αξιοποιηθεί ικανοποιητικά έτσι που η προηγούμενη κατάσταση, η εμποτισμένη με προπαγανδιστικά στερεότυπα, να εξακολουθεί να είναι η μόνη ιστορία που ξέρουν οι περισσότεροι συμπατριώτες μας. Δεν υπάρχει σημαντικό γεγονός που να

μην έχει ενταχθεί, ακόμη και αναχρονιστικώς, στη μανιχαϊκή διπολικότητα, η οποία χαρακτηρίζει τη νεότερη κομματική διαίρεση της κυπριακής κοινωνίας. Η ιστορία κάθε παράταξης προσπαθεί να πείσει ότι όλα τα λάθη τα έκαναν οι αντίπαλοί της προς τους οποίους η μόνη στάση που χωρεί είναι η απόλυτη άρνηση και απόρριψη.

Η μη ανοχή της διαφορετικότητας δεν αποτελεί νεότερη εξέλιξη της κυπριακής κοινωνίας αλλά προϋπάρχει σαν μια βαθιά εμπεδωμένη λειτουργία με θρησκευτικές μάλλον παρά εθνοπολιτικές ρίζες⁽⁴⁾ κάτι που εξηγείται από τό γεγονός ότι η κυπριακή ιστορία ήδη από την εποχή των αραβικών επιδρομών χαρακτηρίζεται από εναλλασσόμενες επιθέσεις μουσουλμάνων και δυτικοχριστιανών σταυροφόρων που στόχευαν κυρίως στη θρησκευτική πίστη των προγόνων μας. Η διαφορετικότητα αναδεικνύεται έτσι ως η μεγαλύτερη αμαρτία και σαν τέτοια δικαιολογεί την απόρριψη από την κοινότητα και τη στέρηση παντός αγαθού.

Και αφού η απόρριψη της (επιθετικής) διαφορετικότητας του «ξένου» κατοχυρώνεται σε επίπεδο «προπατορικού αμαρτήματος» δεν είναι δύσκολο μια κοινωνία με χαμηλό πολιτιστικό επίπεδο να καταλήξει σε απόρριψη της διαφορετικότητας του «γηνεούς», οπότε αίρεται κάθε ηθική αναστολή για την αποδοχή της διχόνοιας σαν «νόμιμης» κοινωνικής λειτουργίας. Πώς η συνειδητοποίηση της «ιδίας - κυπριώτικης» διαφορετικότητας σε σύγκριση με την «γυαλιότερη ελληνικότητα» του εθνικού κέντρου λειτουργήσε σαν πηγή «αυτοενοχοποίησης» και «αυτοαπόρριψης» θα το δούμε όσο μας επιτρέπει η οικονομία αυτού του σημειώματος στη συνέχεια.

Όπως είπαμε, αυτή η νοοτροπία δεν είναι σύγχρονη εξέλιξη, εκείνο όμως που χρεώνεται στους πρωταγωνιστές της νεότερης κυπριακής ιστορίας, δηλαδή τους πολιτικούς καθώς και τους γραφειοκράτες και τους διανοούμενους που τους υπηρετούν, είναι ότι δε βοήθησαν την κοινωνία να υπερβεί τις αδυναμίες και τις φοβίες της (που όπως είδαμε ανάπτυξε σε χρόνους διωγμού και ήττας) αλλά αντίθετα τις επαύξησαν και τις εκμεταλλεύτηκαν για να δυναμώσουν τον έλεγχο τους πάνω της.

Πόσο λειτουργήσε στην κυπριακή πολιτική κουλτούρα η μη ανοχή της διαφορετικότητας φαίνεται στον τρόπο

που αντιμετώπιζαν οι ηγεσίες μέχρι σχετικά πρόσφατα τα στελέχη και τους οπαδούς που διαφωνούσαν και έφευγαν από το κόμμα τους. Σε τέτοιες περιπτώσεις λειτουργούσαν μηχανισμοί διαπόμπευσης, στιγματισμού, απόρριψης και πολιτικού αφορισμού των «διαφοροποιουμένων». Μια τέτοια ενέργεια, δηλαδή να διαφωνήσει κάποιος με την ηγεσία του κόμματος, εξισωνόταν με τη χειρότερη, στην αντίληψη της κυπριακής κοινωνίας, ανηθικότητα⁽⁵⁾. Δεν είναι τυχαίο που στην Κύπρο δεν έχουμε παράδοση λογοτεχνίας που να ασκεί δημόσια ενδοπαραταξιακή κριτική, όπως συμβαίνει στην Ελλάδα και την Ευρώπη. Και όπου η λογοτεχνική κριτική συγκρούστηκε με την πολιτική γνώρισε την ήττα⁽⁶⁾.

Παρόλο που στο χώρο της αριστερής παράταξης μια πολιτική του «μαντρίσματος» των οπαδών εφαρμόστηκε με μεγαλύτερη επιτυχία, θα ήταν λάθος να πούμε ότι η έλλειψη «πολιτισμένης» αντίκρουσης των οπαδών από την ηγετική κάστα προσιδιάζει στη μια ή στην άλλη παράταξη: ήταν γενικευμένο φαινόμενο της κυπριακής πολιτικής ζωής και η (μικρή) πρόοδος που βλέπουμε αν συγκρίνουμε τη σημερινή βελτιωμένη κατάσταση με το τί συνέβαινε π.χ. στη δεκαετία του '40 είναι προϊόν μόρφωσης και οικονομικοκοινωνικής προόδου παρά κομματικής χειραφέτησης. Οι κομματικές γραφειοκρατίες έχουν προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα και έχουν εξελίξει, ραφινάρε και προικοδοτήσει με πολλά χρήματα και άλλα μέσα τις λειτουργίες προσηλυτισμού και επηροής στη μάζα.

Στις μέρες μας, χωρίς αμφιβολία, η κοινωνία προχωρεί αργά αλλά σταθερά προς τον εξευρωπαϊσμό και την ανεκτικότητα και ενισχύει το ανθρωπιστικό της πρόσωπο σε βαθμό που η προσωπική περιπέτεια του κ. Δ. Χριστόφια ή ο τελευταίος φονικός σεισμός στην Τουρκία να αντιμετωπίζονται με την ίδια συμπάθεια και ανεξαρτήτως του εάν αφορούν αριστερούς, δεξιούς, Έλληνες ή Τούρκους.

Οι ακραίες στάσεις μισαλλοδοξίας και έλλειψης ανεκτικότητας έχουν περιοριστεί και στην Κύπρο σε περιθωριακές ομάδες με μικρή ή καθόλου επίδραση στο πολιτικό γίγνεσθαι και που δεν λείπουν από καμιά χώρα της Ευρώπης. Ακόμη και μεταξύ των Τουρκοκυπρίων υπάρχουν στοιχεία που βεβαιώνουν ότι δεν υπάρχουν διαφορές στα επίπεδα αποδοχής της διαφορετικότητας (των Ελληνοκυπρίων) σε πολιτικό ή κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο παρά τις εντυπώσεις που δημιουργεί η συστηματική καλλιέργεια ανθελληνικού σωβινισμού από το καθεστώς του Ντενκτάς.

Με αυτά κατά νουν δε μπορούσα παρά να διαβάσω με ενδιαφέρον το άρθρο του Κάισαρα Μαυράτσα με τίτλο «Κοινωνική κριτική και κοινωνία των πολιτών: Η περίπτωση του ελληνοκυπριακού εθνικισμού» στο πρώτο τεύχος του «Εξ υπαρχής» (Απρίλης 1999).

Μια παρατήρηση που δε δυσκολεύτηκε να κάμω, διαβάζοντας ήδη τις πρώτες γραμμές είναι ότι το άρθρο αυτό χρησιμοποιεί ένα μη βεβαιωμένο και μη σύγχρονο ιστορικό πλαίσιο με αποτέλεσμα να καταλήγει σε σφαλερά συμπεράσματα και ερμηνείες για την παλαιότερη και σημερινή κυπριακή πραγματικότητα. Π.χ. κανένας σοβαρός ιστορικός, πολιτικός ή κοινωνικός επιστήμονας δεν δέχεται σήμερα διατυπώσεις όπως «το πιο τραγικό αποτέλεσμα της μισαλλοδοξίας του ελληνοκυπριακού εθνικισμού ήταν, φυσικά, η σύγκρουσή του με τον τουρκοκυπριακό εθνικισμό» και ότι υπήρξε εκ μέρους της Ελλάδας οποιαδήποτε εκμετάλλευση αυτής της σύγκρουσης. Η αντίθετη άποψη είναι βεβαιωμένη ιστορικά σήμερα⁽⁷⁾.

Η ανάλυση/κριτική του κ. Μαυράτσα δείχνει ότι βλέπει το αντικείμενό του, δηλαδή τον «ελληνοκυπριακό εθνικισμό» μέσα από συγκεκριμένη παραταξιακή οπτική, την οποία κάποτε υπερβαίνει και γίνεται «βασιλικότερος του βασιλέως». Υιοθετεί πλήρως μια μη ιστορική θεώρηση και τείνει να φορτώνει στην αντίπαλη παράταξη και σε όποιους δεν συμφωνούν μαζί του όλα τα κακά. Παρά το γεγονός ότι όλα αυτά δίνονται με μια ορολογία όπου είναι σηκωμένες πολλές επιστημονικές σημασιούλες, οι απόψεις του κ. Μαυράτσα δεν υπερβαίνουν μια κοινωνική φιλολογία με παραταξιακή αν όχι παραταξιακή ή απλώς ταξιακή εμβέλεια και η οποία σε τελευταία ανάλυση είναι μια μανιχαϊκή κοινωνιολογία, όπου το κακό («ελληνοκυπριακός εθνικισμός») και το καλό (ο κοσμοατομικός αναρχισμός του κ. Μαυράτσα) λειτουργούν ως ακατάλυτες και ασυμβίβαστες αντιπαλότητες.

Το κείμενο του κ. Μαυράτσα είναι «αφετηρία πολλών προκλήσεων», όμως στο σημείο που ακολουθεί θα περιο-

ριστώ στην εξέταση του ιστορικού πλαισίου πάνω στο οποίο στηρίζει το οικοδόμημά του.

Στο κείμενό του ο κ. Μαυράτσας δε δίνει κανένα ορισμό γι' αυτό που αποκαλεί «ελληνοκυπριακό εθνικισμό» πράγμα που μας υποχρεώνει να τον βγάλουμε από τις χρήσεις του. Σε ένα-δυο σημεία δίνει την εντύπωση ότι χρησιμοποιεί τον όρο για να χαρακτηρίσει μια απαράδεκτη γι' αυτόν συμπεριφορά του συνόλου των ελληνοκυπρίων, ενώ στις περισσότερες περιπτώσεις φαίνεται ότι εννοεί την εθνική και όχι μόνο πολιτική της κυπριακής δεξιάς ή κάποιων ελληνοκυπριακών κυβερνήσεων που δεν ονομάζει. Αλλά σε στιγμές εξομολόγησης ο «ελληνοκυπριακός εθνικισμός» του κ. Μαυράτσα δεν είναι τίποτε περισσότερο παρά ο μπαμπούλας ενός κοινωτικού επιστήμονα που αισθάνεται ότι είναι ένας «καφκικός» ήρωας και θύμα μιας ιεροεξεταστικής καταδίωξης.

Απομονώνω μερικές αναφορές στο κείμενο του κ. Μαυράτσα:

«Η έμφαση [του ελληνοκυπριακού εθνικισμού] είναι πάνω στην επιδίωξη απόλυτων και υπέρτατων σκοπών — σ' αυτή την περίπτωση η δόξα ή πεπρωμένο του έθνους — συχνά χωρίς σκέψη για τις πιθανές επιπτώσεις συγκεκριμένων πράξεων και επιλογών. Το ιστορικό αρχείο και η σύγχρονη πολιτική πραγματικότητα δείχνουν ότι ο ελληνοκυπριακός εθνικισμός έχει συχνά αποδειχθεί καταστροφικός για τα συγκεκριμένα (κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά) συμφέροντα των Ελληνοκυπρίων».

Υπάρχουν δυο πράγματα που μπορεί ένας να σχολιάσει στο εδάφιο αυτό. Τό πρώτο είναι ότι ο κ. Μαυράτσας αποκλείει από ένα λαό και τον πολιτισμό του το δικαίωμα να διαμορφώνει οράματα, αυτοεικόνες, προηλωσεις και διεκδικήσεις με εθνικό περιεχόμενο έστω και με τον κίνδυνο μιας τραγωδίας ή ακόμη και μιας καταστροφής: αυτό που ο Jaroslav Seifert⁽⁸⁾ αποκαλεί «στοιχείο του πάθους και της τραγωδίας στον πολιτισμό». Με αυτή τη λογική το έπος της 9ης Ιουλίου 1821 του Βασίλη Μιχαηλίδη και οποιαδήποτε (γνήσια) πατριωτική λογοτεχνία δεν έχει θέση στην «πολιτεία» του κ. Μαυράτσα. Στο σημείο αυτό θέλω να είμαι σαφής: δεν εννοώ τη λογοτεχνία που βιώνει ως παρακοιμώμενη της πολιτικής και ανακυκλώνει την τρέχουσα προπαγάνδα και κομπορημοσύ-

νη⁽⁹⁾ αλλά την πατριωτική λογοτεχνία που δίνει «έμφαση πάνω στη διεκδίκηση απόλυτων και υπέρτατων σκοπών» παρά τις οποιοδήποτε επιπτώσεις και βρίσκεται στην ευθεία της θυσίας του Γρηγόρη Αυξεντίου. Τη λογοτεχνία που προσπαθεί να βοηθήσει τους Κυπρίους να διατηρήσουν την ιστορική τους αυτοεικόνα την ώρα της προδοσίας, της ήττας και της διάλυσης όπως συνέβη το 1974, όταν ο λόγος των πολιτικών έχασε κάθε πιστευτικότητα του. Δυστυχώς αυτή η λογοτεχνία δεν είναι μέσα στα πλαίσια των προδιαγραφών των κ. Μαυράτσα αλλά και (περιέργως) των νεοσυντηρητικών καθηγητών της Φιλοσοφικής Σχολής του κυπριακού πανεπιστημίου, οι οποίοι σε αρμονία με ανάλογους κύκλους εξ Αθηνών ρίχνουν στο καλάθι των αχρήστων οποιαδήποτε λογοτεχνία αφορά το 1974 ακόμη και εκείνη που δεν γράφτηκε ακόμη!

Το δεύτερο σημείο αφορά το διαχωρισμό μεταξύ της πολιτιστικής και της πολιτικής λειτουργίας. Οι λογοτέχνες και γενικά οι πολιτιστικοί δημιουργοί ούτε κυβερνούν ούτε έχουν την απαίτηση οι πολιτικοί να ακολουθούν κατά γράμμα τα γραφόμενά τους. Η τέχνη δεν έχει πολιτικούς στόχους και δεν αποτελεί αφ' εαυτής πολιτικό πρόγραμμα/χρονοδιάγραμμα δράσης αλλά επιδιώκει να καλλιεργήσει σ' ένα πλαίσιο εξωχρονικό κοινότητας σκέψης και ευαισθησίας (states of mind) Στη μέγιστη επιδίωξή της η τέχνη μπορεί να εμπνεύσει ακραίες συμπεριφορές αυτοθυσίας, θάρρους και ηρωισμού, που η αποτελεσματικότητά και η επιτυχία και αξιοποίησή τους υπόκεινται σε πολιτικές μεθοδεύσεις. Η μόνη υποχρέωση του δημιουργού είναι να σεβαστεί την αλήθεια και τη δικαιοσύνη και τα στοιχεία αυτά ξεχωρίζουν τους εθνικισμούς που θεμελιώνονται στον πολιτισμό από εκείνους που στήνουν οι πάσης φύσεως ιδεολογίες, γραφειοκρατίες ή ακόμη και (στις μέρες μας) επιχειρήσεις δημοσίων σχέσεων και διαφήμισης.

Ένα συνηθισμένο λάθος όσων ασχολούνται με τον ελληνοκυπριακό εθνικισμό είναι η παραγνώριση των μηχανισμών γένεσης και εμπλουτισμού του με αποτέλεσμα να επέρχεται σύμφυση των πολιτιστικών προσανατολισμών του με τα αποτελέσματα της πολιτικής κουλτούρας. Όταν η κυπριακή τέχνη (ανεξαρτήτως παρατάξεως) δουλεύει πάνω στη βάση της ακατάλυτης ελληνικότητας των Ελληνοκυπρίων

(κάτι που δεν βρίσκει σύμφωνη τη μη «αιωνιότητα της εθνικής οντολογίας» του κ. Μαυράτσα) δεν υποχρεώνει τους πολιτικούς να σηκώνουν κάθε πρωί μια ελληνική σημαία έξω από το γραφείο τους ή τους στρατιωτικούς να σφάζουν τον πρώτο Τουρκοκύπριο που θα συναντήσουν.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο που παραγνωρίζεται συνήθως είναι ότι στο χώρο της γνήσιας κυπριακής τέχνης η «ελληνικότητα» του «κυπριακού» ήταν αυτονόητη και δεδομένη. Όση αξιόλογη τέχνη έχει παραχθεί στην Κύπρο μέσα στις παραδοσιακές ή σύγχρονες κυπριακές φόρμουλες αναζήτησε και ανάδειξε την ελληνικότητα σαν αλήθεια. Όροι, όπως ο «κυπριωτισμός» που χρησιμοποιεί ο κ. Μαυράτσας έχει απορριφθεί και από εκείνους προς τους οποίους τον απευθύνει ως «φιλοδώρημα». Δεν νομίζω ότι θα άρεσε στον ΑΚΕΛ η ταμπέλα της «κυπριωτιστικής αριστερής παράταξης» που φιλοτέχνησε ο κ. Μαυράτσας. Η έννοια του «κυπριωτισμού» χαρακτηρίζει μια ουτοπιστική τάση προβληματισμού στο νεοκυπριακό κίνημα στην πρώτη δεκαετία μετά την τουρκική εισβολή και που εγκαταλείφθηκε και από τους εισηγητές της όταν φάνηκε ότι μπορούσε να οδηγήσει στην εσφαλμένη αντίληψη/παρεξήγηση ότι η κυπριακή κοινωνία, όπως έχει εξελιχθεί σήμερα μπορεί να επιβιώσει μόνο αν ξεκόψει από τις ιστορικές καταβολές της.

Ο κ. Μαυράτσας επαναφέροντας τον όρο «κυπριωτισμός» χωρίς να το ομολογεί φαίνεται ότι θέλει να υπερβεί την αχρηστία στην οποία οδηγείται ο όρος «κυπριακός» σαν έκφραση μιας ενιαίας αντίληψης του ελληνοκυπριακού και του τουρκοκυπριακού με την υιοθέτηση ενός νέου όρου που να μπορεί να εκφράσει την ελάχιστη κοινότητα των δυο πολιτισμών του νησιού. Όμως ένας τέτοιος «ουτοπιστικός κυπριωτισμός» ενώ δεν έχει παρά ελάχιστους οπαδούς μπορεί πολύ εύκολα να αποκτήσει πολλούς εχθρούς.

Ο κυπριακός πολιτιστικός προσανατολισμός σαν ουμανιστική πορεία στηριγμένη στο δικαίωμα της ιδιαιτερότητας (και όχι μόνο ο στενός κυπριωτισμός του κ. Μ.) ποτέ δεν ήταν στο επίκεντρο της αριστερής παράταξης και τον απόρριψε με την ίδια βδελυγμία όσο η δεξιά ταυτιζονταν τον με τη βράκα και την ποδίνα του χωριάτη. Η σχετικά μεταγενέστερη στροφή προς τη λαϊκή κουλτούρα (βλ. περίπτωση Παύλου Λιασιδη) μπορεί να εξηγηθεί σαν μια

κίνηση «νομιμοποίησης» μιας υφιστάμενης κατάστασης παρά σαν ενθάρρυνση προς μια κυπροκεντρική στροφή. Ενδεικτικό του τρόπου που αντιμετωπίστηκε, γενικά., στις αρχές του αιώνα το «κυπριακό» σαν πολιτιστική ιδιαιτερότητα είναι το ό,τι ακόμη και τη γλώσσα που μιλούσαμε και μιλούμε ακόμη (είναι η επίσημη προφορική γλώσσα του υπουργικού συμβουλίου), την ονόμασαν «χωρκάτικα» ενώ αν πάμε πίσω (14-16ς αι.) θα δούμε ότι η κυπριακή ήταν πρώτη ελληνική διάλεκτος που καλλιεργήθηκε σαν γλώσσα μιας ανθούσας αστικής τάξης, με δική της γραπτή παράδοση και λογοτεχνία υψηλής ποιότητας. Η ανάδειξη του «κυπριακού», όπως έχω αναφέρει πιο πάνω είναι εκατό τοις εκατό έργο φωτισμένων συγγραφέων, ζωγράφων και άλλων πολιτιστικών δημιουργών, που είχαν τη δύναμη να αντέξουν τη «μοναξιά της περιφέρειας».

Όλη η ιστορία, δική μας και ξένη, σε καμιά περίπτωση δεν έχει κατηγορήσει τον ελληνοκυπριακό εθνικισμό ως ένοχο για τα παλαιότερα και πολύ περισσότερο για τα γεγονότα του 1974. Ο κ. Μαυράτσας απλώς ακολουθεί μια γραμμή σκέψης που υποστηρίζει μόνο ο κ. Ντενκτάς, ότι δηλαδή υπάρχει πράγματι σήμερα πολιτική προώθησης της Ένωσης και διωγμού των Τουρκοκυπρίων.

Μαυράτσας: «Από τις απαρχές του ο ελληνοκυπριακός εθνικισμός είχαν αποκτήσει μια αδιαλλαξία και μια μισαλλοδοξία απέναντι τόσο στην κυπριωτιστική-αριστερή παράταξη όσο και τη βρετανική διοίκηση».

Ο όρος κυπριωτιστική-αριστερή παράταξη είναι ένας όρος που όπως εξήγησα δεν υποστηρίζεται ιστορικά. Στην κρίσιμη ώρα της διαμόρφωσης του ενωτικού ιδεώδους ή καλύτερα της διαμόρφωσης του στενού χώρου στον οποίο μας βραχυκύκλωσαν οι πολιτικοί μας και που αποτελεί την πεμπτουςία του ελληνοκυπριακού εθνικισμού τόσο οι δεξιοί όσο και οι αριστεροί έβραζαν στο ίδιο καζάνι. Ωστόσο είναι πιο σωστό ιστορικά να λεχθεί ότι την ενωτική πολιτική όπως τη ξέρουμε σήμερα (και που πρέπει, επαναλαμβάνω, να τη ξεχωρίζουμε από τον ενωτικό πολιτιστικό προσανατολισμό) τη διαμόρφωσε η προκομμουνιστική προοδευτική αστική τάξη που άνθισε στις παραλιακές πόλεις τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα ενώ η πιο συντηρητική παράτα-

ξη της πρωτεύουσας (ακόμη και το εκκλησιαστικό κατεστημένο) κατηγορείτο ότι ευνοούσε τη συνεργασία με τους Βρετανούς.

Ακόμη και στο ξεκίνημά της η κομμουνιστική αριστερά στη δεκαετία του '20 απέναντι στον «ελληνοκυπριακό εθνικισμό» δεν αντέταξε οποιοδήποτε «κυπριωτισμό» αλλά το οράμα της «ένωσης» μέσα στην ουτοπία των Σοβιετικών Βαλκανίων που προωθούσε η Κομιντέρν και που καθοδηγούσε μέσω του ΚΚΕ τους πρώτους Κύπριους κομμουνιστές. Και όταν ακόμη άρχισε να διαμορφώνει μια δική του ιδεολογική ζύμωση το αριστερό κίνημα της Κύπρου και αυτό κατέστη δυνατό μόνο μετά την κάτρευση της ελληνικής αριστεράς στον εμφύλιο πόλεμο στο τέλος της δεκαετίας του '50 δεν είχε λιγότερο εθνικισμό από αυτόν της δεξιάς.

Μπορούμε μάλιστα να πούμε ότι η δεξιά, που οργανωτικά άντλησε διδάγματα από την αριστερά, πλειοδότησε σε εθνικισμό όταν είδε ότι αυτή κέρδιζε οπαδούς με την προβολή μιας εθνικιστικής εικόνας. Αυτό φαίνεται και από το γεγονός ότι την ιδέα του Ενωτικού Δημοψήφισματος (15.1.1951) τη συνέλαβε το ΑΚΕΛ και την υλοποίησε η δεξιά.

Πολλά άλλα γεγονότα εκείνης της εποχής δείχνουν ότι η αριστερά δεν υπέρησε της δεξιάς στην καλλιέργεια του ελληνοκυπριακού εθνικισμού. Ο ίδιος ο Πλουτής Σέρβας⁽¹⁰⁾ ομολογεί ότι ακόμη και σε προεκλογικές συγκεκριμένες στις τούρκικες συνοικίες οι (Ελληνοκύπριοι) αριστεροί ηγέτες ομιλητές, εφαρμόζοντας την κομματική γραμμή, είχαν την αφέλεια να προπαγανδίζουν υπέρ της Ένωσης στην τουρκική φτωχολογιά, που χειροκροτούσε καλή τη πίστει γιατί δεν καταλάβαινε την ιδιότυπη αργκό της αριστερής διανόησης εκείνης της εποχής!

Η άποψη του κ. Μαυράτσα ότι η αδιαλλαξία απέναντι στη βρετανική αποικιακή διοίκηση ήταν μια «κακή» στάση του εθνικισμού της ελληνοκυπριακής δεξιάς είναι εκτός ιστορικής πραγματικότητας. Μπορεί στη μεταπολεμική περίοδο η εκκλησία και η δεξιά στην προσπάθειά τους να φτάσουν οργανωτικά την αριστερά να χρησιμοποιήσαν μια απορριπτική στάση έναντι των Βρετανών αλλά πολύ γρήγορα τους ακολούθησε η αριστερά, που στο μεταξύ απόκτησε νέο γεν. γραμματέα τον Ε. Παπαϊωάννου, ο οποίος ανανέωσε και

εμπλούτισε την αντιβρετανική λαϊκή διάθεση στην Κύπρο με τη συνθηματολογία του ψυχρού πολέμου, μια συνθηματολογία που στην κυπριακή της εκδοχή έχει επιβιώσει και του μ. Παπαϊωάννου και της Σοβιετικής Ένωσης.

Είναι αξιοσημείωτο ότι στις εκκαθαρίσεις της προηγούμενης ηγεσίας του ΑΚΕΛ θύματα ήταν οι υπέρμαχοι της πολιτικής διαλόγου με τους Βρετανούς πάνω στη βάση μιας πιο εύκαμπτης διαπραγματευτικής τακτικής, όπως ο Αδάμος Αδάμαντος, που στιγματίστηκαν και διώχτηκαν μάλιστα για τις απόψεις τους αυτές⁽¹¹⁾.

Περίεργη είναι η άποψη του κ. Μαυράτσα ότι «παρόλο που ο ελληνοκυπριακός εθνικισμός τροφοδοτείται και ενδυναμώνεται από την τουρκική αδιαλλαξία και τη συνεχιζόμενη στρατιωτική κατοχή του βορείου τμήματος του νησιού πρέπει να ιδωθεί ως η συνέχεια του αδιάλλακτου εθνικισμού που κυριάρχησε στην ελληνοκυπριακή πολιτική κατά το μεγαλύτερο μέρος του 20ού αιώνα»!

Ο κ. Μαυράτσας είναι ο πρώτος μη σωβινιστής Τούρκος συγγραφέας που ιχθυρίζεται τέτοια πράγματα και στη βάση των απόψεών του συμφωνεί με την καθημερινή προπαγάνδα του κ. Ντενκτάς, ότι οι Ελληνοκύπριοι διαπνέονται από τη «Μεγάλη Ιδέα», ότι επιδιώκουν την «Ένωση» και ότι «θέλουν να σφάζουν όλους τους Τουρκοκυπρίους». Στο άρθρο του ο κ. Μαυράτσας αυτό το περιεχόμενο δίνει στον ελληνοκυπριακό εθνικισμό.

Το γεγονός ότι ένας πολιτικός «διαβασμένος» κοινωνιολόγος δε βλέπει καμιά διαφοροποίηση στη νοοτροπία και τις πολιτικές στάσεις των ελληνοκυπρίων μετά την τουρκική εισβολή δεν αποτελεί απλώς έλλειψη ευαισθησίας αλλά και παραγνώριση των συμπερασμάτων ερευνών που έχουν γίνει κατά καιρούς και έχουν δημοσιοποιηθεί⁽¹²⁾, δημοσκοπήσεων, επανειλημμένων εκλογών και αποφάσεων του εθνικού συμβουλίου που παρουσιάζουν ένα ποσοστό πέραν του 95% να υποστηρίζει σταθερά μια μετριοπαθή εθνική πολιτική.

Συμπερασματικά μπορεί να λεχθεί ότι (α) μεταξύ των ελληνοκυπρίων υπήρξαν και υπάρχουν αντιπαλότητες, οι οποίες όμως δεν οφείλονται σε στάσεις και προσανατολισμούς αλλά πηγάζουν από ένα και μόνο παράγοντα: τη νομική εξουσία. Στην τελευταία εικοσαετία είχαμε συνεργασίες και συμπτώσεις

μεταξύ όλων γενικά των παρατάξεων και σε καμιά περίπτωση η ιδεολογία δεν εμπόδιζε τέτοιες συνεργασίες. (β) οι μάζες των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων είχαν υπερβεί πολύ ενωρίς αρκετούς διαχωρισμούς που κληρονόμησαν από την τουρκοκρατία και βγήκαν με εκπληκτικά λίγα τραύματα από τις συγκρούσεις που τους οδήγησαν οι λαθεμένες πολιτικές του τελευταίου μισού αιώνα και μπορεί να λεχθεί ότι ακόμη και σήμερα, με τα όσα συνέβησαν, η διχοτόμηση δεν αποτελεί επιλογή των εκατέρωθεν πλειοψηφιών.

Όσοι διαχωρισμός υπάρχει είναι αυτός που θέτει στο έδαφος η τουρκική στρατιωτική κατοχή και όσος βρίσκεται έξω από το μυαλό «πασαλλογήτικων» φανατικών, «από τους οποίους, φυσικά, δεν εξαιρούνται οι κοινωνικοί επιστήμονες».

ΠΟΛΥΒΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

(Αναγκαία διευκρίνιση: Έλαβα γνώση του κειμένου του κ. Σώτου Σιακίδη «Εθνικισμός, αδιαιρέσια και μισαλλοδοξία» (Εξ υπαρχής, αρ. 2, Ιούνιος 1999) που επίσης σχολιάζει το άρθρο του κ. Κ. Μαυράτσα, μετά που ολοκλήρωσα το δικό μου.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. G. S. Georgallides, A Political and Administrative History of Cyprus, 1918-1926, Nicosia 1979 και Cyprus and the Governorship of Sir Ronald Storrs: The Causes of the 1931 Crisis, Nicosia 1985.
2. Rolandos Katsiaounis, Labour, Society and Politics in Cyprus during the Second Half of the Nineteenth Century, Nicosia 1996.
3. Robert Holland, Britain and the Revolt in Cyprus 1954-1959, Oxford 1998.
4. Είναι διαφωτιστική η κυπριακή λαϊκή αντίληψη του προπατορικού αμαρτήματος όπως δίνεται στο «τραγούδι του Αδάμ και της Εύας». Στο τραγούδι αυτό ο Θεός ολοκληρώνοντας το έργο της δημιουργίας εγκαθιστά τον Αδάμ και την Εύα κυρίαρχους τους Παραδείσου με σαφείς οδηγίες: «Απέ σύλον τον καρπόν να κόψετε να φάτε εις το πασαλλογήτικον εκεί μόνον μην μὴν κόψετε από πάνω του μηδέ από τον καρπόν του». (Βλ. Δημόδη Κυπριακά Άσματα εξ ανεκδότων συλλογών του ΙΘ' αιώνας, εκδ. υπό Θεόδ. Παπαδοπούλλου, Λευκωσία 1975, σελ. 8 κεξ.).

5. Ο χαρακτηρισμός-ρετσινιά για όσους έφευγαν από το κόμμα ήταν ότι «επούστεψαν!»

6. Βλ. Ν. Δ. Μαρωνίτη, «Πολιτική και ποιητική ηθική», Αθήνα 1979. Στην Κύπρο βλ. περίπτωση Παντελή Μηχανικού (1976).

7. Στο βιβλίο του R. Holland, (βλ. πιο πάνω, σημ. 3) υπάρχει (ειδικότερες αναφορές στις σσ. 219, 227, 228, 250 και 253) ένα ολόκληρο σώμα πληροφοριών και αναλύσεων που καταδεικνύουν ότι οι διακοινωνικές συγκρούσεις στην Κύπρο ξεκίνησαν με οργανωμένες απρόκλητες επιθέσεις Τουρκοκυπρίων που κατευθύνονταν από την Τουρκία και ότι ευθύνη για την κατάσταση αυτή φέρει και το βρετανικό αποικιακό καθεστώς που έδειξε (τουλάχιστον) ανοχή.

8. Έχω υπόψη μου την όψιμη τάση της λογοτεχνίας μας η οποία χάρη στο «άπλωμα» από τον πολιτικό και πολιτιστικό πατερναλισμό της Αθήνας και την έλλειψη κριτικής στον τόπο μας έχει επαναφέρει τη θεματική και το ύφος των ανακαλημάτων που «άνθισαν» αμέσως μετά την τουρκική εισβολή και έχει εισαγάγει στοιχεία απαθούς θέασης και μύθου στο θέμα των αγνοουμένων, δηλαδή έχει εποικοδομήσει πάνω στην ήδη βαρυσμένη αυτή πτυχή της ζωής μας το βάρος μιας «πραγματικότητας εκτός πραγματικότητας».

9. Jaroslav Seifert, On the pathetic and lyric state of mind, (ομιλία κατά την απονομή σ' αυτόν του βραβείου Νόμπελ Λογοτεχνίας, Στοκχόλμη 1984). Παραθέτω ένα απόσπασμα άνκαι πολλά σημεία της ομιλίας ενδιαφέρουν εδώ: «Of a defeat [pathos] it makes a sacrifice; it elevates the failure and makes it an event that is a component of a larger entity, an event that had and that retains its meaning and fulfill its task as a partial movement toward the goal that was to be achieved and that, perhaps, one day will be achieved. So long as we retain our pathos, we retain our hope. Pathos cannot be finally conquered; it survives its setbacks. Both the pathos of the individual and the pathos of the nations survive setbacks, with seriousness, pride, and dignity. It is above failure».

10. Πλουτίης Σέρβας, «Κοινή Πατρίδα», Λευκωσία 1996.

11. Βλ. το σημείωμά μου με την ευκαιρία της επετείου της ιστορικής σύγκρουσης Αδάμαντος-ΑΚΕΛ στις σημαντικές δημοτικές εκλογές της 13. 5. 1953, (Εφημ. «Πολίτης», στις 13.5.1999). Ενδιαφέρον υλικό για τα γεγονότα αυτής της περιόδου αλλά και για πολλά άλλα που σχολιάζονται σ' αυτό τό σημείωμα μπορεί να βρει ο αναγνώστης στην «Ιστορική

Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου, 1878-1978» των Π. Παπαδημήτρη-Π. Πετρίδη, εκδ. Επιφανίου». Δυστυχώς η άρνηση του ΑΚΕΛ να επιτρέψει σε μελετητές να έχουν πρόσβαση στα αρχεία του σε μια εποχή που κι αυτή ακόμη η εκκλησία έχει ανοίξει τα χαρτιά της στην έρευνα εμποδίζει μια πλήρη γνώση της ιστορίας της εποχής.

12. Πρόχειρα μπορώ να αναφέρω την επιστημονική έρευνα που διενήργησε αμέσως μετά την εισβολή ομάδα κοινωνιολόγων και άλλων επιστημόνων με επικεφαλής τον κ. Τάκη Ευδόκα για τις στάσεις των προσφύγων. Ακολούθησαν άλλες με εξειδίκευση στις γυναίκες, τους νέους και άλλες ομάδες του πληθυσμού.

**Παρασκευή
1η Οκτωβρίου
1999
στις 8.30 μ.μ.
Μικρή γιορτή
για την ημέρα της
Ανεξαρτησίας
μαζί με την υποδοχή
του 5ου τεύχους του
«Εξ υπαρχής»,
στο οίκημα
του περιοδικού
Αρχ. Μακαρίου Γ - 127
Καϊμακλί**

ΒΙΒΛΙΟΠΩΣΙΑ

Σύγχρονα Θέματα: ογκώδες αφιέρωμα στην Κύπρο

Αντί βιβλίου θα σας παρουσιάσουμε σ' αυτή εδώ την στήλη, το τεύχος 68-69-70 του ελληνικού περιοδικού, «Σύγχρονα Θέματα».

Είναι ένα τεύχος τετρακοσίων περίπου σελίδων, εκ των οποίων τριακόσιες και πέραν είναι αφιερωμένες στην Κύπρο. Πρόκειται για μια συλλογή αναλυτικών, επιστημονικών κυρίως κειμένων, με κριτική οπτική έναντι του εθνικισμού και συγγραφείς Ελληνοκύπριους κυρίως, Τουρκοκύπριους, Έλληνες, ίσως και Τούρκους (δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε αν κάποιοι από τους συγγραφείς είναι Τούρκοι ή Τουρκοκύπριοι). Στο τέλος αυτού του κειμένου θα παραθέσουμε τους τίτλους των κειμένων και τους συγγραφείς τους, έτσι ώστε να έχετε μια πιο συγκεκριμένη εικόνα του τεύχους. Τα κείμενα είναι ανεξάρτητα, το ένα από το άλλο, είναι γραμμένα σε διαφορετικές ευκαιρίες, είναι σαφές ότι οι οπτικές προσέγγισης είναι πολλές και διαφορετικές, όλα μαζί όμως εντάσσονται σε ένα μη εθνικιστικό πλαίσιο ή καλύτερα για να είμαστε πιο ακριβείς έχουν κατά την γνώμη μας αυτή την φιλοδοξία. Με αυτή την έννοια η εκδοτική αυτή πρόταση του περιοδικού είναι μια πρόταση ρήξης με το παρελθόν και εισάγει τον αναγνώστη σε προσεγγίσεις του κυπριακού προβλήματος οι οποίες θα μπορούσαν να βοηθήσουν στη λύση του, αν υπήρχε τρόπος να επηρεάσουν τις τρέχουσες πολιτικές και νοουμένου ότι θα ήταν δυνατόν να προηγηθεί μια παραγωγική συζήτηση ή μάλλον αν η συζήτηση η οποία έχει αρχίσει μεταξύ λίγων επιστημόνων και διανοουμένων και της οποίας αρκετά από τα κείμενα είναι προϊόν, διευρυνθεί.

Ενα μικρό βήμα προς αυτή την κατεύθυνση, και άμεσο, το οποίο μπορεί ο κάθε Κύπριος που αναζητά εναλλαχτικές διεξόδους στο Κυπριακό, πέραν της σχεδόν ολοκληρωθείσας διχοτόμησης - διπλής ένωσης, είναι να διαβάσει το τεύχος και να το συζητήσει με τους γύρω του.

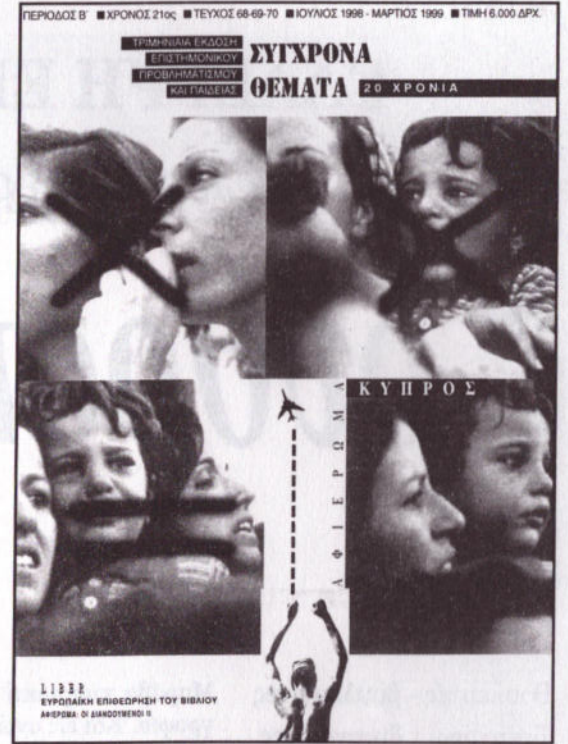
Παρ όλα αυτά τα Σύγχρονα Θέματα κυκλοφορούν στην Ελλάδα και το αγοραστικό τους κοινό ευρίσκεται εκεί. Η ουσιαστική σημασία της έκδοσης είναι ακριβώς σ' αυτό το σημείο. Υποθέτω ότι για πρώτη φορά αρκετός κόσμος στην Ελλάδα βρίσκει μαζεμένα σε μια συλλογή κείμενα για το Κυπριακό εκτός του συνήθους, ήπιου ή ριζοσπαστικού, συγκεκριμένου ή άμεσου εθνικισμού η ακόμα και «ύστερου αλτρωτισμού», κείμενα ταυτόχρονα που τον φέρνουν σ' επαφή και με την κριτική σκέψη της άλλης πλευράς πάνω σε θεμελιακά ζητήματα. Βάζουν επομένως τα Σύγχρονα Θέματα ένα λιθαράκι στην προώθηση του κριτικού επιστημονικού διαλόγου ανάμεσα σε Κυπρίους και Έλληνες, σε κάποιο βαθμό ίσως και Τούρκους. Αυτός ο διάλογος είναι αναγκαίος για να αντισταθμιστούν οι εθνικιστικοί μονόλογοι που ρυπαίνουν παραδοσιακά την σκέψη στη περιοχή, αναφορικά με το Κυπριακό και τις ελληνοτουρκικές σχέσεις αλλά και τα Βαλκάνια γενικότερα τα οποία ευρίσκονται στο επίκεντρο της κρίσης που γνωρίζουμε.

Σ' ένα άλλο επίπεδο κοιτάζοντας, μπορούμε επίσης να δούμε την απόσταση που διένυσαν αρκετοί επιστήμονες και διανοούμενοι Κύπριοι και στις δύο κοινότητες από το 1974 μέχρι σήμερα. Παρά το ότι τα ΜΜΕ και ο επίσημος πολιτικός λόγος αφήνουν στο περιθώριο και εργάζονται για να περιθωριοποιούν τον καινούργιο κριτικό λόγο, το συγκεκριμένο τεύχος του περιοδικού Σύγχρονα Θέματα, αποδεικνύει ότι έχει γίνει πολλή και αξιόλογη δουλειά. Θα μπορούσε όμως ως κριτική να σημειωθεί ότι, παρα το γεγονός πως

προφανώς έγινε μια τεράστια εργασία προετοιμασίας και πως σίγουρα υπήρχαν και πραχτικά προβλήματα που θα έπρεπε να ξεπεραστούν και ίσως και λύσεις ανάγκης που υιοθετήθηκαν, έχουμε την άποψη ότι αν στόχος του περιοδικού, ήταν να δοθεί έστω και δειγματοληπτικά μια συνολική εικόνα της μη εθνικιστικής αντίληψης όπως διαμορφώνεται από το '74, και των εργασιών που έχουν γίνει σ' αυτό τον τομέα, λείπουν αρκετά και από τις δύο κοινότητες: και ονόματα και εργασίες σημαντικές που έγιναν ή θα μπορούσαν να γίνουν ειδικά για το τεύχος, ενώ κάποια κείμενα, μονομερή στην προσέγγιση τους, θα ήταν καλά να συνοδεύονταν από άλλα διαφορετικής αντίληψης, μέσα πάντα στο ίδιο πλαίσιο εργασίας. Κι αυτό όμως έχει την θετική του πλευρά, με την έννοια ότι τα θέματα έχουν τεθεί και επιζητούν απάντηση και κριτική.

Καταλήγοντας σας εισηγούμαι να αποκτήσετε αυτό το τεύχος.

Κωστής Αχνιώτης

«Πέτα, πέτα χρυσόφτερη σκέψη» τραγουδούν οι Εβραίοι σκλάβοι στην όπερα «Ναβουχοδονόσορ» του Βέρντι. Αυτό ακριβώς συνέβη στη δική μου σκέψη εκείνο το πρωί, όταν είδα, σε μεγάλης κυκλοφορίας εφημερίδα, τον πρωτοσέλιδο τίτλο:

ΕΛΛΕΙΨΗ ΕΡΥΘΡΟΠΟΙΗΤΙΝΩΝ

«Έλλειψη ερυθροποιητίνων; ...Α!

Ερυθροποιητίνες...

Σώτου Σιακίδη

Βουλευτές - βουλευτίνες
δικηγόροι - δικηγορίνες
γιατροί - γιατρίνες
ποιητές - ποιητίνες,
και φυσικότατα,
ερυθροποιητίνες
κατά το ερυθροφρουροί,
και, κατ' επέκταση,
ερυθροφρουρίνες.

Ερυθροποιητίνες! Τι ευφάνταστη, τι πρωτότυπη, τι πλούσια σε νοήματα, τι εύγλωττη λέξη! Και προέρχεται μάλιστα κι από κύπριο δημοσιογράφο! Νάταν από ελλαδίτη, με τη γνωστή τους γλωσσοπλαστική δεινότητα, ίσως να με εντυπωσίαζε λιγότερο. Αλλά, εξ όσων γνωρίζω, κανένας ελλαδίτης δημοσιογράφος, συγγραφέας, φιλόλογος ή γλωσσολόγος δεν έχει την πατρότητα αυτής της λέξης. Ούτε καν ο κύριος Μπαμπινιώτης δεν την σκέφτηκε.

Μπράβο κυπριακή δημοσιογραφία. Και εις ανώτερα!

Συγχαρητήρια όμως οφείλονται και στην εφημερίδα που εγείρει, πρωτοσέλιδα μάλιστα, ένα τέτοιο θέμα, προς ευρεία δημόσια συζήτηση.

«Έλλειψη ερυθροποιητίνων»

Το θέμα είναι όντως πολύ σοβαρό κι αξίζει να μελετηθεί επισταμένως. Είναι γεγονός ότι μερικοί από τους καλύτερους ποιητές μας έχουν με το έργο τους σαφώς τοποθετηθεί στην αριστερά άκρη του πολιτικοϊδεολογικού φάσματος και είμαι βέβαιος ότι οι περισσότεροι από αυτούς θα αποδέχονταν τον χαρακτηρισμό 'ερυθροποιητής' χωρίς σοβαρές αντιρρήσεις. Μήπως όμως πράγματι υπάρχουν συγκριτικά πολύ λιγότερες ποιητίνες που παράγουν ερυθράς απόκλισης έργο, ή που πραγματεύονται καν πολιτικοϊδεολογικά θέματα, σε

αντίθεση με τα εθνικά, ρομαντικά ή θρησκευτικά;

Αλλά κι αν έτσι έχουν τα πράγματα, γιατί αυτό να θεωρείται πρόβλημα; Γιατί να μιλάμε για έλλειψη ερυθροποιητίνων, ως εάν θα έπρεπε περισσότερες ποιητίνες να είναι χρωματισμένες με αυτόν τον συγκεκριμένο τρόπο;

Ανεξάρτητα όμως από τις απαντήσεις που δίνει κανείς σε αυτά τα ερωτήματα, είναι εξαιρετικά παρήγορο που τα μέχρι τώρα συνήθως πεζά κυπριακά ΜΜΕ άρχισαν επιτέλους να παίρνουν στα σοβαρά τον πολιτισμό και να ανοίγουν προς δημόσιο προβληματισμό ακανθώδη θέματα όπως αυτά της στρατευμένης τέχνης και του χαρακτήρα και ρόλου της γυναικείας ποίησης στην κοινωνία μας».

Εύκολα μπορείτε να μαντέψετε τι έγινε όταν, προχωρώντας πέρα από τον τίτλο,

άρχισα να διαβάζω το περιεχόμενο του άρθρου. Η πτερόεσσα σκέψη μου προσηλαφίστηκε βίαια στο τραχύ έδαφος της κυπριακής πραγματικότητας, με αποτέλεσμα να γίνουν κομμάτια τα χρυσά της φτερά. Επρόκειτο, λοιπόν, για ακόμα ένα σκάνδαλο, θέμα δηλαδή καθημερινής ρουτίνας για τις πρώτες σελίδες των εφημερίδων μας. Και οι υπό συζήτηση «ερυθροποιητίνες» δεν ήταν παρά ένα είδος φαρμάκου, και μάλιστα φαρμάκου με το οποίο μπορείς να ντοπάρεις άλογα της κούρσας. Κρίμα.

Η τελευταία φορά που η φαντασία μου μου έστησε ένα τέτοιο κακόγουστο παιχνίδι ήταν πριν μερικά χρόνια όταν ο γιατρός μου μου ανακοίνωσε ότι είχα ψηλά τριγλυκερίδια - κι ήταν η πρώτη φορά που άκουα αυτή την πραγματικά τρισχαριτωμένη και γλυκύτατη (αλλά και τόσο αδικημένη) λέξη!

5 290573 551015

1

01